

**MAHMUT TUNABOYLU'NUN ÇOCUK
KİTAPLARINDA KÖK DEĞERLER**

Akile GÜLİRMAK
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Erhan AKDAĞ
Eylül, 2025
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAHMUT TUNABOYLU'NUN ÇOCUK KİTAPLARINDA
KÖK DEĞERLER

Hazırlayan
Akile GÜLİRMAK

Danışman
Doç. Dr. Erhan AKDAĞ

AFYONKARAHİSAR 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Mahmut Tunaboğlu’nun Çocuk Kitaplarında Kök Değerler**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım yapıtların Kaynakça’da gösterilen yapıtlardan oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18/09/2025

İmza

Akile GÜLİRMAY

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Akile GÜLİRMAY
	Numarası	2200648009
	Anabilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
	Programı	Türkçe Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Mahmut Tunaboşlu'nun Çocuk Kitaplarında Kök Değerler
Tez Savunma Sınav Tarihi		18.09.2025
Tez Savunma Sınav Saati		13.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

MAHMUT TUNABOYLU’NUN ÇOCUK KİTAPLARINDA KÖK DEĞERLER

Akile GÜLİRMÄK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Eylül, 2025

Danışman: Doç. Dr. Erhan AKDAĞ

Çocuk edebiyatımızda ödüllü yapıtlarıyla tanınan, mizahî üslubu ve toplumsal duyarlılığıyla dikkat çeken gazeteci yazarlarımızdan Mahmut Tunaboylu’nun çocuk kitaplarındaki değerleri ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, yazarın *Ormandaki Tehlike*, *Birkaç İyi Çocuk Bir de At*, *Bir Çift Mavi Kanat*, *Karadeniz Kaptanı*, *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü* adlı kitapları ile yayımlanmamış tiyatro metni *Ermış Memiş* incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. İncelenen yapıtlar, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) doğrultusunda içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde çocuk edebiyatının kuramsal temelleri sunulmuş, ikinci bölümünde değerler ele alınmış ve eğitim programlarında değerlerin yeri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Mahmut Tunaboylu’nun yaşamı, yazarlığı ve çocuk kitapları merkeze alınarak kök değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Mahmut Tunaboylu’nun çocuk kitaplarının tamamında söz konusu kök değerlere doğrudan ya da dolaylı olarak yer verildiği tespit edilmiştir. Özellikle dostluk, sorumluluk, sevgi ve yardımseverlik değerlerinin yoğun bir şekilde işlendiği; adalet, özdenetim ve sabır değerlerinin ise olay örgüsü ve kahramanların davranışları üzerinden dolaylı yolla aktarılmaya çalışıldığı görülmüştür. Mahmut Tunaboylu’nun çocuk kitaplarının okurlara kök değerleri aktarmada önemli nitelikler taşıdığı, öğretmenler tarafından değerler eğitimi sürecinde yardımcı materyal olarak kullanılabileceği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, değer, değer eğitimi, kök değerler, Mahmut Tunaboylu.

ABSTRACT
CORE VALUES İN MAHİMUT TUNABOYLU'S CHILDREN'S BOOKS

Akile GÜLİRMAK

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
İNSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION

September, 2025

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Erhan AKDAĞ

Mahmut Tunaboylu is one of the journalists and writers known for his award-winning works in children’s literature, distinguished by his humorous style and social awareness. This study, which aims to reveal the core values in Mahmut Tunaboylu’s children’s books, examines the author’s books *Ormandaki Tehlike*, *Birkaç İyi Çocuk Bir de At*, *Bir Çift Mavi Kanat*, *Karadeniz Kaptanı*, *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü* and his unpublished theatre script *Ermiş Memiş*. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. The examined works were evaluated through content analysis in line with the core values (justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, benevolence) determined by Republic of Türkiye Ministry of National Education. The first section of the study presents the theoretical foundations of children’s literature, while the second section addresses values and focuses on their place in educational programmes. The third section attempts to identify core values by focusing on Mahmut Tunaboylu’s life, writing and children’s books. According to the findings of the study, it was determined that Mahmut Tunaboylu’s children’s books directly or indirectly address these core values. In particular, it was observed that the values of friendship, responsibility, love, and benevolence are intensively addressed, while the values of justice, self-control, and patience are conveyed indirectly through the plot and the characters’ behaviour. In conclusion, it has been determined that Mahmut Tunaboylu’s works possess important qualities for conveying values to children and can be used by teachers as supplementary teaching materials in the values education process.

Keywords: Children’s literature, values, values education, core values, Mahmut Tunaboylu.

ÖNSÖZ

Değerler yaşamın her anında önümüzü aydınlatan, yol gösteren, insan olmanın şerefi ve önemini duyumsamamızı sağlayan kazanımlardır. İnsan dengeyi kurabildiği sürece dünyanın düzenine uyum sağlar. Ancak bu dengenin kurulabilmesi için önceliğimiz, insanî değerlerimiz olmalıdır. Bu nedenle, atının yıldızları olan çocuklara bu değerlerin sezdirilmesi gerekir. Çünkü çocuklukta öğrenilenler, önce kişinin kendisine, ardından gelecek nesillere yön verir. Edeb kökünden gelen edebiyat, bizlere geniş bir pencereden bakma imkânı sunarken aynı zamanda değerler bağlamında zihinde birçok çağrışım uyandırır. Özellikle çocuk edebiyatı, bireyin karakter gelişiminde ve değerleri içselleştirmesinde önemli bir rol üstlenir. Masallar, hikâyeler, tiyatro oyunları ve romanlar aracılığıyla aktarılan bu değerler, çocuğun dünyasında kalıcı izler bırakır.

Bu çalışmada, gazeteci-yazar Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk edebiyatı alanına kazandırdığı, farklı anlatı unsurlarıyla dikkat çeken çocuk yapıtları tanıtılarak yazarın çocuk edebiyatına olan katkısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapıtlarda yer alan kök değerler bulgular bölümünde detaylı biçimde incelenmiş ve ilgili yorumlarla desteklenmiştir. Ayrıca, yazarın yaşamına ilişkin bilgilere yer verilmiş, yazarlık kimliği ve edebî yönü kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Bununla birlikte, basımı bulunmayan yapıtlar da dikkatle incelenmiş ve bu yapıtların çocuk edebiyatına sunduğu katkılar değerlendirilmiştir.

Bu çalışmayı, hayatın zorluklarının yoğun biçimde hissedildiği dönemde kaleme aldım. Tez sürecimde yol haritamı çizmemde rehberlik eden kıymetli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Erhan AKDAĞ'a; katkı ve destekleriyle yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Bilal UYSAL'a; bu araştırmanın derinleşmesine katkı sunan, arşivini benimle cömertçe paylaşan Sayın Barış TUNABOĞLU'ya, her daim yanımda olan aileme ve zor zamanlardan geçerken varlıklarıyla güç bulduğum tüm dostlarıma, en içten teşekkürlerimi sunarım.

Toplumun en kıymetli emaneti olan çocukların, acıdan, korkudan ve karanlıktan uzak, umutla büyüyecekleri aydınlık bir dünyada yaşayabilmeleri dileğiyle...

Akile GÜLİRMAK
2025, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ÇOCUK VE ÇOCUK EDEBİYATI	6
1.1. ÇOCUK EDEBİYATI	11
1.2. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÇOCUK EDEBİYATININ TARİHİ GELİŞİMİ ..	13
1.3. ÇOCUK EDEBİYATINDA TÜRLER	20
1.3.1. Masal.....	20
1.3.2. Hikâye	21
1.3.3. Roman.....	21
1.3.4. Çocuk Oyunu ve Tiyatrosu.....	22
1.4. ÇOCUK KİTAPLARINDA BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER	23

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLER VE DEĞERLER EĞİTİMİ

1. DEĞER	27
1.1. DEĞERLER EĞİTİMİNİN ÖNEMİ	28
1.2. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	31
1.3. TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ.....	34
1.3.1. Türkçe Öğretim Programlarında Yer Alan Değerlerin Karşılaştırmalı Analizi	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHMUT TUNABOYLU’NUN YAŞAMI VE YAPITLARI

1. MAHMUT TUNABOYLU	44
1.1. YAPITLARI VE ALDIĞI ÖDÜLLER	48
1.2. MAHMUT TUNABOYLU’NUN ÇOCUK KİTAPLARININ TÜRLERİ	49
1.3. MAHMUT TUNABOYLU’NUN YAPITLARI	50
1.3.1. Ormandaki Tehlike	50
1.3.1.1. Biçim	51

1.3.1.2. Konu	51
1.3.1.3. Ana Düşünce	51
1.3.1.4. Kişiler	51
1.3.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	52
1.3.1.6. Dil ve Anlatım	52
1.3.1.7. Özet.....	52
1.3.1.8. Anlatı Özellikleri	53
1.3.1.9. Kök Değerler.....	54
1.3.2. Bir Çift Mavi Kanat.....	54
1.3.2.1. Konu	55
1.3.2.2. Ana Düşünce	55
1.3.2.3. Kişiler	55
1.3.2.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı	55
1.3.2.5. Dil ve Anlatım.....	55
1.3.2.6. Özet.....	56
1.3.2.7. Anlatı Özellikleri	57
1.3.2.8. Kök Değerler.....	59
1.3.4. Karadeniz Kaptanı	59
1.3.4.1. Konu	60
1.3.4.2. Ana Düşünce	60
1.3.4.3. Kişiler	60
1.3.4.4. Bakış Açısı	60
1.3.4.5. Dil ve Anlatım.....	60
1.3.4.6. Özet.....	60
1.3.4.7. Anlatı Özellikleri	62
1.3.4.8. Kök Değerler.....	63
1.3.5. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	63
1.3.5.1. Oyunun Konusu	64
1.3.5.2. Ana Düşünce	64
1.3.5.3. Kişiler	64
1.3.5.4. Özet.....	64
1.3.5.5. Anlatı Özellikleri	65
1.3.5.6. Kök Değerler.....	66
1.3.6. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	66
1.3.6.1. Konu	67
1.3.6.2. Ana Düşünce	67
1.3.6.3. Kişiler	67
1.3.6.4. Bakış Açısı	67
1.3.6.5. Dil ve Anlatım.....	68
1.3.6.6. Özet.....	68
1.3.6.7. Anlatı Özellikleri	69
1.3.6.8. Kök Değerler.....	70
1.3.7. Ermiş Memiş/Bacadaki Karga	71
1.3.7.1. Konu	71
1.3.7.2. Ana Düşünce	71
1.3.7.3. Kişiler	71
1.3.7.4. Özet.....	71
1.3.7.5. Anlatı Özellikleri	71
1.3.7.6. Kök Değerler.....	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. KÖK DEĞERLER	73
1.1. ADALET	73
1.1.1. Ormandaki Tehlike	74
1.1.2. Bir Çift Mavi Kanat.....	74
1.1.3. Karadeniz Kaptanı	76
1.1.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	77
1.1.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	78
1.1.6. Ermiş Memiş.....	79
1.2. DOSTLUK	79
1.2.1. Ormandaki Tehlike	79
1.2.2. Bir Çift Mavi Kanat.....	80
1.2.3. Karadeniz Kaptanı	82
1.2.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	84
1.2.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	85
1.2.6. Ermiş Memiş.....	86
1.3. DÜRÜSTLÜK.....	87
1.3.1. Ormandaki Tehlike	88
1.3.2. Bir Çift Mavi Kanat.....	88
1.3.3. Karadeniz Kaptanı	88
1.3.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	89
1.3.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	89
1.3.6. Ermiş Memiş.....	89
1.4. ÖZ DENETİM	91
1.4.1. Ormandaki Tehlike	92
1.4.2. Bir Çift Mavi Kanat.....	93
1.4.3. Karadeniz Kaptanı	95
1.4.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	96
1.4.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	98
1.4.6. Ermiş Memiş.....	100
1.5. SABIR.....	101
1.5.1. Ormandaki Tehlike	101
1.5.2. Bir Çift Mavi Kanat.....	102
1.5.3. Karadeniz Kaptanı	103
1.5.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	105
1.5.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	105
1.5.6. Ermiş Memiş.....	106
1.6. SAYGI	106
1.6.1. Ormandaki Tehlike	106
1.6.2. Bir Çift Mavi Kanat.....	107
1.6.3. Karadeniz Kaptanı	109
1.6.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	109
1.6.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	110
1.6.6. Ermiş Memiş.....	110
1.7. SEVGİ.....	111
1.7.1. Ormandaki Tehlike	112
1.7.2. Bir Çift Mavi Kanat.....	113

1.7.3. Karadeniz Kaptanı	113
1.7.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	114
1.7.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	114
1.7.6. Ermiş Memiş	115
1.8. SORUMLULUK	115
1.8.1. Ormandaki Tehlike	116
1.8.2. Bir Çift Mavi Kanat	119
1.8.3. Karadeniz Kaptanı	119
1.8.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	120
1.8.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	121
1.8.6. Ermiş Memiş	122
1.9. VATANSEVERLİK	125
1.9.1. Ormandaki Tehlike	125
1.9.2. Bir Çift Mavi Kanat	126
1.9.3. Karadeniz Kaptanı	126
1.9.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	127
1.9.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	127
1.9.6. Ermiş Memiş	128
1.10. YARDIMSEVERLİK	128
1.10.1. Ormandaki Tehlike	128
1.10.2. Bir Çift Mavi Kanat	130
1.10.3. Karadeniz Kaptanı	131
1.10.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü	132
1.10.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At	133
1.10.6. Ermiş Memiş	134
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	137
KAYNAKÇA	142
EKLER	147

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması	32
Tablo 2. Rokeach'ın Değerler Sınıflaması	33
Tablo 3. Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması	34
Tablo 4. Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar	39
Tablo 5. Her İki Programdaki Ortak Değerler	42
Tablo 6. 2024 Maarif Modeli Kapsamında Yeni Eklenen Değerler	Error! Bookmark not defined.
Tablo 7. Yeni Eklenen Değerler	45
Tablo 8. <i>Ormandaki Tehlike</i> 'de Kök Değerler	57
Tablo 9. <i>Bir Çift Mavi Kanat</i> 'ta Kök Değerler	62
Tablo 10. <i>Karadeniz Kaptanı</i> 'nda Kök Değerler	66
Tablo 11. <i>Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü</i> 'nde Kök Değerler	68
Tablo 12. <i>Birkaç İyi Çocuk Bir de At</i> 'ta Kök Değerler	73
Tablo 13. <i>Ermiş Memiş</i> 'te Kök Değerler	75
Tablo 14. İncelenen Kitaplardaki Kök Değerlerin Sayısal Dağılımı	139

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 1. Ormandaki Tehlike'nin Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek	50
Resim 2. Ormandaki Tehlike Adlı Yapıttan Görseller	51
Resim 3. Bir Çift Mavi Kanat'ın Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek	55
Resim 4. Karadeniz Kaptanı'nın Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek	60
Resim 5. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü'nün Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek	64
Resim 6. Birkaç İyi Çocuk Bir De At'ın Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek	67

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Fotoğraf 1. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni 2024..	390
Fotoğraf 2. Gençlik yıllarında İstanbul'dayken (1977)	1492
Fotoğraf 3. Çorum Haber'de muhabirlik yaparken.....	1503
Fotoğraf 4. TRT 2000'e Merhaba Radyo Etkinlikleri (Çorum Valisi Mustafa Yıldırım ile)	1503
Fotoğraf 5. Karadeniz Kaptanı Adlı Yapıtının Ödül Haberi (<i>Milliyet</i> , 1988).....	154
Fotoğraf 6. Çorum Meydanındaki parkta	1514
Fotoğraf 7. Çorum'daki evlerinde oğlu Barış Tunaboylu ile	1525
Fotoğraf 8. Mahmut Tunaboylu'nun <i>Çorum Haber</i> gazetesindeki köşesi	1525
Fotoğraf 9. Çorum Belediye Başkanı Arif Ersoy ile	1536
Fotoğraf 10. Çağatay Yolda adlı programa demeç verirken	1536
Fotoğraf 11. Rutkay Aziz ile.....	1547
Fotoğraf 12. Rüştü Asyalı ile.....	1547
Fotoğraf 13. Hakkâri Jandarma Karakolu'nda askerken	1558
Fotoğraf 14. Nikâh töreninden bir kare (1970'li yıllar).....	1558
Fotoğraf 15. Çorum Haber'de muhabirlik yaparken.....	15659
Fotoğraf 16. Çorum yerel televizyonunda arkadaşlarıyla	15659
Fotoğraf 17. ÇRT (Çorum Radyo Televizyonu)'de haber yazarken	1570
Fotoğraf 18. Çorum haber ekibiyle yemekte (1990'lı yıllar)	1570
Fotoğraf 19. Çorum Haber'de kaleme aldığı mizah yazılarından.....	158
Fotoğraf 20. Çorum Haber'de kaleme aldığı siyasi mizah yazılarından	1592
Fotoğraf 21. Çorum Haber'de kaleme aldığı yazılarından	163
Fotoğraf 22. İzmir Büyükşehir Belediyesi çocuk romanları yarışması mansiyon ödülü ilanı (1988)	164

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

b.t.:	Bilinmeyen tarih
BÇMK:	Bir Çift Mavi Kanat
BİÇBA:	Birkaç İyi Çocuk Bir de At
EM:	Ermiş Memiş
KK:	Karadeniz Kaptanı
KT:	Kamûs-ı Türkî
KYG:	Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
MEM:	Millî Eğitim Müdürlüğü
OT:	Ormandaki Tehlike
TS:	Türkçe Sözlük
TYMM:	Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli
vd.:	ve diğerleri

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya açıklık kazandırmak üzere “problem durumu”, “problem cümlesi”, “alt problemler”, “araştırmanın amacı ve önemi”, “araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları”, “araştırmanın yöntemi” ve “verilerin toplanması ve analizi” başlıkları üzerinde durulmuştur.

PROBLEM DURUMU

Eğitimin temel amacı bireyde istendik yönde davranış değişikliği oluşturabilmektir. Eğitim-öğretim süreci, bireyin toplumun öngördüğü yargılar ve değerler doğrultusunda gelişimini hedefler. Bu süreçte birey, toplumsal düzenin korunmasında, kişiler arası sağlıklı iletişimin kurulmasında ve kültürel aktarımın sağlanmasında etkin bir rol üstlenir.

Değerler; bireyin yaşamını anlamlandırmasında, çevresiyle etkileşiminde ve toplumla uyum içinde yaşamasında yol göstericidir. Değerlerin bireye kazandırılmasında ise eğitim en önemli araçtır. Eğitim sayesinde değerlerin sistemli biçimde bireye aktarılması mümkün olur. Değerlerin aktarımında eğitimin yanı sıra edebiyat da etkilidir.

Edebiyat, insanı insana anlatırken hem bireyin iç dünyasına hem de toplumsal yaşama dair farkındalık geliştirmemizi sağlar. Edebî yapıtlar aracılığıyla insan empati kurma, başkalarının yaşamına tanıklık etme ve daha önce fark etmediği değerleri keşfetme olanağı bulur. Bu yönüyle edebiyat, değerlerin aktarımında çok önemli bir rol üstlenir. Bu noktada “Ağaç yaşken eğilir” atasözü, çocukluk döneminin eğitimde ne denli belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Çocuklara yönelik edebî yapıtlar değer aktarımına kolaylıkla hizmet ederler. Bu tür yapıtlarda çocuklara rol model olabilecek kahramanların tutum ve davranışları yol göstericidir. Bu nedenle çocuklar kitaplarda yer alan olaylar, duygular ve tematik yaklaşımlarla karakterinde bir gelişim sağlayabilir ve örnek bir insan profili çizebilir. Erken yaşlarda edebiyatla tanışan bireylerde okuma alışkanlığıyla birlikte karakter gelişimi, dil becerileri ve bilişsel gelişim de desteklenmektedir.

Çocuk edebiyatı, eğitsel yönü ve değer aktarımındaki işleviyle çocuk gelişiminde etkili bir araçtır. Çocuk kitapları, çocuklara değer aktarımında toplumsal kuralların kazandırılmasında ve kültürel kimlik inşasına katkıda bulunması nedeniyle sosyal bilimlerin araştırma alanına dâhil olmuştur. Nitekim çocuk edebiyatı yazarlarının yapıtlarının akademik çalışmalarda incelenmesi çocuk edebiyatının kuramsal ve uygulamalı boyutunun gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Mahmut

Tunaboylu'nun çocuk edebiyatı alanındaki yapıtları da çeşitli akademik çalışmalara konu olmuş ve alan yazında kendine özgü bir yer edinmiştir.

Alan yazında kök değerler üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Kök değerler, öğretim programları çerçevesinde düzenlenip geliştirilmiş ve öğrencilerin akademik, sosyal ve kültürel gelişimlerini destekleyen temel unsurlar arasında değerlendirilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığının 2019 yılında yayımladığı programla birlikte adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri Türkçe Dersi Öğretim programında yerini almıştır. Bu çalışmaların genelinde, kök değerlerin öğretim programlarına nasıl yansıtıldığı, öğrencilerin gelişimine hangi açılardan katkı sağladığı ve özellikle çocuk edebiyatı ürünlerinde ne ölçüde yer bulduğu üzerinde durulmaktadır. Çini (2020)'nin "2000 Yılında Yayımlanan Türk Çocuk ve Gençlik Romanlarında Değerler" başlıklı çalışmasında 2000'de yayımlanan Türk çocuk ve gençlik romanları incelemiş ve en çok işlenen değerın sevgi olduğu tespit edilmiştir. Yazıcıoğlu (2022) ise "Çok Okunan Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Kök Değerler Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinde incelediğı sekiz kitapta en fazla işlenen değerin saygı, sevgi ve sorumluluk olduğunu tespit etmiştir. Korkutan ve Kaplan (2022) da yaptıkları çalışmada *Çocuk Kalbi* adlı çocuk romanını Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler açısından incelemiş, romanda en çok işlenen üç kök değerin sevgi, saygı ve vatanseverlik olduğunu tespit etmiştir.

Mahmut Tunaboylu'nun çocuk kitapları üzerine yapılmış sınırlı sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Topal (2012) "Toplumsal Cinsiyetin İnşası: 7-12 Yaş Grubu Örneğı" adlı yüksek lisans tezinde yazarın *Bir Çift Mavi Kanat* adlı hikâyesinden örneklerle toplumsal cinsiyet eşitliğı noktasında değerlendirmelerde bulunmuştur. Hikâyede kadın bir yargıcın olması hayvanlar dünyasında büyük ses getirir. Bu bağlamda kadın yargıcın kadın ve erkeğın eşit haklara sahip olduğunu vurgulaması toplumsal cinsiyet eşitliğini örnekler.

Aydın (2019) "Türk Edebiyatındaki Ödüllü Çocuk Romanlarında Temalar (1948-2016)" başlıklı doktora tezinde Mahmut Tunaboylu'nun yapıtlarına tematik açıdan yer vermiştir. Bu çalışmada *Ormandaki Tehlike* ve *Karadeniz Kaptanı* adlı yapıtlarından doğa sevgisi, arkadaşlık ve macera temalarından örnekler sunulmuştur. Benzer bir çalışmayla Karabudak (2015) "Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Tarafından Yayımlanan Çocuk Roman ve Çizgi Romanlarının Tematik İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinde *Bir Çift Mavi Kanat* adlı hikâyede yer alan çevre duyarlılığı temasına dikkat çeker ve bu

hikâyeden alıntılar sunar. Sınar (2006) “Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları” adlı makalesinde Mahmut Tunaboylu’nun *Ormandaki Tehlike* yapıtına, ödüllü çocuk romanları arasında yer vermiştir. Ancak bu çalışmalarda, yazarın yapıtlarının içeriği, biçimsel özellikleri ve eğitsel değeri üzerine ayrıntılı bir incelemeye yer verilmemiştir. Bu nedenle Mahmut Tunaboylu’nun çocuk kitaplarının çocuk edebiyatı alanındaki öneminin ve değerler eğitimi bağlamındaki işlevinin kapsamlı biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada Mahmut Tunaboylu’nun çocuk kitaplarının nitelikleri Millî Eğitim Bakanlığı’nca belirlenen on kök değer açısından incelenip değerlendirilmiş ve tespit edilen bulgular başlıklar altında gruplandırılarak sunulmuştur.

PROBLEM CÜMLESİ

Mahmut Tunaboylu’nun çocuk kitaplarında hangi kök değerler yer almaktadır?

ALT PROBLEMLER

Mahmut Tunaboylu’nun çocuk kitaplarının dil ve anlatım bakımından hangi özellikleri taşımaktadır?

Mahmut Tunaboylu’nun çocuk kitaplarında yer, zaman, kişi kadrosu ve olay örgüsü nelerdir?

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Değerler, insan olmanın gereğini sağlayan ve toplumun kendine özgü özelliklerini yansıtan öğelerdir. Değerlerin kazandırılması toplumda daha huzurlu bir yaşam sağlarken toplumda olumsuz davranışların önlenmesine ve toplumsal normlara uyum sağlayan bireylerin yetişmesine katkı sağlar. Karakter gelişimi küçük yaşlarda şekillendiği için değerlerin de çocukluk döneminde kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte aile kavramı değerleri kazandırmada en temel kurumdur. Ardından okul ve öğretmenler bu değerleri aktarmada önemli bir rol üstlenirler. Ailelerin ve öğretmenlerin bu değerleri aktarmadaki en etkili materyallerden biri de kitaplardır. Çocuk kitapları hem çocuğun edebî ve estetik yönünü geliştirir hem de kahramanlar ve olay örgüsü aracılığıyla değerlerin dolaylı olarak aktarılmasını sağlar.

Gazeteci-yazar Mahmut Tunaboylu’nun çocuk edebiyatı alanında kaleme aldığı ve Kültür Bakanlığı tarafından ödüllendirilmiş yapıtları bulunmaktadır. Ancak yapılan alan yazın taramalarında yazarın kitaplarının yalnızca birkaç tezde adına yer verildiği, fakat herhangi bir akademik çalışmada ayrıntılı biçimde incelenmediği görülmüştür. Bu

araştırma, alan yazındaki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışma yazarın çocuk kitaplarının ilk defa bir incelemeye tabi tutulması bakımından özgünlük taşımaktadır. Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitaplarının kök değerler çerçevesinde incelenmesiyle hem alan yazına özgün bir katkı sunulacak hem de öğretmenler için değer aktarımında kullanılabilecek nitelikli kaynakların varlığını görünür kılacaktır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışmanın kapsamını Mahmut Tunaboğlu'nun çocuklar için kaleme aldığı üçü roman, ikisi tiyatro, biri hikâye türündeki toplam altı (6) çocuk kitabı oluşturmaktadır. Bu yapıtlar kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir:

1. *Ormandaki Tehlike* (Roman-1997)
2. *Bir Çift Mavi Kanat* (Hikâye-2002)
3. *Karadeniz Kaptanı* (Roman-2002)
4. *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü* (Çocuk Oyunu-2002)
5. *Birkaç İyi Çocuk Bir de At* (Roman-2008)
6. *Ermış Memiş* (Çocuk Oyunu-b.t.)

Bu araştırmanın sınırlılığını Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitaplarındaki değerler oluşturmaktadır. Bu değerler Millî Eğitim Bakanlığı'na belirlenen on kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) esas alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, nitel bir yöntem çerçevesinde yürütülmüş olup veri toplama sürecinde doküman incelemesinden yararlanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Çalışma kapsamında ulaşılan veriler, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Verilerin elde edilmesinde kitap, makale, tez gibi çeşitli yazılı kaynaklarla birlikte yazar Mahmut Tunaboğlu'nun oğlu Barış Tunaboğlu ile gerçekleştirilen görüşme de önemli yer tutmaktadır. Mahmut Tunaboğlu'nun yaşamına ve yazarlık serüvenine ilişkin önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bu görüşme aracılığıyla yazarın henüz yayımlanmamış çocuk tiyatrosu *Ermış Memiş* adlı yapıtı, oğlu Barış Tunaboğlu tarafından yazarın dijital arşivinden temin edilmiştir. Elde edilen tüm veriler, araştırmanın amaç ve kapsamına

uygun biçimde analiz edilmiştir. İncelenen çocuk kitaplarında yer alan kök değerlerin sayısal dağılımını görselleştirmek amacıyla pasta grafiklerinden yararlanılmıştır. Hem nitel bulguların desteklenmesi hem de görsel sunumun güçlendirilmesi için grafiklerden faydalanılmıştır.

Pasta grafikleri, her bir değerin toplam içerisindeki oransal payını ortaya koymakta böylece verilerin daha anlaşılır ve karşılaştırılabilir bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır.

VERİLERİN TOPLANMASI

Veri toplama sürecinde nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmanın temel veri kaynağını, Mahmut Tunaboşlu'nun çocuk edebiyatı alanında kaleme aldığı yapıtlar oluşturmaktadır. İncelemeye, yazarın yayımlanmış çocuk kitapları *Ormandaki Tehlike*, *Bir Çift Mavi Kanat*, *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü*, *Birkaç İyi Çocuk Bir De At* adlı yapıtları sahaflardan, *Ermış Memiş* adlı tiyatro oyunu ise yazarın oğlu Barış Tunaboşlu'dan temin edilmiştir. İlgili yapıtlar, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen on kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) esas alınarak betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Her kitap, bu değer temaları doğrultusunda okunmuştur. Değerlerle örtüşen cümleler, olaylar, karakter davranışları ve diyaloglar veri olarak sınıflandırılmıştır.

Araştırmanın doküman temelli yönünü güçlendirmek amacıyla, yazarın oğlu ile yapılan bireysel görüşmeden elde edilen biyografik bilgiler çalışmaya dâhil edilmiştir. Bununla birlikte yazarın kişisel arşivinden sağlanan fotoğraflar nitel veri analizine eklenmiştir. Böylece Tunaboşlu'nun yazarlık yönü daha kapsamlı şekilde değerlendirilmiştir. Veri toplama süreci boyunca, kitaplarda yer alan değer unsurları hem doğrudan ifadeler hem de örtük anlatım biçimleri çerçevesinde incelenmiş; her bir değer, yapıt içindeki örneklerle birlikte tespit edilmiş ve yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ÇOCUK VE ÇOCUK EDEBİYATI

İnsan hayatı, farklı gelişim dönemlerine ayrılır ve bu dönemlerin en önemlisi çocukluk dönemidir. Bu dönem, insan hayatının geleceğine yön veren kritik bir dönemdir. Çocukluk döneminde bireyin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimi hızla şekillenir ve bu süreç, hayatının kalan kısmını doğrudan etkiler. Gelişim ve büyüme açısından en hızlı dönem olan çocukluk, bu değişimlerin sağlıklı gerçekleşmesi bakımından da büyük bir öneme sahiptir.

Tüfekçi Can (2014b: 4) çocukluk dönemini bireyin bilgi, duygu, dil, sosyal ve kültürel açıdan gelişim gösterdiği bir süreç olarak tanımlarken Faulquie (2020: 78) çocukluğu “insan hayatında ergenlikten önceki dönem” olarak nitelendirir ve üç aşamaya ayırır: “1. İlk çocukluk (yaklaşık 2 ½ yaşına kadar), 2. İkinci çocukluk (2 ½ ile 7 yaş arası), 3. Üçüncü çocukluk (7 ile 11-12 yaş arası)”

Oğuzkan ve Alaylıoğlu (1976: 52) çocuk ve çocukluk kavramını, “1. Genel anlamda, olgunluğa erişinceye kadar her yaştaki kızlara ve erkeklere verilen ad. 2. İki yaşından ergenlik çağına kadarki hayat dönemi. 3. Doğumlarından 12 yaşına kadar kız ve erkeklerin ortak adı. 4. Erinlik dönemine erişmemiş kimse” olarak tanımlar.

Şimşek, çocukluğu dört aşamaya ayırır. “Birinci evresi doğumdan yaklaşık üç haftalık oluncaya kadar, ikinci evresi on sekizinci aya kadar, üçüncü evresi 6-7 yaşına kadar dördüncü ve son evresi ise ergenlik (2018: 13) evreleri şeklinde çocuğun bedensel ve psikomotor becerilerine göre ayırır.

Yetişkinlerin dünyasından farklılaşan çocukluk dönemi, kendi içinde çeşitli evrelere ayrılır; bu sayede her döneme uygun olarak çocuğun eğitime yönelik üretilen yapıtlar daha dikkatli ve bilinçli bir şekilde incelenebilir.

Gazali çocukluğu “yetişkinlik salonuna giden bir koridordan daha fazlası olmadığını ve çocukluğun bir ruh zayıflığı ve kırılганlığı, cehalet ve zihinsel kavrayış eksikliği, irade eksikliği ve ruhun bayağı kuvvetlerinin kişiye hükmetmesi dönemi” (Gazali 1971’den akt. Gil’adi 2024: 85) olarak açıklar.

Çocuk ve çocukluk kavramının diğer tanımları da şöyledir:

TS (2023)'te çocuk şu şekilde tanımlanmıştır: “1.Küçük yaştaki oğlan veya kız, 2.Soy bakımından oğul veya kız evlat, 3.Bebeklik çağı ile erginlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan, 4.Genç erkek, 5.Büyüklerle yakışmayacak biçimde düşüncesizce davranan kimse, 6. (büyükler arasında daha az yaşlılar için) İnsan, 7.(küçümseme yolu) Belli bir işte yeteri kadar tecrübesi ve yeteneği olmayan kimse”

Sosyoloji sözlüğünde çocuk “ya bir evlât ya da bir toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuksal statü kazanamamış birisi” (Marshall, 1999: 131) olarak tanımlanır.

Türk Ansiklopedisi'nde (1964: 82) çocuk, “doğuşla olgunluk çağı arasındaki insan. Genel olarak olgunluğun 18 yaşında başladığı kabul edildiğine göre bu terim, çocukluk (0-13) ve yeni yetmelik (14-18) çağlarındaki insanı kapsar” ifadesi yer alır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1999: 10) 0-18 yaş grubunu “reşit olmayan kız veya erkek” ifadesiyle çocuk sayar. Yalçın ve Aytaş (2002: 1) çocuğu tanımlarken “fiziksel ve zihinsel gelişim açısından 0-16 yaş aralığı için kesin bir sınırlandırma olamayacağını” ifade eder. Bazı bilim adamlarının ise çocukluk dönemini 0-14 yaş grubu olarak açıkladığına dikkat çeker.

Karagül vd. çocuk, “Kendine özgü algılama biçimi, duyarlılıkları, duygusal ve fiziksel gereksinimleri olan; bilişsel ruhsal ve toplumsal gelişim özellikleri farklılık gösteren gelişimi kendi içinde ardışık ve ilerlemeci bir dizgesellik taşıyan kişidir” (2020: 5). Yine aynı konuya değinen Postman ise çocukluğu farklı bir açıdan tanımlar. Çocukluğu “davranışsal bir başarı düzeyi” olarak görür. Postman (1995: 59)'a göre bebeklik, konuşma ediminin becerildiği noktada sona ermekte, çocukluk ise okumanın öğrenilmesiyle başlamaktadır. Franklin (1993: 22) çocukluğun belirli bir evre ya da dönem olarak ayrılmasını eleştirmektedir. Ona göre, yaş gruplarına göre yapılan ayrımlar tutarsızdır çünkü çocukluk, ilk bebeklikten 18 yaşına kadar uzanan geniş bir süreci kapsamakta olup 4 yaşındaki bir çocuk ile 16 yaşındaki bir bireyin kapasiteleri ve ihtiyaçları tamamen farklıdır. Ona göre “çocuk” terimi, başlangıçta çocuk olmayanlar tarafından bir güç simgesi olarak kullanılmıştır.

Çocuk ve çocukluk kavramlarının değerinin anlaşılması oldukça uzun ve zorlu süreçten sonra kalıplaşmış düşüncelerden sıyrılarak tanınması ve tanıtılmasını sağlamıştır. Çocukluk kavramının tarihsel sürecini ele alan Neydim (1998: 17) matbaanın icadının ardından yetişkinliğin önem kazanmasıyla birlikte çocukların tanımsız bir

konuma sürüklendiğini belirtir. Bununla birlikte, çocukluk döneminin, çocukların yetişkinler dünyasından ayrılarak kendilerine ait yeni bir dünyalarının olduğunu açıklarken yetişkinlerin dünyasına geçmek için aşılması gereken bir süreç olarak görüldüğünü söyler.

Matbaanın icadıyla birlikte gerçekleşen kültürel ve toplumsal değişimler, insana verilen değerin artmasını sağlamıştır. Bu süreçte, insan yaşamının bir evresi olarak değerlendirilen çocukluk, tanımsız bir dönemden geçerken aslında çocukluk kavramının öneminin ve değerinin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak toplumsal refahın artmasıyla doğru orantılı olarak yükselen insan değeri, çocuğun ayrı bir kategoride değerlendirilmesine zemin hazırlamış ve çocukluk, sosyal bilimlerin önemli bir konusu hâline gelmiştir. “Matbaa bize, bedenden ayrılmış zihni verdi fakat bu da bizi, bizden geriye kalanını nasıl denetleneceği sorunuyla karşı karşıya bıraktı. Ayıp, bu tür denetimin düzenlenebileceği bir mekanizmaydı. 16. yüzyılın sonlarına doğru kitabın ilahiliği, matbaa üzerine temellenen yeni ve büyüyen bir ticari sistem ve eğitim etrafında düzenlenen yeni bir aile kavramını ortaya çıkardı. Birlikte ele almak gerekirse bu faktörler, şiddetli bir biçimde tüm konularda kısıtlama ve özel ile genel ya da kamusal davranışlar arasındaki ayrımları açıklığa kavuşturma gerekliliği fikrinin değerini artırdı” (Postman, 1995: 66).

İlk çağda çocuk ve çocukluk insan hayatının ayrı zaman dilimi olarak görülmemiştir. Bu açıdan söz konusu zaman diliminde çocukluk, bebeklikten yaşlılığa kadar olan bir döneminin parçası olarak görülmektedir. Bu süreçte çocuk “küçük yetişkin” olarak görülmektedir.

Orta Çağ’da çocuk kavramı toplumda ve farklı dinlerde örselenmiş ve tehlikeli bulunmuştur. Yörükoğlu (2000: 23) Tevrat’ta çocukların anne babalarına boyun eğmesini emreden buyruklar yer aldığını, anne babaya itaatsizliğin cezasının ölüm olarak belirtildiğini, çocukta doğuştan var olan kötülükleri ve içindeki şeytanı kovmak için onu dövmek gerektiğini, bunun için anne babanın sopayı elden bırakmadığını, dayaktan ölen bir çocuğun ölmüş değil kurtulmuş sayıldığını belirtir. Neydim (1998: 12) 1760’lara kadar çocukluk kavramının toplum içinde olumsuz bir şekilde algılandığını ancak Rousseau’nun *Emile* adlı yapıtında modern aile kavramının öneminin vurgulanmasıyla bu algının değişmeye başladığını belirtir. Bu döneme kadar çocuk “toplumda korku verici bir varlık, hatta bir günah ürünü” olarak değerlendirilmiştir. Bu durumu kanıtlar nitelikte, Aziz Augustinus’un şu sözleri de dikkat çekicidir: “Günahla tohumum atıldı, günahla

annem beni karnında taşıdı, o hâlde nerede ve ne zaman masum oldum, Sör?”Aries bu konudaki düşüncelerini “Orta Çağda, yaklaşık olarak beşinci ve on üçüncü yüzyıllar arasında, insanlar çocukluğu yaşamın farklı bir dönemi olarak görmüyor ya da altı ve on sekiz yaş arasındaki yılları belirleyici olarak kabul etmiyor, büyüyen insanın bakım ve beslenme gereksinmesini dikkate almıyorlardı” (Aries’ten akt. Karaca, 2013: 16) şeklinde ortaya koyar. Buradan hareketle İlk Çağ ve Orta Çağ’da çocuğun her türlü istismara açık olduğunu ve kişiliksiz, eksik bir varlık olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu düşüncenin değişimi, Aydınlanma Çağı ile 17. yüzyılda okulun yaygınlaşmasıyla başlar. Bu dönemde çocukların masumiyetine inanılır. Onları koruma ve aynı zamanda onlara doğru yolda rehberlik etme görevi edinilir. Çocuk eğitimiyle ilgili her alanda çalışmalar yapılır. Kitaplar çocuklar için uyarlanır. “16. ve 17. yüzyıllarda ise çocukluk, okula gitmeyle tanımlanmaya başlar. ‘Erkek öğrenci’ sözcüğü, ‘çocuk’ sözcüğüyle eş anlamlı duruma gelir” (Postman, 1995: 58).

Gander ve Gardiner, “17. yüzyılda çocukların giyim tarzlarının yetişkinlerden ayrılmaya başladığını ve ressamların artık çocukları küçük yetişkinler olarak tasvir etmekten vazgeçtiğini ve bu dönemde, çocuklara özgü kıyafetlerin yanı sıra şakalar, şarkılar, oyuncaklar ve eğlenceler gibi yalnızca çocuklara ait bir kültürün oluştuğuna” (2004: 32) dikkat çeker. “Çocukluğu bir masumiyet ve zayıflık dönemi olarak görüp yetişkinlere masumiyeti koruma ve zayıflığı güçlülüğe dönüştürme görevini veren bu anlayış on yedinci yüzyılda ortaya çıktı ve çocukların hayatındaki birçok değişiklik bu döneme dayanmaktadır” (Franklin, 1993: 24) 19. yüzyılda ise tıp, psikoloji gibi insan ve toplumu ilgilendiren araştırmaların artmasıyla çocuk psikolojisi, çocuk hekimliği, çocuk hakları gibi çalışma alanları ortaya çıkmıştır. Çocukların eğitimi için yetişkinlere yönelik kaynak kitaplar yazılmaya başlanmıştır. “Ünlü bir yazar, doktor ve eğitimci olan J. H. Kellogg’un 1881’de yayımladığı Gençler ve Yaşlılar İçin Kesin Doğrular adlı kitap ana babalar tarafından çocuk yetiştirmede rehber olarak kullanılıyordu” (Gander ve Gardiner, 2004: 31). Bu dönemde çocuklara yönelik yazılmış birçok yapıt, aslında çocukları eğitmek ve belirli bir kalıba sokmak amacıyla hazırlanmış terbiye kitaplarıdır. Bu tür yapıtlarda, çocukları anlamaktan ya da onların dünyasını yansıtmaktan çok yetişkinlerin örnek insan olarak yansıtılmak istenir. Bunlar, dürüst, ahlaklı ve güçlü bireyler yaratma hedefini göstermektedir. Her ne kadar bu dönemde çocuk eğitimi önemsenmiş olsa da yetişkinlerin çocukların dünyasına empatiyle bakabilme ve onların dünyasını yapıtlarda işleyebilme potansiyelinin henüz gelişmediği söylenebilir.

Yörükoğlu (1997: 27) çocuğun ham, çiğ ve yabani bir durumda olduğunu ancak birçok yönden gelişme ve olgunlaşma gizilgücüne sahip olduğunu belirtir. Bu görüş çocuğun ham madde gibi işlenebilir bir öz taşıdığını ve doğru eğitim ile eşsiz ve toplum tarafından kabul gören bir bireye dönüşebileceğini vurgular. Benzer şekilde Şirin'in (2011: 250) çocuğu eskiz yapılabilecek boş bir sayfa olarak nitelemesi, bu ortak anlayışı desteklemektedir.

Gazali, eğitimi taş üzerine nakışlar yazmaya benzetir. Bu konuda “çocuk ana baba elinde bir emanettir kalbi kıymet gizli bir cevher gibi temizdir, mum gibi her şekli alabilir. Bütün yazı ve şekillerden uzaktır. Temiz bir toprak gibi olup, hangi tohum atılırsa büyür. İyilik tohumu ekilirse, din ve dünya saadetine kavuşur” (Çamdibi 1983'ten akt. Yavuzer, 2000: 19) değerlendirmesi dikkat çekicidir.

Gil'adi (2024: 91) Gazali'nin bu düşüncesinin temel noktasının müminlerin ahiretteki akıbetlerini güvence altına almak olduğunu ve bu süreçte yalnızca eğitilen çocukların değil, öğretmenlerin geleceğinin de belirlendiğini ifade eder. Bu bakış açısına göre eğitim bir bilgi aktarma süreci olmakla birlikte dinî boyutta ahlaki ve manevî bir sorumluluk taşır. Bu sorumluluk ebeveynlerin ve öğretmenlerin de manevi yolculuklarının bir parçası olarak değerlendirilir. Çocukluk, yalnızca biyolojik bir süreç değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkilerle yoğrularak gelişen, şekillenen bir süreçtir.

Stearns (2018: 39), benzer ifadeyle çocukluk kavramını dünya tarihinde önemli ve açıklayıcı bir konu başlığı olarak değerlendirir. Ona göre çocukluk hem insanlığın ortak noktalarını hem de toplumların tarihsel süreçlerini anlamlandırmada önemlidir. Tarihi geçmişten küresel bugüne kadar geniş çapla bir insan tecrübesinin biricik anahtarıdır. Postman “Çocuklar, göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlardır” (1995: 7) yaklaşımıyla çocukluğun sadece bir insanın belli bir gelişim dönemini ifade etmediğini belirtir. Çocuğu gelecek dönemde toplumun değerlerini de aktaran bir mesaj olarak değerlendirerek çocuğu toplumun inşası olarak görür.

Çocukluk, insan yaşamının en önemli dönemlerinden biridir. Bu süreçte çocuğa sunulan imkanlarla birlikte ya bir başyapıt yaratır ya da bu imkânlar verilmeyerek bu potansiyeli boşa harcar. Bu açıdan bakıldığında çocuk kavramının bir toplumu var eden bütünün temel parçası olduğunu söyleyebiliriz. Küreselleşen dünyada toplumların sağlıklı ve düzenli bir yapıya ulaşma arayışında çocukluk döneminin ve çocukların eğitiminin önemi giderek artar.

1.1. ÇOCUK EDEBİYATI

Çocukların eğitiminde, sosyal ve kültürel tecrübelerimizi aktarmaya çalışırız. Bu aktarımı sağlamada çocuk edebiyatı ürünleri araçlardan biridir. Çocuk edebiyatı ürünleri sözlü edebiyat döneminde ortaya çıkmaya başlamıştır. Sözlü edebiyat dönemindeki ninni, masal, destan gibi unsurlar kültürel değerlerimizi aktarmakla birlikte çocuğun dilsel, bilişsel ve duygusal gelişimini destekler. Örneğin, ninni, çocuğun müzik kulağına hitap ederken masallar ve destanlar çocuğun hayal gücünü ve kelime dağarcığını geliştirir ve olayları kolayca analiz edebilme kabiliyeti kazandırır. Bu yapıtların yazılma amacı çocuklar olmamasına rağmen onlara evrensel değerler ve kavramlar sunar. Çocuklar bu kavramlar aracılığıyla toplumun ahlaki ve kültürel değerlerini öğrenir. Zamanla bu tür edebiyat ürünleri, kuşaktan kuşağa aktarılacak kültürel bir miras hâline gelir. Çocuklara özel olarak yazılan edebiyat yapıtlarının ortaya çıkışı ise 19. yüzyıla dayanmaktadır.

Çocuk kavramı 17. yüzyılda önem kazanmaya başlarken çocuklara özel yazılmış edebî yapıtların 19. yüzyılda yaygınlaşmasının temel sebebi, bu iki yüzyıl arasındaki sürede yayımlanan çocuk kitaplarının genellikle didaktik ve öğretici bir yapıya sahip olmasıdır. Bu tür yapıtlar sadece eğiticiliğe vurgu yapan çocuğun ilgisini çekecek estetik zevk kazandırma gibi unsurlardan uzak metinlerdir. Tüfekçi Can, 18. yüzyılda çocuk edebiyatı ürünlerinin özellikle dinî öğretilerden oluştuğunu, fantastik hikâyelerin bile dinî amaca hizmet ettiğini söyler. Bu süreçte çocuk edebiyatının sistematığının oluşmadığını ifade eden yazar, süreci açıklarken “19. yüzyıla kadar geçen dönemde, Batı’da çocuk edebiyatı hızla gelişir ve yeni talepler doğrultusunda farklı bir kimliğe bürünmeye başlar. En önemli değişim, çocuk edebiyatının okuruna sadece ahlaki veya dini öğretiler değil, aynı zamanda edebî haz vermesi gerektiğinin kabul edilmesidir. Bu değişim çocuk edebiyatının kuramsal alt yapısının oluşturulmasının ilk aşamasıdır” (Tüfekçi Can, 2014b: 26) değerlendirmesini yapar.

19. yüzyılda çocuk edebiyatının edebiyat dünyasında kendine özgü bir alan olarak kabul görmeye başlamasıyla çocuk edebiyatına yönelik tanımlar oluşmaya başlamıştır. Çocuk edebiyatı temelde çocuğun sanatla tanışmasını sağlar. Bu açıdan görsel ve kavramsal uyaranlar sunmasıyla dikkat çeker. Çocuk edebiyatının en önemli amaçlarından biri de çocuğa edebî ve estetik değerleri sunabilmektir. “Çocuk edebiyatı deyimi çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar. Masallar, hikâyeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, fen ve doğa olaylarını anlatan yazılar vb. hep bu çerçeveye içine

girebilir” (Oğuzkan 2021: 3). Sever (2003: 9) çocuk edebiyatını “erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı” olarak tanımlarken Temizyürek, Şahbaz ve Gürel (2016: 18) bu edebiyatı “çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile üretilen çocuksu bir edebiyat” olarak değerlendirir.

Ciravoğlu çocuk edebiyatı kavramını “henüz yetişkin olmayan ve eğitilmesi gereken toplumumuzun en genç üyelerinin düşünce dünyasına seslenebilecek sözlü ve yazılı ürünlerin tümü” (2000: 11) olarak ifade eder.

Aslan (2016: 20) çocuk edebiyatı için “okul öncesi dönemin ilk yıllarından başlayıp 14-15 yaşlarına kadar süren uzun bir dönemde hem tasarım hem de içerik özellikleriyle çocukların anlama düzeylerine ilgilerine beğeni ve beklentilerine uygun onların bakışını duyusunu dünyasını gerçekliğini yansıtan ele aldığı konuyu yaş ve gelişim özelliklerine uygun bir anlayışla işleyerek en başta kendilerini insanı ve yaşamı anlama keşfetme konusundaki gereksinimlerini kurmaca bir gerçeklik ve sanatlı bir dille karşılayan ürünlere verilen addır” söylemiyle geniş bir tanım yapar.

Öğretmen Ansiklopedisi çocuk edebiyatını davranış değiştirmeye yönelik etki bıraktığını ifade ederek tanımında bu niteliği ön plana alır: “Çocuklara ve gençlere hitabeden, onlara bir şeyler öğretmek etki yapmak ve onları eğlendirmek geliştirmek amaçlarını güden bir yazı çeşidi” (Tonguç, 1953: 87).

Yalçın ve Aytaş (2002: 5) bu edebiyatın çocukların dünyasına hitap ederek onların gelişim özelliklerini desteklemenin yanı sıra iletişimsel dil gelişimlerine katkı sağladığını vurgular. Buna göre çocuk edebiyatı çocuğun ilişkilerini düzenleyen yaş grubuna göre duygu ve düşüncelerini eksiksiz olarak anlatmasını amaç edinen bir edebî türdür.

Şimşek (2018: 41) çocuk edebiyatı için çocuklara hitap ederken aynı zamanda yetişkinlerinde geride bıraktıkları çocukluklarına seslendiğini, bu türle birlikte yetişkinlerin içlerinde yaşattığı çocuk ve çocukluklarıyla muhatap olduğunu söyleyerek romantik bir yaklaşım sunar. Baş (2015: 5) ise çocuk edebiyatının bir diğer önemli işlevini eğitim ve edebiyat arasındaki köprü olarak görür. Bu durumu açıklarken “birey, temel dil becerilerini edinip geliştirirken okur kimliği edinirken toplumsal bilinç kazanırken temel

değerleri öğrenirken doğrudan doğruya çocuk edebiyatından istifade eder. Bu fayda, edebiyatın temel anlamında yatmaktadır.

Çocuk edebiyatını yetişkinlerden ayrı ya da sadece çocuklar için yazılmış bir tür olarak değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Tanımlardan hareketle, çocuk edebiyatı küçük yaş gruplarına hitap ederken aynı zamanda yetişkinlerin dünyasına da seslenir. İyi, kötü, doğru ve yanlış gibi kavramların çocuğun bilişsel ve sosyal gelişim dönemlerine katkı sağlamayı hedefler. Bununla birlikte edebiyat yoluyla, kitapların görselleri ve anlatım gücü sayesinde çocukların hayal gücünü geliştirmeyi ve bir kitabı hem yaratıcı hem de bilgi içerikli bir deneyim olarak algılamalarını amaçlar.

1.2. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÇOCUK EDEBİYATININ TARİHİ GELİŞİMİ

Çocuk edebiyatı teriminin oluşması ve gelişmesinde matbaanın icadıyla birlikte okullaşma ve okuma yazma oranlarının artması önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç, çocuk edebiyatının, genel edebiyatın içinden ayrılarak çocuğa yönelik bir biçim almasını sağlamıştır. Matbaanın icadıyla başlayan süreç, çocukluk kavramının ve çocuk eğitiminin gelişimine katkı sağlamıştır. Özellikle eğitim materyali olarak kullanılmak üzere yazılan kitapların sayısının artmasını sağlamıştır. Çocuk edebiyatı hem dünya genelinde hem de Türkiye’de farklı zaman dilimlerinde şekillenmiştir. Batı’da yenileşme hareketlerinin etkisiyle çocuk edebiyatı alinyazına girmeye başlamışken Türkiye’de ise bu süreç Tanzimat dönemiyle birlikte hızlanmış ve edebiyat dünyasında kendine yer bulmuştur. Dünya tarihinde farklı toplumlarda farklı zamanlarda ortaya çıkmış olsa da genel olarak benzer süreçlerden geçmiştir.

Tüfekçi Can (2014b: 19) çocuk edebiyatının gelişiminde dünya çapında benzer toplumsal olayların etkili olduğunu belirtirken “Örneğin, İngiltere ve Amerika’da ‘Püritenlerin İsyanı’, Almanya’da yıllar sonra gerçekleşen ‘Yahudi Aydınlanması’, 20. yüzyılın başlarında Mısır’daki ‘Aydınlanma Hareketi’ ve yine 20. yüzyılda Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı İmparatorluğu topraklarının bir bölümünde kurulması gibi birçok toplumsal olay, her ne kadar farklı zaman dilimlerinde ve farklı ülkelerde gerçekleşmiş olsa da çocuk edebiyatının gelişim sürecine etkileri neredeyse birbirinden farksızdır” der. Temizyürek, Şahbaz ve Gürel (2016: 203) çocuk edebiyatının başlangıcını 17. yüzyıl olarak kabul etmenin mümkün olduğunu ifade eder. Bu dönemde derlemeciler halk masallarını toplayarak çocuk edebiyatına katkı sağlamışlardır. Tunagür vd. (2021: 14) ise çocuk edebiyatı kavramının Batı’da 18. yüzyılın son çeyreğinde belirginleştiğini

belirtir. Bu dönemde yazılan yapıtların kategorik olarak ayrılmadığını ancak içerik ve biçim açısından çocuklara yönelik olmasına dikkat edilmeye başlandığını vurgular.

Karagül vd. (2020: 57) çocuk edebiyatının çağdaş anlamda başlangıcını 18. yüzyılın sonlarına dayanmakta olduğunu ve bu dönemden önceki dönemde 15. ve 16. yüzyılda resmî okul öğretim programlarını savunmak için genel amaçlı kitaplar basılmıştır. Bunlar görünüşte çocuklar için yazılmış olan, ancak dinsel ve ahlaksal eğitimi desteklemek için tasarlanmış kitaplar olduğunu söyler. Şimşek (2018: 44) okullaşmanın artmasıyla beraber çocukların dinî ağırlıklı kitaplardan sıkılmaya başlamasıyla çocuk kitaplarına ihtiyaç duyulduğunu ifade eder.

Çocuk edebiyatı ürünleri, ilk dönemlerde çocuklara yönelik halk anlatıları, şiirler, masallar ve tekerlemelerle ön plandayken zamanla bu yapıtlar yeterli görülmeyip çocuklara özgü hikâyeler de ortaya çıkmıştır. Bağımsız bir çocuk edebiyatı hareketinin bilinçli bir girişimle geliştiği ülkenin İngiltere olduğunu ifade eden Şimşek (2018: 44) “chapbooks” adı verilen ilk çocuk kitaplarının 17. yüzyılda ortaya çıktığını belirtir. Şimşek, ayrıca aynı dönemde John Newbery tarafından yayımlanan *A Little Pretty Pocket Book* adlı yapıtın, biçimsel açıdan ilk çocuk kitabı olarak değerlendirildiğini de vurgular.

Batı’da çocuk edebiyatı benzer tarihlerde kendini gösterir. Fransa’da yine sözlü kültür ürünleriyle ortaya çıkan çocuk edebiyatı ürünlerinden “Charles Perrault’un klasik peri masalları duru dili ve yalın anlatımıyla çocukların ilgisini çekmiştir. Bunların en tanınmış “Cinderella”, “Uyuyan Güzel”, “Parmak Çocuk”, “Mavi Sakal”, “Kırmızı Başlıklı Kız” ve “Çizmeli Kedi’dir” (Karagül vd. 2020: 62).

Batı’da çocuk edebiyatı kavramında yenilik yapanlar arasında John Locke ve J. J. Rousseau öne çıkmaktadır. Karagül vd. (2020: 36) Rousseau’nun *Emile* adlı yapıtında ortaya koyduğu düşünceyle çocuk edebiyatında yenilikçi bir tutumu savunduğunu ve çocukluğun yalnızca kendi koşulları içinde değerlendirildiğinde doğru bir şekilde anlaşılabilir olduğunu söyler. Bu bakış açısına göre çocuğun dünyasına yetişkinleri katmadan çocukların deneyimlerini özgürce sunarak aktarmak olduğunu savunur. “18. yüzyılda John Locke eğitimsel bir yaklaşımla çocuk edebiyatını değerlendirmiştir. O dönemde gelişen hümanizm felsefesini edebiyatla yoğurur. O yıllarda İngiliz eğitim felsefesi, inandırma, tatlılık, yumuşaklık metotları üzerine dayanmaktaydı çok ciddilik ve çok cezalandırma eğitime zarar veriyordu. Locke “*Edebiyat Üzerine Düşünceler*” adlı yapıtında resimlendirilmiş kitapların, Esope fabllarının, kısaca okumayı kolaylaştıran

mutluluğu ve fazileti gösteren bütün güzel kitapların önemini altını çiziyordu” (Prag 1987’den akt. Aytekin, 2016: 23). Bu dönemde oluşturulan yapıtlar çocuk kitabı olmamasına rağmen çocuk kitapları olarak okunmuştur. Karagül vd. (2020: 60) 17. yüzyılda İrlanda’da ortaya çıkan Jonathan Swift’in *Gulliver’in Seyahatleri* adlı yapıtta dönemin kilise anlayışlarındaki çelişkili bakış açısını alaya alarak eleştirdiğini belirtir. Akın ise “Daniel Defoe’nun yapıtı *Robinson Crusoe* hakkında çocuklar için yazılmış olmamasına rağmen çocuklar tarafından çok beğenilmiş ve okunmuştur. Robinson hikâyesinden sonra ıssız ada hikâyeleri yaygınlaşmıştır” (2019: 21) der.

18. yüzyılın sonlarında eğitimbilimsel görüşlerle birlikte artık çocuk edebiyatı yetişkin edebiyatından ayrılarak sınırları belirlenmiştir. Çocuk edebiyatının işlevi ve önemi ortaya çıkmıştır. Baş (2021: 9) 19. yüzyıl Fransa’sında Jules Verne’in (1825-1905) *Aya Seyahat*, *Kaptan Grant’ın Çocukları*, *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*, *Seksen Günde Devri Alem*, *Mişel Strogoff* ve *İki Sene Mektep Tatili* gibi onlarca kitabıyla büyük beğeni topladığını belirtmektedir. Karagül vd. (2020: 62) ise Verne’in, çocuk edebiyatı başlıklarına bir yenisini eklediğini ifade eder. Verne, dönemindeki dünyadaki değişimlerden ilham alarak geleceğe yönelik yeni bir roman kurgusu oluşturmuş ve “bilimsel roman” yazma tutkusunu ortaya koymuştur. *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*” ve “*Aya Seyahat*” gibi yapıtların temalarında uzay ve keşif gibi temalar işlenmiştir. Bu temaların, çocukların doğrudan gözlemleyemediği konuları öğrendikleri bilgilerle birleştirerek hayal gücünü kullanmalarını sağladığını ve yaratıcılık kabiliyetlerini geliştirdiğini söylemek mümkündür. Günümüzde hâlen ilgiyle okunan bu yapıtlar, 19. yüzyılda Fransa’da ortaya konulan bilimsel roman kategorisinde çocuk edebiyatı örneklerindendir.

19. yüzyılda, konu olarak çocuğa uygun temalar işlenmeye çalışılmış, anlatım tarzı da çocuğa uygun bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Aytekin (2016: 26) 19. yüzyılın başlarında romantizm akımıyla birlikte hayal kurma üzerine kurulan macera romanlarını gençlere yönelik edebiyatın ilk belirtileri olduğunu ve genç ruhları romantik duygularla beslediğini söyler. Batı’daki çocuk edebiyatının önde gelen ülkeleri arasında, Aydınlanma Hareketi’nin öncüsü olan İngiltere ve Fransa gibi ülkeler yer almaktadır. Diğer Batı ülkeleri de önde gelen ülkelerin etkisi altında yapıtlar vermiş daha çok sözlü kültür ürünlerinin derlemesiyle ve çeviri yoluyla çocuk edebiyatı yapıtlarına ulaşmışlardır. Çocuk edebiyatı alanında Temizyürek, Şahbaz ve Gürel “İsveç’in güçlü bir çocuk tiyatrosu geleneğine sahip olduğunu ve çok eskilere dayanan çocuk piyeslerinin mevcut

olduğunu” (2016: 211) vurgulamaktadır. “20. yüzyıl, beraberinde getirdiği birden fazla sosyal ve ekonomik olay ile çocuk edebiyatının gelişmesinde veya duraklamasında etkin rol oynamıştır. Her ne kadar farklı ülkelerin deneyimleri arasında sıklıkla benzerlikler olsa da yazarlar birden fazla nedenden ötürü savaş hakkında yazmaya başladılar” (Budgen 2014’ten akt. Demirel vd., 2021: 50).

Dünya savaşlarının etkilerinin olduğu zamanlarda her türlü yapıt oluşturmaktan çekinildiğini belirten Dumanlı Kadızade ve Sakar (2021: 51) savaş sonrasında toplumun etkilendiği olaylarda edebiyatında bir rol aldığını ve bu rollerin alt alanlarda kendini gösterdiğini belirtir. Yaşanan olumsuz etkilerin çocuk edebiyatı kapsamında çocuk kahramanlık hikâyeleri üzerinden aktarıldığını söyler.

Almanya’da çocuk edebiyatı alanında Akın (2019: 25) 19. yüzyılda aldığı hız ile 20. yüzyılda Erich Kastner, Michael Ende, Peter Hartling gibi yazarları çıkarabilmiştir. Kastner’in *Uçan Sınıf*’ı (1933) Ende’nin *Momo* (1973) ve *Bitmeyecek Hikâye* (1979) Türkçeye de kazandırılmış, oldukça popüler olmuş yapıtlar olduğunu belirtir. 18. yüzyılda genel edebiyatın bir parçası olarak değerlendirilen bazı yapıtlar, zamanla çocuk edebiyatı alanına dâhil edilmiştir.

Dünyada çocuk edebiyatının tarihsel gelişimini özetleyecek olursak başlangıçta eğitici ve ahlaki değerleri aktarmaya yönelik oluşturulmuştur. Zamanla çocuk edebiyatı ürünleri, görsel işitsel öğelerle desteklenmiş, çocuğun dünyasına çocuğun diliyle hitap eden yapıtlar ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Günümüzde çocuk ve çocukluk kavramlarının psikolojik ve sosyolojik açıdan önemi arttıkça çocuk edebiyatı da bu gelişime paralel olarak kendini geliştiren ve çeşitlenen bir alan olmuştur.

Türkiye’de çocuk edebiyatının tarihsel süreci, Tanzimat dönemiyle birlikte nitelik ve nicelik açısından güçlenmeye başlamıştır. Bu dönemde, “çocuk için yazılma” anlayışı benimsenmiş ve Batı ülkelerinden yapılan çeviriler, Türk çocuk edebiyatına geçişin temelini oluşturmuştur. Tanzimat öncesi dönemde, tıpkı diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi, çocuk için değil ancak çocuğa uygun görülen sözlü kültür ürünleri kullanılmaktadır. Bu yapıtlar, çocuğa uygunluğu tartışmalı olsa da çocuk terbiyesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Neydim (1998: 27) Tanzimat döneminde başlayan aydınlanma çabalarıyla birlikte Batı’nın çocuk edebiyatı felsefesinin etkisiyle harekete geçildiğini belirtir.

Sarıyüce (2012: 71) Türk çocuk edebiyatını belirli ve karakteristik nitelikler taşıyan beş dönemde incelemiştir: 1. Klasik Dönem (1070/1858) 2. Hazırlık Dönemi

(1858/1911) 3. Kuruluş Dönemi (1911/1945), 4. Doğan Kardeş Dönemi (1945/1970), 5. Gelişme ve Yaygınlaşma Dönemi (1970/2010).

Klasik dönemde doğrudan çocuklara yönelik yapıtlar bulunmasa da Şeyhi'nin *Hârname* adlı yapıtı ve öğretici yapısıyla *Kutadgu Bilig*, çocuk edebiyatı açısından önde gelen metinler arasında sayılır. Hazırlık dönemi, Kayserili Doktor Rüştü'nün *Nuhbet'ül Etfal* adlı alfabesiyle başlamıştır. Bu yapıt, okuma yazma öğretmeyi amaçlayan ilk örneklerden biri olarak kabul edilmiştir. Kuruluş döneminde ise Satı Bey'in eğitim anlayışıyla birlikte çocukların eğitiminde şiir ve müzik gibi sanatsal unsurlar ön plana çıkmıştır. 1945-1970 yılları arasında yayımlanan *Doğan Kardeş* dergisi, çocuk edebiyatında karikatür ve çizgi roman gibi türlerin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Gelişme ve yaygınlaşma dönemi ise köy enstitüleri hareketiyle önem kazanmıştır. 1970 sonrası düzenlenen yarışmalar ve ödüllerle çocuk edebiyatında nitelik ve rekabet artmış, bu dönem zirve yıllar olarak anılmıştır. (2012: 75-219). Karagül vd. ise Türk çocuk edebiyatı tarihini, tarihsel olaylara bakarak: “Tanzimat Dönemi Türk çocuk edebiyatı, Meşrutiyet Dönemi Türk çocuk edebiyatı ve Cumhuriyet Dönemi Türk çocuk edebiyatı olmak üzere üç ana başlık altında toplanır. Cumhuriyet Dönemi, kendi içinde 1923-1960, 1960-1980 ve 1980'den sonraki dönemler” (2020: 65) olarak alt başlıklara ayırmaktadır.

Türk çocuk edebiyatı tarihi, dünya çapında gelişen hareketlenmelerle şekillenmiştir. Tanzimat döneminde çeviri yapıtlarla çocuk edebiyatının varlığı belirginleşirken Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde bu alan genişletilmiş ve çeşitlendirilmiştir. Günümüzde ise hâlâ tartışmalı bir alan olarak görülse de farklı tür ve içeriklerde çocuklara yönelik yapıtlar üretilmeye devam etmektedir.

Klasik dönemde çocuk edebiyatı yapıtları bağlamında Şimşek “17. ve 18. yüzyıllarda yazılan Nabi'nin *Hayyriye* ve Sümbülzâde Vehbi'nin *Lütfiyye* adlı yapıtlarını çocuklara yönelik dikkat çekici yapıtlar” (2018: 48-49) olarak değerlendirir. Bu iki yapıtta, anne ve babalara öğütler verilmesi ve çocuklara seslenilmesiyle yapıtların dönemin şartları içinde düşündüğümüzde çocuk edebiyatı açısından önemli bir yere sahip olduğu söylenilebilir.

Şirin (2000: 85) Türkiye’de çocuk edebiyatının daha çağdaş bir yaklaşıma sahip olmaya başladığı dönemin II. Meşrutiyet olduğunu ifade eder. Aynı dönemde çocuk edebiyatı ve çocuk eğitimi üzerine çalışmalar yapan bir diğer kişi ise Ziya Gökalp’tır. Şimşek (2018: 57) Ziya Gökalp’ın halk masallarından derleyerek oluşturduğu manzum

yapıtların çocuklarca kolayca anlaşılıp ezberlenebilir nitelikte olduğunu belirtir. Gökalp'ın bu üretimleri *Kızıl Elma* (1915), *Yeni Hayat* (1918) ve *Altın Işık* (1923) adlı kitaplarında toplanmıştır.

Erol ve Tütak (2015: 213) İbrahim Alaaddin Gövsa'nın çocuk edebiyatına katkısının çocuk psikolojisi üzerinden ilerlemesi gerektiğini savunması yönüyle ayrıldığını belirtir. Alâettin Gövsa'nın, özellikle *İlk Gençlik Hakkında Ruhیات ve Terbiye Tetkikleri* (1919) ile *Çocuk Ruhu* (1926) adlı çalışmaları hem yazıldıkları dönem hem de günümüz bağlamında çocuk ve gençlik psikolojisi alanında dikkate değer bir eksikliği gidermektedir ve çocuk eğitime kaynak sunmaktadır. Şimşek (2018: 56) Gövsa'nın çocuk eğitimiyle ilgili şiirlerin önemini vurgulaması ve çocuk şiirinin taşıması gereken nitelikleri açıklamasıyla dikkat çektiğini ve “*Çocuk Edebiyatı*” adlı yazısıyla ülkemizde kitap kültürünün oluşmamasına yakınarak eksikleri anlattığını belirtir.

Güleryüz (2006: 70) çocuk edebiyatı alanındaki olumlu gelişmelerin, ilk öğretmen okulunun açılması ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile başladığını belirtir. Çocuklar tarafından ilgiyle okunan hikâyeler kaleme alan Ömer Seyfettin, Ahmet Rasim, Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Hüseyin Rahmi Gürpınar, Cumhuriyet öncesi dönemin dikkat çeken yazarlarındandır. Ana sınıfı düzeyindeki çocuklara yönelik *Çocuklara Hikâye Anlatma Sanatı* başlıklı bir çalışma da yayımlanmıştır. Bu dönemde, çocuk ve çocuk edebiyatı üzerinde etkili olan önemli adlardan biri de Ziya Gökalp'tır. Türk toplumunun değerler sistemi ile Batı'nın değerler sistemini sentezleyerek yeni bir yapı savunan Gökalp, Türk kültürüne ait masalları çocuklar için derlemiş, çocuk edebiyatı alanında yapıtlar vermiş ve bu alana önemli katkılarda bulunmuştur. Enginün (1985: 191) Ziya Gökalp'ı Türk'ün ilk sevimli çocuk edebiyatını yazan kişi olarak tanımlar.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte toplumsal kalkınmanın temel unsurlarından biri olan çocuk eğitimi ön plana çıkmıştır. Yeni nesillerin Cumhuriyet'in geleceği için taşıdığı önem ise, Meclis'in açılışının çocuklara armağan edilmesiyle somut bir biçimde ortaya konmuştur. Fakat 1940'lı yıllara kadar yapılan yayınların yeterli olmadığını söyleyen Yalçın ve Aytaş (2002: 14) bu dönemde derlemecilerin halk edebiyatına yönelik derledikleri masalları çocuk edebiyatı alanında değerlendirir. Çocuk kitapları alanında 1940'lı yıllardan sonra halk edebiyatına yönelişle derlemelerin başladığı yıllardır. Derlemeciler arasında *Naki Tezel*, *Tahir Alangu*, *Eflatun Cem Güney*, *Cahit Uçuk* gibi yazarların derlediği çalışmaları sunar. (Oğuzkan, 1979: 281).

1950'den sonra çocuk edebiyatı alanında kitap haftaları ve sergiler gibi çeşitli etkinliklere yer verilmeye başlanmıştır. 1952'den itibaren ise çocuklara yönelik yazılan yapıtlarda toplumsal içerikli hikâye ve romanların öne çıktığı görülmektedir. 1960 sonrası dönemde bu tür etkinliklerin artmasıyla birlikte yayınevlerinin düzenlediği yarışmalar çocuk edebiyatına önemli bir canlılık kazandırmıştır. “1970’li yıllarda çocuk edebiyatı ürünleri çoğunlukla politik bir araç olarak görülmüş; bu nedenle yapıtlarda yaratıcılık, özgünlük ve nitelikten ziyade içerik ve verilen mesaj ön planda tutulmuştur” (Öner, 2000: 475). Bu yaklaşım, gerekli altyapı ve çabadan yoksun kişilerin de bu alana yönelmesine neden olmuştur. Şimşek (2018: 64) 1990 yılında kurulan Çocuk Vakfı ile birlikte çocuk ve çocuk eğitime yönelen Mustafa Ruhi Şirin’in hemen her türde kaleme aldığı yapıtlarıyla Türk çocuk edebiyatında öne çıkan adlar arasında yer aldığını belirtir. Şirin, aynı zamanda “çocuk algısı”, “çocukluğun tarihi”, “çocuk sorunları” ve “çocuk eğitimi” gibi alanlarda kaleme aldığı çalışmalarıyla da hem çocukların dünyasını yansıtmış hem de çocukların dünyasına nasıl bakıldığını anlatmıştır. Şirin (2000: 92) Türkiye’de çocuk edebiyatıyla ilgili en önemli gelişmenin çocuk edebiyatı kültürünün oluşması yönündeki çabaların artması olduğunu belirtir. Ona göre, çocuk edebiyatına dair tartışmalar düzeyli bir biçimde yürütüldüğünde ve bu alan ciddiyetle ele alındığında çocuk edebiyatı toplumda daha saygın ve nitelikli bir alan hâline gelecektir.

Şirin (2000: 93-96) yazılı çocuk edebiyatını sırasıyla Küçük Adam Edebiyatı Dönemi, Batı Etkisinde Çocuk Edebiyatı, İdeolojik Yaklaşım Dönemi ve Yenilikçi Çocuk Edebiyatı Dönemi olmak üzere dört temel dönemeçte değerlendirir. İlk dönemde çocuk kahramanların “küçük adam” tipiyle kurgulanıp masallardan beslendiğini ve bu bağlamda *Kızılıcak Dalları*, *Köprüaltı Çocukları* ile *Türk İkizleri* adlı yapıtların örnek gösterilebileceğini, ikinci dönemde Batı kaynaklı klasiklerin yerli edebiyat üzerindeki etkisinin belirginleştiğini, üçüncü dönemde çocuk edebiyatının ideolojik mesajlar aktarmada araç hâline getirildiğini ve son olarak yenilikçi dönemde çocuğu merkeze alan, nitelikli bir anlayışın benimsendiğini ifade etmektedir.

Cumhuriyet sonrası dönemi genel olarak değerlendirdiğimizde, “çocuk edebiyatı” kavramının benimsendiği; tür, içerik ve konu açısından çeşitli alanlarda önemli çalışmaların ortaya konduğu görülmektedir. Ancak niceliksel olarak bir artış yaşanmış olsa da nitelik bakımından çeşitli sorunların varlığı dikkat çekmektedir. Çocuklara yönelik yazılan kitapların onların ruhsal, dilsel ve fiziksel gelişimlerini desteklemesi beklenir. Özellikle belirli dönemlerde, çocuklar üzerinden mesaj verme eğiliminin öne

çıkıldığı ve bu durumun çocuk edebiyatı alanında nitelikten uzak, içerik yoğunluklu bir yığın oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Her alanda olduğu gibi çocuk edebiyatı alanında da gelişmeler geç ve güç olsa da olumlu yönde devam etmektedir. Toplumun biricik unsuru olan çocukların eğitsel ve düşünsel anlamda gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla kullanılan edebiyat, günümüzde ülkemizde giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

1.3. ÇOCUK EDEBİYATINDA TÜRLER

Çocuk edebiyatı, çocukların gelişim düzeylerine uygun olarak onların hayal gücünü besleyen dil becerilerini geliştiren ve kendi dünyalarından izler bulabilecekleri bir evren sunar. Bu edebiyat, bilgi aktarma ve çocuklara estetik bir duyarlık kazandırmayı hedefler. İçerik ve anlatım biçimi, çocukların yaşlarına ve ilgi alanlarına göre şekillenir. Masaldan şiire, hikâyeden tiyatroya kadar pek çok tür çocuk edebiyatı alan yazında yer almaktadır.

1.3.1. Masal

Arapça kökenli bir kelime olan “mesel” den gelen kelime *KT*’de (2019) “1. Çocuklara söylenilen hikâye. 2. İnanılmayacak hikâye, cin ve peri hikâyesi 3. Saçma sapan şey, vahi şey” şeklinde tanımlanır.

Masal *TS*’de (2023) “1. Genellikle halkın yarattığı hayale dayanan sözlü gelenekte yaşayan çoğunlukla insanlar hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri, vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebi tür. 2. Boşuna söylenmiş söz.” olarak tanımlanır.

Masallar, halk anlatılarından beslenen, sihir, peri ve olağanüstü güçler gibi unsurlarla çocuğun hayal dünyasına seslenen edebi türlerdir. Halk hikâyelerinin bir biçimi olarak değerlendirilebilecek masallar, çocukların kültürel kimliklerinin oluşumunda önemli bir rol oynar. Yalçın ve Aytaş (2002: 47) masalların ortak kültür unsurlarının gelişmesine ve toplum ilişkilerinde canlı bir biçimde kullanılmasına katkı sağladığını; bu yönüyle toplumsal dayanışma ve kardeşlik duygusunu geliştirdiğini belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında, masallar hem kültürel hem de bilişsel gelişime katkı sunan değerli ürünlerdir.

Şirin (2000: 127) “masalların çocukların bilinç ve bilinçaltı arasında ‘tahterevallî’ görevi gördüğünü ifade ederek çocukluk çağında dinlenen veya okunan masalların, bireyin yaşamı boyunca onunla birlikte varlığını sürdürdüğünü” ifade eder. Bu yönüyle masallar çocuğun iç dünyasında kalıcı izler bırakır. Folklorik bir öge olması açısından

oldukça değerli olan masalların, günümüz çocukları için güncellenerek yeniden yazılması gerektiğini vurgulayan Şimşek (2018: 215) bu süreçte özellikle şiddet içeren unsurların ayıklanmasını ve ödül-ceza öğelerinin yeniden düzenlenmesini tavsiye etmektedir. Bu öneri, masalların günümüz çocukların ihtiyaç ve hassasiyetlerine uygun bir biçimde sunulmasının gerekliliğini savunur.

1.3.2. Hikâye

Hikâye kelimesi *KT'de* (2019) “Nakletme, bir vaka sergüzeştı sırasıyla anlatma, rivayet. 2. Hakiki veya uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus sergüzeşt ve vukuat, 3. Roman denilen uzun sergüzeşt ki esasen ahlaka hizmet etme şartı vardır” şeklinde tanımlanır. Bu tanımdan özetle hikâyenin aslında ders verme nitelikte olduğunu ve çocukların ahlaki gelişimini desteklediği vurgulanır.

Güleryüz (2006: 259) çocuk edebiyatında hikâyenin, çocukların gerçeklik algısının gelişmeye başladığı dönemlerde ilgi duydukları yazı türlerinden biri olduğunu belirtir. Bu görüşü destekleyen Yalçın ve Aytaş (2002: 125) hikâyenin sade yapısıyla, fazlalığı kabul etmeyen bir tür olduğunu vurgular. Hikâyenin, birçok romancı tarafından romana geçiş türü olarak görüldüğünü ve çocukların hikâyeyle tanışması için en uygun yaşın sekiz civarı olduğunu ifade ederler. Nas (2004: 268) roman ve hikâyenin ayrımını geçen süre ve ayrıntılar üzerinden açıklarken “öyküde, kişilerinin çoğunlukla bir yönü üzerinde durulur, belli ve kısa bir anı işlenir, ayrıntılara girilmez. Roman kişileriye çoğunlukla geniş bir zaman çerçevesi içinde yaşamlarının baştan sona kadar akışıyla işlenir. Kişilerin karakterlerinin her yönü üzerinde durulur; her şey ayrıntılarıyla anlatılır” der.

1.3.3. Roman

Gerçek dünyayla hikâye aracılığıyla tanışan çocuk, roman türüyle birlikte bu ilişkiyi daha da derinleştirir. Zamanla hem iç dünyasını hem de dış dünyayı betimleyen romanlarda kendine bir yer edinmeye başlar.

Güleryüz, çocuk edebiyatında roman türünü, “çocuğun somut işlemler dönemini tamamlayarak olayları çok boyutlu düşünmeye başladığı on bir yaşından itibaren ilgiyle okuyabileceği bir sanat ürünü olarak ” (2006: 274) değerlendirmektedir. Şimşek (2018: 243) romanların hayatı anlatmakta en etkili araçlardan biri olduğunu vurgular. Roman aracılığıyla çocuk, çevresini ve yaşadığı dünyayı daha iyi tanıma fırsatı bulur ve bu süreçte toplumun kültürel ve sosyal değerlerinin yeni nesillere aktarılabilirdiğini ifade eder.

Tüfekçi Can (2014a: 64) çocuk romanlarının diğer romanlardan farkını belirtir. Çocuk edebiyatı romanlarının yazarlarının yapıtlarında sese özel bir önem verdiklerini ifade eder. Diğer romanlardan farklı olarak çocuk romanlarında olay, karakter ya da mekânın ötesinde, romanın müzikalitesinin ön plana çıktığını ve bu özelliğiyle diğerlerinden ayrıldığını vurgular.

Romanların içinde diğer türlere de yer verilebileceğini ele alan Şimşek (2018: 244) mâni, ninni, tekerlemeler ve tiyatroya özgü diyalogların da romanlarda bulunabileceğini belirtir. Ayrıca, çocukların söz varlığını geliştirmede önemli bir faktör olarak, masalların yanı sıra atasözleri ve deyimlerin yer alabileceğini, benzetme ve tasvirin de kullanılabileceğini ifade eder. Bu şekilde romanlar, dilin varlığını, zenginliğini, inceliğini ve anlatım yollarını ortaya koymak için etkili bir araç olabilir.

Romanların içeriklerinin de önemini vurgulayan Sever (2003: 54) çocuklara karar verme, değerlendirme, eleştirme ve iç denetimi geliştirme gibi eğitimle kazandırılacak davranışların önemini sezdiren ve yaşamın farklı güzelliklerini yansıtan yapıtların da okutulması gerektiğini belirtir.

1.3.4. Çocuk Oyunu ve Tiyatrosu

Tiyatro sanatı, öykünmeden yani taklitten doğarak insanın oyun oynama arzusuna dayanır. Oyun, insan doğasının bir parçasıdır ve öğrenmenin ilk yollarından biri de oyun aracılığıyla gerçekleşir. Tiyatro, gösteri temelli bir metin özelliğine sahip olup yaşanmış ya da yaşanacak bir olayın sosyal, kültürel ya da ahlaki mesajlar verme amacı taşıyan ve yaşamı doğrudan anlatan daha çok ses, jest ve mimiklerin ön planda olduğu bir edebiyat ürünüdür. Çocuk edebiyatında tiyatro oyunları, diğer türlerden farklı olarak göstermeye dayalı olması çocukların duyuşal ve görsel algılarını harekete geçiren doğrudan sahneyle iç içe olmasıyla ayrılır. Tiyatro oyunları, çocuklara empati kurma, sosyal becerilerini artırma ve yaşayarak öğrenme imkânı verir.

Dale'in yaşantı konisinde, koninin en altında yer alan ve dramatizasyonla edinilen yaşantılar, en somut deneyimleri sunarak bireye kendiliğinden öğrenme yetisini kazandırır. Bu bağlamda, tiyatronun görsel ve hareketli gücü, yaşamı aktarırken kalıcılığı açısından önemli bir rol üstlenir. Yılmaz ve Tuncer, yaşantı konisinin son hâlini alırken dramatik deneyimin önemini vurgular: “Son farklılık ise dramatik katılımın yerini dramatik deneyimlerin almasıdır. Edgar Dale'in Yaşantı Konisi öğrenme deneyimleri hiyerarşik olarak, koninin en altındaki somut deneyimlerden başlayarak on bir

basamaktan oluşan görsel bir modeldir ve koninin zirvesine ulaştığı zaman giderek soyutlaşır. Dale' e göre (2020: 41)Yaşantı Konisinin düzenlenmesi zorluğuna değil, soyutlama ve ilgili duyulara dayanmaktadır. Her basamaktaki deneyimler karmaşık olmakla birlikte, öğrencinin ihtiyacını giderecek ve bunları bütünsel olarak ele alacak düzeyde planlanmıştır". Dale'in yaşantı konisinde önemli bir basamak olan dramatizasyon, çocuk tiyatrosu ile birleştiğinde çocukların öğrenme süreçlerini destekleyen, etkili bir eğitim aracına dönüşmektedir.

Çocuk tiyatroları, eğitim ve sanat işlevini bir araya getirir. Samurçay (2008: 14) Fransız ve yabancı kaynaklara göre çocuk tiyatrosunun işlevlerini eğlendirme, eğitsel ve kişilik oluşturuçu, öğretici ve eleştirici işlev olmak üzere dört başlığa ayırır. Eğlendirme işlevi çocukların tiyatroya olan ilgisini artırırken eğitsel ve kişilik oluşturuçu işlev, çocukların kişiliklerin temellendirilmesinde ve sosyal becerilerinin geliştirmesinde yardımcı olur. Çocuk tiyatrosu yazarken çocuğun ruh dünyasının çok iyi anlaşılması gerektiğini vurgulayan Yalçın ve Aytas (2002: 199) ülkemizde sosyologlar ya da pedagoglarla yeterince iş birliği yapılmadığı için tiyatro yapıtlarının çocukların zevk dünyasına hitap etmediğini eleştirir.

1.4. ÇOCUK KİTAPLARINDA BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü'nde çocuklara okutulacak kitapların nitelikleri şöyle sıralanır:

1. Kitapların çocuğun gelişim düzeyine, ilgilerine, bilişsel verilere ve insanlık değerlerine uygun olmalıdır. Kitap, insanı ve onun çevresini, çocuk düşüncesine uygun, gerçekçi bir yaklaşımla tanıtmalı; insan ve yurt sevgisini ve yardımlaşma duygusunu güçlendirmelidir.
2. Kitaplarda ayrıntılar, somut, doğru ve dikkati dağıtmayacak ölçüde olmalıdır.
3. Kitaplardaki kişilerin özellikleri iyi anlatılmalı, gerçekliğe uygunlukları kuşkuyla yer bırakmamalıdır.
4. Kitapların tümce ve paragrafları kısa olmalı; kitaplarda bol ve canlı konuşmalara dayalı sürükleyici bir anlatım kullanılmalıdır.
5. Kitaplarda çocuğun düzeyine uygun basit ruh çözümlemeleri yer almalıdır.
6. Kitaplar öğretici, düşündürücü ve kabalığa kaçmamak, yerinde olmak koşuluyla güldürücü, eğlendirici sahne ya da konuşmaları içermelidir.
7. Kitaplarda küçük şeylere (ayrıntılara) karşı sürekli bir ilgi uyandırılmalıdır.
8. Kitaplar, her dönemin heyecanı ve anlatımını betimlemeli; ilginç, dili güzel ve anlamlı serüvenlerle bütünleştirilmelidir.
9. Kitapların deneyen, araştıran, eleştiren; kısacası, özgür düşünen insan yetiştirme amacıyla yazılmasına dikkat edilmelidir. Kitaplar, çocuğun kendini tanımasına ve kişiliğini geliştirmesine katkıda bulunmalıdır" (Bakırcıoğlu, 2012: 245).

Yalçın ve Aytas (2002: 35) "çocuk kitaplarının çocukta üretme becerisinin geliştirmesini, ürettiklerini paylaşabildiği ve yeteneklerini kendisi veya öğretmeni tarafından keşfedecek bir nitelikte" olması gerektiğinin altını çizer.

1961 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde başlatılan ‘Okul Kitaplarına Kitap Alma Projesi’ kapsamında, Türk Kütüphaneciler Derneği’nce çocuk kitabı seçiminde dikkate alınması gereken hususlara yönelik bazı nitelikleri “Çocuğun ufkunu genişletmek, anlayış kabiliyetini geliştirmek; yalnız olay ve insanlara karşı olan anlayışı değil, fakat insani hisleri kavratmak, sağlam sosyal kıymetler vermek; doğru ve yanlış hakkında standartlar elde etmesine yardım etmek, güzellik anlayışını arttırmak, mizah duygusuna hitap etmek, kahramanlığa karşı duydukları hayranlık duygusuna hitap etmek, şiir sevgisi ve hayal gücü aşılamak, hakiki hayat hadiselerine iştirâk hissi vermek ve bütün bunların yanı sıra edebî eserlerin bazı oldukları vasıfları ihya etmek” (Oğuzkan, 2021: 376) olarak ana prensiplerini belirlemişlerdir.

1960’lı yıllarda çocuk edebiyatında yapılan reformlar çerçevesinde çocuk kütüphanelerine alınacak yapıtlarda bu prensiplere uygunluk aranmıştır. Günümüzde de bu niteliklere sahip yapıtların okul ve halk kütüphanelerinde varlığını sürdürüldüğü düşünüldüğünde bu yapıtların ve prensiplerin geçerliliği koruduğu söylenebilir. Çocuk edebiyatı alanı 1970’li yıllarda üretken bir dönem göstermesi için bakanlıklarca çeşitli yarışmalar düzenlenmiştir. Bu yarışmalarda istenen niteliklerde okulların kütüphanelerinde yer alan ve yine çocuk okuyucularla buluşan kitapların nitelikleri açısından önemlidir. Millî Eğitim Bakanlığının *Tebliğler Dergisi*’nde yayımladığı genelgenin 2. maddesinde Cumhuriyetin 50. yılına özel olarak düzenlenen çeşitli türlerdeki çocuk kitapları yarışmasında aranacak genel nitelikler şöyle açıklanmıştır: “Yapıtların okul öncesi ile ilk ve ortaokul çağındaki çocukların anlayıp sevebileceği, zevkle okuyabileceği nitelikte bulunması, düşündürücü, eğlendirici, öğretici, özgürlükçü olması, insan sevgisi ve saygısının aşılması, yurt sevgisini esinlenmesi, yaşama bağlılık duygusunu geliştirmesi, dilinin yalın ve akıcı olması, estetik değer taşıması, ön yargıları işlememesi, çocuğu yanlış değerlendirmelere götürmemesi gerekmektedir” (1972).

Akın (2020: 173) çocukların edebiyat yapıtlarının seçkin örnekleri ile karşılaştırılmalı ve onların estetik bir dil zevkine sahip olmaları, okuma kültürü edinmeleri, dil becerilerini en iyi şekilde kazanabilmeleri çocuk edebiyatının en güzel örnekleriyle tanışmalarıyla mümkün olacağını söyler. Şahin (2021: 291) çocuk kitaplarını diğer kitap türlerinden ayıran özelliklerin hem iç yapı hem de dış yapı unsurlarında kendini gösterdiğini belirtmektedir. Özellikle kitapta ele alınan konuların ve anlatım biçiminin çocukların gelişimsel özellikleriyle uyumlu olması görsellerin ise içeriğe uygun ve çocukların sanat algısını destekleyecek nitelikte tasarlanması gerektiğini vurgular. Ona

göre bu süreçte yazarlarla birlikte çocuk yayıncıları ve çizerler de önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Benzer şekilde Sever (2003: 192) çocuk kitaplarının tasarımının çocuklarda okuma isteği uyandıracak nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir. Çocuklara duyulan saygının da çocuk kitaplarına verilen tasarım özeninden anlatılacağını ifade etmektedir.

Sever (2003: 191) çocukların yaş ve gelişim özellikleri dikkate alınarak şiddet olgusuna yer verilmesinin onlarda şiddet ve kaba güce karşı bir anlayış ve çocukları şiddete karşı neler yapılması gerektiği konusunda duyarlı kılması gerektiğini ifade etmektedir. Buna karşılık Yalçın ve Aytaş (2002: 36) çocuk kitaplarını şiddet unsurlarını içermemesi gerektiğini ve şiddet içerikli konulara çocuk edebiyatı yapıtlarında yer verilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

İçerik ve olay örgüsünde yer alan şiddet öğeleri, çocuğun yaş düzeyi ve gelişimsel özelliklerine bağlı olarak farklı biçimlerde kurgulanabilir. Gerçeklik algısı dikkate alındığında, çevrenin her zaman toz pembe olmadığı ve hayatın olumsuz yönlerinin de bulunduğu bir dünyada, çocuğun yaşamı anlamlandırabilmesi için zaman zaman kötü olaylarla karşılaşabileceği gerçeği yansıtılabilir. Bu bağlamda, doğrudan bir şiddet teması işlenmesi uygun olmasa da Sever'in (2003: 191) belirttiği gibi "şiddet ve kaba güce karşı bir farkındalık oluşturmak" amacıyla bu tür öğelere sınırlı ve eğitimsel bir şekilde yer verilebilir.

Çocuk kitapları eğlencelik bir okuma aracı değildir. Çocukların eğitiminde kişilik oluşumunda ve dilsel, bilişsel açıdan önemli bir araç olarak değerlendirilir. Bu kitaplar, çocukların düşünme becerilerini geliştirmelerine, duygusal zekâlarını şekillendirmelerine yardım eder ve dünyaya daha geniş bir açıdan bakabilmeyi sağlar. Ancak, çocuk kitaplarının etkili olabilmesi için belirli standartlara uygun olması gerekir. Bir çocuğun dünyasına hitap ederken kitabın içerik ve dilinin gelişim çağına uygun olması, kelime dağarcığının doğru bir şekilde seçilmesi ve görsellerin dikkatli bir şekilde tasarlanması büyük önem taşır. Bu unsurlar, çocuk kitaplarını eğlenceli olmakla birlikte aynı zamanda eğitici ve gelişimsel açıdan faydalı olmasını sağlar.

Sonuç olarak, çocuk kitaplarının çocuğun dünyasına seslenirken çocuğa yönelik ilkesine odaklanması, çocuğa duyarlı, empatik bir yaklaşım sergilemesi ve toplumsal yaşama uyum sağlayacak gerçekçi olaylar ile temaları işlemesi gerekmektedir. Geçmişten günümüze çocuk kitaplarının niteliklerinin giderek daha geliştirici ve etkileyici hâle

gelmesi dikkat çekicidir. Bu nedenle, çocuk kitaplarının hem içerik açısından hem de tasarım, anlatım ve konu bütünlüğü yönüyle de bir bütün olarak ele alınması büyük önem taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLER VE DEĞERLER EĞİTİMİ

1. DEĞER

Toplumu var eden yazılı ve sözlü kurallar vardır. Bu kurallar, toplumun sürdürülebilirliğini sağlamada önemli bir rol oynar. İnsan, yaşamını sürdürebilmek için öncelikle bir topluma ait olmalı, bir topluma ait olmak için ise o toplumun kurallarını, normlarını ve değerlerini bilmeli ve bunlara uygun yaşamalıdır. Bu nedenle, sosyal düzende kabul görmek için toplumun öğretilerine göre hareket etmek gereklidir. Toplumsal yapının temel taşlarından biri de değerlerdir. Değer kavramı, toplumun belirlediği şekilde bireylerin kazanması gereken davranışları ve benimsemesi gereken yargılar bütünüdür. Bu bütün; dürüstlük, iyi niyet, saygı ve sorumluluk gibi örnek bir insanın sahip olması gereken özellikleri kapsar. İnsanı insan yapan özellikler ile iyi bir insanın özellikleri büyük ölçüde paralellik gösterir. Sonuç olarak insanı diğer canlı varlıklardan ayıran temel kavram değerlerdir. Bu özellikler, tarih boyunca karakter, ahlak kavramları etrafında gelişmiştir.

Değer kavramı farklı disiplinlerde farklı anlamlara gelmektedir. Öncelikle kelime anlamına bakacak olursak; *TS*’te (2023) “1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık; fehamet, kadir, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı; kıymet, paha, valör. 3. Üstün nitelik, meziyet; kıymet. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. 5. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini karşılayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. 6. Uğrunda belli bir bedel ödenecek veya belli bir zahmet göze alınacak nicelik veya nitelikte olan. 7. Kişinin, isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. 8. Bir değişkenin veya bilinmeyen sayı ile anlatımı” şeklinde tanımlanır. Ulusoy ve Dilmaç (2020: 16) değeri “insanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklere sahip olan ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü olarak” tanımlar. *Pedagoji Sözlüğü*’nde ise insanın insan olarak (yani zekâsı, mesleki ehliyeti, irade gücü, ahlaki doğruluk bakımından) ederi ve kendisinden söz edildiği zaman göz önünde tutulmasını hak ettiği şey, kıymet tanımı yer alır (Faulquie, 1994: 87). *Felsefe Sözlüğü*’nde değerın toplumsal bir olgu olduğunu ve insan ihtiyaçlarını karşıladığını, insanların davranışlarını düzenlediğini söyler (Hançerlioğlu, 1999: 55).

Tezcan (2018: 20) değerlerin insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilişkili olduğunu, sosyal bilimcilerin ise değerleri, insan davranışlarını açıklamada temel bir unsur olarak gördüklerini ifade eder. Değerlerin, toplumdaki normal ve anormal davranışları ayırt etmede önemli bir rol oynadığını belirtir. İnsan tutum ve davranışlarının, büyük ölçüde ahlaki değerlerle birlikte gelenek ve göreneklerin içerdiği değerlerin etkisi altında şekillendiğini ancak bu değerlerin normlar içerisinde somutlaştığını ve yine normlar aracılığıyla etkinlik kazandığını vurgular.

Değer kavramı, birçok disiplinde karşımıza çıkar: Sanat değeri, ekonomik değer, estetik değer gibi alanlarda farklı biçimlerde tanımlanabilir. Ekonomiden sanata, felsefeden psikolojiye kadar geniş bir yelpazede kullanılan bu kavram, en temel anlamıyla bir şeyin önemini ve ona atfedilen kıymeti ifade eder. Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde ise insan ilişkilerinin ve bireyin karakter gelişiminin değerler aracılığıyla şekillendiği söylenebilir.

1.1. DEĞERLER EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi (2023)'nde değerler eğitiminin temel amacı şu şekilde açıklanır: “Değerler eğitiminin temel amacı, çocukta doğuştan var olan iyi ve güzel tarafları ortaya çıkarmak, toplumdaki hâkim değerleri ve erdemleri belli bir disiplin içinde öğrencilere kazandırmak ve onları iyi karakterli bireyler olarak yetiştirmektir” Tezcan (2018: 21) ise değerler eğitiminin amacını bireyin iyi ve mutlu olması söz konusu birey nezdinden topluma doğru yönelmesi olarak belirtir. Bu doğrultuda değerler eğitimi, bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamalarında ve kişisel gelişimlerinde vazgeçilmez bir unsurdur. Değerler eğitimi, eğitimin amacı olarak tanımlanan istendik yönde davranış değiştirmenin temel sürecinin bir parçası şeklinde değerlendirilebilir. “Değerler eğitimi, bireylere ahlaki değerleri kazandırmayı ve karakter gelişimlerine katkıda bulunmayı hedefleyen önemli bir eğitim alanıdır. Değerler eğitiminin kökenleri insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Antik dönemde felsefe ve ahlak üzerine yapılan düşünceler, değerlerin eğitimdeki rolünü ele almıştır. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürler, erdemleri ve ahlaki değerleri öğrenmek için felsefi tartışmanın önemini vurgulamışlardır” (Smith, 2008'den akt. Kızılkaya Namlı, 2023: 36).

Her toplum, sahip olduğu değerleri koruma ve bunları sonraki kuşaklara aktarma amacı güder. Toplumun sahip olduğu değerleri benimsemiş bireyler, bu değerleri sonraki kuşaklara aktararak toplumsal devamlılığı sağlar. Özellikle değerlerine bağlı nitelikli

bireyler, sağlıklı ve nitelikli bir toplumun oluşmasında belirleyici bir role sahiptir. Tezcan (2018: 25) değerlerin tarihi çalışmalarında toplumdan bireye yöneldiğini ifade eder. Değerler eğitimi geçmişte 1920'li yıllarda Amerika'da karakter eğitimi adı altında yapılan çalışmalara dayandığı görülür. Değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar 1970'li yılların ortalarından sonra yayımlanmıştır. Değerler eğitimi ile ilgili yayınlarda Rokeach, Simon, How Raths, Harmin, Krishenbaum, Kohlberg gibi kişiler ön plana çıkmıştır. 1990'lı yıllarda ise toplumsal ve ahlaki değerler verilen önem azalırken bireysel uyum değerleri ön plan geçmiştir. Bu dönem sonrası ortaya çıkan toplumsal sorunlar değerler ve ahlak eğitimi yeniden gündeme getirmiştir.

Bailey (2000) değerler eğitimi dört genel süreci kapsamı gerektiğini söyler. *Birincisi akıl yürütme ve mantıklı olmayı desteklemek; ikincisi empati kurma, üçüncüsü özsaygı geliştirme, dördüncüsü ise iş birliği geliştirmedir* (akt. Güven, 2014: 29).

Dilmaç (2012) değerler eğitiminde insanın en iyi yönlerinin ortaya çıkarılmasını hedefler ve bunu “insani değer” başlığı altında ele alır. Beş evrensel değer (sevgi, hakikat, iç huzur, doğru davranış, şiddetten kaçınma) hayatın sütunları olarak betimlenir. Ulusoy ve Dilmaç (2016: 62) çocuklarda kişilik gelişiminin %80'inin beş yaşına kadar tamamlandığını ve bu nedenle erken yaşta değerler eğitiminin önem taşıdığını belirtmektedir. Aile, değer aktarımında ilk ve en önemli basamaktır. Ardından gelen okul çevresi ve öğretmen, çocuğun gelişiminde etkili olur. Bu bağlamda Bandura'nın “rol model” kavramı dikkat çeker. “Çocuk, iyi ve kötü davranışları çevresindekileri gözlemleyerek ve onları taklit ederek öğrenmektedir. Ahlak gelişiminde, çocuğun sosyal çevresini oluşturan ebeveynleri, arkadaş grubu ve öğretmenleri; hem model olma ve taklit açısından hem de ödül ve ceza mekanizmalarını işleten bireyler olarak önemli bir yere sahiptir. Özellikle bu kişilerin, çocuğun özdeşim kurduğu bireyler olması durumunda etki derecesi daha da artmaktadır. Bu süreçte, çocuğun ahlak gelişimini belirleyen kültürel normlar; doğru ya da yanlış değerler ile pekiştirilen ve kabul edilen davranışlar olarak kişilikte içselleştirilir. Böylece bireyin kendini denetlemesini sağlayan temel ilkeler hâline gelir ve ahlaki gelişim bu yolla gerçekleşir” (Bandura, 2000'den akt Özen, 2011: 66).

Ekşi ve Katılmış rol model kavramını; “bireyin değerlerini, yaşam biçimini, karakterini, kimliğini, mesleki yönelimlerini ve gelecek ideallerini etkileyebilen kişi ya da kişiler” (2020: 145) olarak tanımlamaktadır. Bandura'nın sosyal öğrenme kuramlarında yer alan bu “rol model alma” süreci, bir topluma mâl olmuş bir sanatçı, bir

roman kahramanı ya da bir öğretmen gibi kişiler aracılığıyla gerçekleşebilir. Çocuk, gözlemlediği bu kişilerden soyut değerleri somutlaştırarak öğrenir ve içselleştirir. Ancak yukarıda sözü edilen rol modeli durumundaki kişilerin etkileri aile içi şiddet gibi olumsuz durumlar sebebiyle zayıflatılmakta ve bireyin değerleri benimsemesinde zorluk yaşamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla değerlerle birlikte bu değerlerin işlevlerinin ve aktarım yollarının da güçlendirilmesi gerekmektedir.

Eğitim kurumlarının toplumsal değerlerin çocuklara kazandırıldığı ortamlar olması gerektiğini ifade eder. Çocukların ihtiyacı ders kitaplarıyla birlikte aynı zamanda yaşadıkları topluma ait değerlerin yansıdığı davranış ve tutumlardır. Özellikle insanların okuduklarının %10'unu, işittiklerinin %20'sini, gördüklerinin %30'unu hem görüp hem işittiklerinin %50'sini, söylediklerinin %70'ini ve hem yapıp hem söylediklerinin ise %90'ını hatırladıkları (Newby, 1996'dan akt. Güven, 2014:75) bilgisi, değerlerin somut yaşantılarla öğretilmesinin önemini ortaya koyar.

Bir başka açıdan değerlerin eğitiminin keşfinde Özden (2012: 58) eğitimin postmodern yaklaşımla ilişkilendirdiği eğitim anlayışı, değerler eğitimi açısından güçlü bir kuramsal temel sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre kesinlik reddedilir, bilgi keşfi değil yorumu esastır. Bu nedenle öğrencinin çok bilgi yerine derinlemesine birkaç konuya odaklanması ve özünü kavraması önem kazanır. Başarılı eğitim dönüşümünün bir unsuru olarak yetenek gelişimini şöyle açıklar: “Başlangıçta çok zor, belki de tehdit edici ve korkutucu gözükken görevlerin güven içerisinde ve kolaylıkla yapılabilmesi için gerekli anlayış, beceri, tavır ve zihin alışkanlıklarının kazandırılmasıdır” (Özden, 2012: 181).

Avcı (2020: 42) ise değerlerin eğitim sistemindeki önemine dikkat çekmek için değerlerin bilgilerin ve hünelerlerin yetişen kuşaklara iletilmesi ve kazandırılmasının eğitim yoluyla olduğunu, bu nedenle eğitim kurum ve kuruluşlarının, bireylerin ve toplumun değerleri ve değer sisteminin korunması veya değiştirilmesinde en etkili araçlardan biri olarak kabul edildiğini belirtir.

Edebiyat ürünleri, yazılı kültür öncesinden itibaren çocuğun gelişiminde önemli bir araç olarak kullanılagelmiştir. Ninniler ve masallar çocuğun hayal gücünü desteklerken hikâyeler ve romanlar toplumsal uyum becerilerini kazandırma açısından etkili olmaktadır. Çocuklar, çevrelerinde gözlemledikleri kişiler kadar yaratıcı dünyalarında kalıcı izler bırakan yapıtlardaki kahramanları da rol model olarak benimseyebilmektedir. Bu yaklaşımla Türkçe, Sosyal Bilgiler gibi dersler değer

aktarımının temel araçları arasında yer almakta edebî ürünler ise bu sürecin destekleyici öğeleri olarak önem kazanmaktadır.

1.2. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

Değerlerin sınıflandırılması üzerine geçmişten günümüze birçok çalışma yapılmıştır. Değerlere yönelik bakış açıları, sosyologlar ve psikologlar tarafından farklı yönlerden ele alınmıştır. Fichter (2012: 165) değerlerin sosyal bilimciler açısından birer psikolojik ve etik olgu olduğunu, bu nedenle sosyal bilimcilerin alanı olmadığını ileri sürüldüğünü söyler. Ancak günümüzde değerlerin önemli bir sosyal olgu olduğunu bilimsel analize konu olabileceği noktasında ortak görüşe sahip olduğunu söyler. Bu alandaki ilk ve en çok ses getiren çalışmalardan biri, Spranger'in değerler sınıflandırmasıdır.

Değer testi ilk defa Spranger (1928) tarafından kullanılmıştır. Spranger deneklerini her birinde hâkim olan değere göre şahsiyet tiplerine ayırmaya çalışmış ve herkesin altı temel değer tipinden birine girebileceğini söylemiştir. Spranger'den ve daha sonra ondan ilham alarak “*Study of Values*” adlı geniş bir çalışma yapan Allport, Vernon ve Lindzey (1960) den sonra değerleri altı grup hâlinde toplar: Estetik, Teorik (veya ilmî), İktisadî, Siyasî, Sosyal ve Dinî değerler (Güngör, 1998: 85).

Tablo 1. Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevmeye, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattır. Bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi fazları feda eder.

“Yukarıda verilen değer grupları ölçek hâline getirilip denendiğinde, sanatçıların estetik değerlerinin, tıp öğrencilerinin bilimsel değerlerinin, din adamlarının dinî ve sosyal değerlerinin ve iş idaresi öğrencilerinin ise ekonomik değerlerinin en yüksek puanları aldıkları görülmüştür” (Ünal, 1981:20'den akt. Akbaş, 2004:56).

Spranger'in 1928 yılında yaptığı bu çalışma sonucunda, edinilen meslek grupları ve uğraşlarla birlikte kişinin yaşam şekli ve karar alma süreçlerinde değerlerin sınıflandırılmasında önemli rol oynadığı söylenebilir. Fichter (2012: 173) değerleri sosyal kişilik, toplum yapısı ve kurumsal işlevler temelinde sınıflandırır. Sosyal kişilik açısından

değerleri, zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırır. Bu tür değerler, “yapılmalı” ya da “yapılmamalı” gibi net normlar içerir. Birey, bu değerlere uymaya kendini ahlaki olarak zorunlu hisseder. Toplumu temel alan sınıflamada, işlerin yürütülmesi, iş birliğinin sağlanması ve toplumsal uyum, süreklilik gösteren ortak değerlere dayanır. Bu sürekliliğin karşı ucunda ise olumsuz ve anti-sosyal değerler yer alır. Bu durum, toplum içinde değer çatışmalarına yol açar. Değerlerin ait oldukları kurumsal alanlara göre yapılan sınıflandırma ise en anlamlı sınıflandırmadır. Dini, ekonomik, siyasal ya da ailevi her kurumun işleyişini düzenleyen özgün değer dizileri bulunur. Bu değerler, kurumsal davranışlarla iç içe geçmiş ve zamanla özdeşleşmiştir.

Rokeach (1973: 28) değerleri “araçsal ve amaçsal” olmak üzere iki başlık altında sınıflandırmıştır.

Tablo 2. Rokeach’ın Değerler Sınıflaması

Amaçsal (Terminal) Değerler	Araçsal (Instrumental) Değerler
Rahat bir hayat	Hırslı (istekli)
Heyecan verici bir hayat	Geniş (açık) fikirlilik
Başarma hissi	Kabiliyetli
Barış içinde bir dünya	Neşeli
Güzelliklerin dünyası	Temiz
Eşitlik	Cesaretli
Aile güvenliği	Affedici (bağışlayıcı)
Özgürlük	Yardımsever
Mutluluk	Dürüst
İç uyum	Hayal gücü kuvvetli
Gerçek sevgi	Bağımsız
Ulusal güvenlik	Entelektüel
Zevk alma	Mantıklı
Kurtuluş	Seven (İyi, Şefkatli)
Öz saygı	İtaatkar
Sosyal tanınma	Kibar, nazik
Gerçek dostluk	Sorumlu
Bilgelik	Öz denetimli

Amaç değerler, bireyin toplumda var olma çabası içinde yaşamın temel amacını ifade eder. Araç değerler ise, bu amaç değerlere ulaşmak için bireyde bulunması gereken karakter özelliklerini betimler. Amaç değerler, bireyden topluma yönelen bir anlam taşır. Araç değerler daha çok kişi merkezli düşünülebilir. Bu değerler, kişiler arası ilişkileri düzenleyen ve bireyin kendini gerçekleştirme sürecine hitâp eden nitelikler taşır.

Schwartz ise Rokeach’ın değer sınıflaması üzerinde çalışarak değerleri 10 temel değer tipi olarak gruplamıştır. Tüm gruplarda bulunan değer sayısı 56’dır. Schwartz değer grupları ve listesi aşağıda verilmiştir (Kuşdil ve Kâğıtçıbaşı, 2000: 61).

Tablo 3. Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması

Değer Grubu	Değerler
Güç (Power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim sahibi olma	Sosyal güç sahibi olmak, Otorite sahibi olmak, Zengin olmak, Toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, İnsanlar tarafından benimsenmek
Başarı (Achievement): Toplumsal standartlara dayalı kişisel başarı ve yetkinlik	Başarılı olmak, Yetkin (muktedir) olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak, Zeki olmak.
Hazcılık (Hedonism): Bireysel zevke ve hazzı yönelim	Zevk, Hayattan tat almak
Uyarılma (Stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (Self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak, Kendine saygısı olmak,
Evrenselcilik (Universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyaya barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olma, Çevreyi koruma, İç uyum
İyilikseverlik (Benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımcı olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak, Gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat, Alçak gönüllü olmak
Geleneksellik (Tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fıkirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat (Dünyevi işlerden el ayak çekmek), Mahremiyet
Uyma (Conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, İtaatkar olmak, Anne-Babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek
Güvenlik (Security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek, Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak

Yukarıda verilen değer tipleri kendi içinde iki ana boyut üzerinde gruplandırılmıştır. İlk boyutta güvenlik, uyma ve geleneksellik değer tipleri muhafazacı yaklaşım olarak, öz yönelim ve uyarılma ise yeniliğe açıklık olarak adlandırılmıştır. İkinci boyutta ise evrensellik ve iyilikseverlik değer tipleri özaşkınlık, güç ve başarı ise özgenişletim olarak isimlendirilmiştir (Kuşdil ve Kâğıtçıbaşı, 2000: 63).

Evin ve Kafadar (2004: 296) değerleri, İlköğretim Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerden faydalanarak “Ulusal” ve “Evrensel” değer kategorileri olmak üzere iki başlık altında sınıflandırarak incelemişlerdir. Çalışmada millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler (ulusal marş, ulusal anıtlar, ulusal bayram, bayrak), kahramanlık, dil, gelenek ve görenekler ulusal değer kategorisinde; demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık, barış eşitlik, bilim ve bilimsel düşünce, sanat, çevre duyarlılığı, sevgi ise evrensel değer kategorisinde olmak üzere dokuz adet değer tespit edilmiştir.

Değer kavramı, insanı merkeze alan bir konumdur. İnsan davranışlarıyla ilgilenen bilim dallarını bir araya getirme potansiyeline sahip bir olgudur. Değer kavramının bu merkezî konumunu ortaya koyan çeşitli çalışmalar, psikologlar, sosyologlar ve antropologlar tarafından yapılmıştır. Bu araştırmacılar, insanların eylemlerini ve olayları değerlendirmek için kullandıkları ölçütleri sınıflandırarak değerlerin işlevselliğini ortaya koymuşlardır.

1.3. TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Değerler eğitimi, aile ve çevreyle iç içe bir süreçtir. Değerler, okuldan ve eğitim sisteminden ayrı düşünülemez. Toplumu var eden temel olgulardan biri değerlerdir. Bu değerler, toplumun sistematikleşmesiyle birlikte eğitim ve öğretim programlarında da kendine yer bulmuştur. Değer eğitimi birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de zamanla kendini gösteren eğitimin temel hedeflerinden biri hâline gelmiştir. Toplumun önemli bir hazinesi olan değerler örtük veya doğrudan kendini gösterir. Aşağıda, Türk eğitim sisteminde değer aktarımına yönelik yapılan düzenlemeler tarihsel süreç içinde ele alınmıştır.

Osmanlı döneminde, sıbyan mekteplerinde temel İslam eğitimiyle birlikte ahlak eğitimi de verilmiştir. Şeker ve Eren (2024: 7) “sıbyan mekteplerinin ana gayesinin, temel anlamda ‘Osmanlı-İslam ahlakı’ sentezini küçük yaşta öğrencilere öğretmek ve ahlaki ile dinî unsurları bütünleştiren bir eğitim sunmak olduğunu belirtmektedir. Bu mekteplerin amacını, sosyal yaşamda nitelikli insan seviyesini yükseltmek; ahlaklı bireylerden oluşan, toplumsal değerlere ve örfî ananelere vakıf bir nesil yetiştirmek olduğunu” söyler. Cumhuriyet’in ilanından sonra eğitim sisteminin demokratikleşmesiyle birlikte Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) yürürlüğe girmiş ve dinî ile millî değerler bir bütün olarak ele alınmaya çalışılmıştır; “Bir millet efradı ancak bir terbiye ile yetişir, bir memlekette görebilir ki türlü terbiye ile iki türlü insan yetişir. Bu ise vahdet-i his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliyyen muhildir” denilerek kanun teklifinin kabulü hâlinde ‘bilumum irfan müessesâtının merci-yi yegânesi’(tek yetkilisi) hâline gelecek olan Maarif Vekâlet’inin bütün okullarda eğitimi (irfâniyatı) “vahdet-i his ve fikir dairesinde ilerletmek” için “müspet ve müttehit” bir eğitim politikası uygulayacağı belirtilmiştir” (Maarif Ansiklopedisi, b.t.) ifadesiyle yeni kanunun temel felsefesine değinir. Farklı eğitim anlayışlarıyla ortak değerlerin oluşturulamayacağını, bu nedenle eğitim sistemi akla, müspete dayalı ve milleti birleştirici bir temele oturtulması gerektiği savunulmuştur.

Türk Millî Eğitim Sisteminin tarihsel gelişimi içinde çocuğa verilen değeri göz önünde bulundurduğumuzda 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte millî tarihin başlangıcının çocuklara bayram olarak armağan edilmesi, sistemde benimsenen temel insanî ve millî değerlerin öznesinin çocuk olduğunu somut biçimde ortaya koymaktadır. Türk milleti, büyük bir savaşın ardından yeniden yapılanma sürecine girer. Bu süreçte ilk ve en önemli adımlarından biri eğitim sistemindeki eksiklikleri ve ihtiyaçları ele almak amacıyla Maarif Şûrası toplamak olmuştur.

II. Millî Eğitim Şûrasının programının ilk maddelerinden biri, okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesidir. Bu kapsamda, alt başlıklarda Türk ahlakının toplumsal ve bireysel ilkeleri belirtilmiş ve bu ilkelerin hayata geçirilmesini sağlayacak tedbirlerin düşünülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, meslek liselerinde iş ahlakı uygulamalarına da yer verilmiştir. (MEB, 1943: 19). Söz konusu bu durum, Türk Millî Eğitim sisteminin başlangıç döneminden itibaren değerler eğitime ahlak temelli bir yaklaşımı benimsediğini ve ahlak eğitiminin öğrencilere öncelikli olarak sunulması gereken bir içerik olarak görüldüğünü göstermektedir.

1973 yılında yayımlanan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ise değerler açık şekilde tanımlanmasa da Türk millî eğitiminin genel amaçları çerçevesinde bu değerlerin temeli atılmıştır. Kanunun ilgili maddesinde, “Türk millî eğitiminin genel amacı, “Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan yurttaşlar yetiştirmek” (Tekişik ve Karabıyık, b.t.: 224) olarak açıklanmıştır.

Yıllar içerisinde ahlâk ve karakter eğitimiyle harmanlanan millî eğitim sistemi, genel çerçevede değerler başlığı adı altında ele alınmış, 2005 yılında yayımlanan öğretim programlarında ise örtük olarak yer verilmiştir. “İnsan, kavramların bir dil bütünlüğü içinde kazandıkları anlamlar aracılığıyla sosyalleşir; dil yardımıyla öğrenme, öğrendiklerini uygulama ve yorumlama gibi düşünme ve ifade etme süreçlerini gerçekleştirir” (MEB, 2005: 2). Ayrıca yine aynı programın 9, 10, 11. maddelerinde de değerlerden bahsedilmiştir:

“Madde 9: Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları,

Madde 10: Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri,

Madde 11: Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.” (MEB, 2005: 4).

Söz konusu bu ifadeler bu durumu örneklemektedir. Değerler, 2018 yılında güncellenen öğretim programlarıyla birlikte daha sistematik bir yapıya kavuşturulmuştur. 2018 yılında yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ise kök değerlere açıklık getirilmiş, bu değerlerin hangi tematik alanlarla ilişkilendirileceği açıkça belirtilmiştir. Değerlerimiz başlıklı bir metinde nihai olarak tüm programlarda yer verildiği ifade edilmiştir. Alt metinde öğretim programlarında yer alan kök değerlerden bahsedilmiştir: Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır. Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır” (MEB, 2018: 4).

1995 yılında Birleşmiş Milletlerin 50. Yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde Brahma Kumaris’in “Daha İyi Bir Dünya için Değerlerimizi Paylaşalım” adlı projesi sunulmuştur. Bu proje kapsamında “Yaşayan Değerlerimiz” başlığında çocuklara ve yetişkinlere değerleri keşfetme deneyimi sunarken çok çeşitli öğrenme ortamlarında kullanılabilecek pratik, kişisel ve sosyal becerileri geliştirme fırsatı tanır. (2020: 4). Bu proje kapsamında, yaklaşık 40 ülkeyle yürütülen çalışmalar aracılığıyla, dünya genelinde değerler eğitimi faaliyetlerine katkı sağlanmakta; öğretmenlere yaşa uygun ve anlamlı sınıf materyalleri sunularak destek verilmektedir. Hazırlanan etkinlik kitaplarında yer alan evrensel değerler ise şunlardır:

“Barış, Sevgi ve Şefkat, Saygı, Sorumluluk, Hoşgörü, Dürüstlük, Alçakgönüllülük, Mutluluk, İş birliği, Sadelik, Doğaya ve Okyanuslara Saygı, Özgürlük (3-7 yaş grubu için Nezaket ve Cesaret), Merhamet ve Birlik” (2020: 6).

Bu proje kapsamında değerler eğitimi anlayışı, Türk Millî Eğitim Sistemi içinde de karşılık bulmuş ve yankı uyandırmıştır. Bu süreçte, birçok il millî eğitim müdürlüğü tarafından değerler eğitimi çerçevesinde çeşitli çalıştaylar, seminerler düzenlenmiştir, rehber kitaplar ve görsel materyaller hazırlanmıştır. Antalya’da yürütülen değerler eğitimi faaliyetlerinde 2011- 2012 eğitim öğretim yılında öğretmen ve öğrencilere yönelik

kılavuz kitaplar yayımlanmış, görsel içerikler geliştirilmiş ve çocuklara yönelik çeşitli değer temalı yarışmalar düzenlenmiştir. (Antalya MEM, 2017: 19)

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda, uygulanma sürecinde yer alması gereken temalara ve konu önerilerine on kök değer serpiştirilmiştir. Örneğin, “erdemler” teması altında sabır, dürüstlük, sevgi ve yardımseverlik gibi temel değerler işlenmekte “vatandaşlık” temasında ise adalet, sorumluluk ve paylaşma gibi toplumsal uyumla ilişkili değerlere yer verilmektedir.

Tablo 4. Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	adil olma, eşit davranma, paylaşma...
Dostluk	diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Öz Denetim	davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sabır	azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
Sevgi	aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
Sorumluluk	kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanseverlik	çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımseverlik	cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

Kaynak. TTKB (2017: 22).

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 2017 yılında yapılan değişiklik üzerine yapılan programda her tema tabloda da görüldüğü üzere birden fazla kök değere hizmet eden konularla birlikte verilmiştir. Değerlerin öğretim programlarında nasıl işlenmesi gerektiğine ilişkin bir yol haritası sunulmaktadır.

2022 yılında değerler eğitimi başlıklı öğretim programlarında yer alan kök değerler temalı etkinlik kitabına yer verilmiştir. Kitap, öğrencilerin hem bilişsel hem de duyuşsal gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan 120 özgün etkinlik içermektedir. Bu etkinlikler, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeyi ve değerleri

benimsemelerini sağlamayı hedeflemektedir. Etkinlikler sınıf içi uygulamalarla birlikte okul içi, okul dışı ve aile ile irtibatlı görevlendirmeleri de içermektedir (MEB, 2022).

2023 yılında geliştirilen Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile birlikte eğitimin temel felsefesi, bireyi maddî ve manevî tüm yönleriyle bir bütün olarak ele almayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, öğretim programlarının temel felsefesi kapsamında şu şekilde ifade edilmiştir: “Adalet, hikmet, merhamet, iyilik, doğruluk, çalışkanlık, faydalı olmak ve güzellik gibi değerler üzerinde yükselen bir medeniyet mirasına sahip olan milletimiz; Türkiye Yüzyılı’nda eğitim adına kararlı adımlarla geleceğe hazırlanmaktadır. Türk eğitim sistemi; bütün ideolojilerin üstünde millî bir şahsiyetin oluşumuna katkı sağlamak ve millî bilince sahip şahsiyetlerden oluşan bir toplum oluşturabilmek adına, ahlaklı ve erdemli; milleti ve insanlık için iyi, doğru, faydalı ve güzel olanı yapmayı ideal edinmiş bilge nesilleri hedefler” (MEB, 2024: 50). Söz konusu değerler, Cumhuriyet’in yüzüncü yılına özgü olarak hazırlanan Maarif Modeli kapsamında geniş bir bakış açısıyla ele alınmış ve bu alandaki kapsamın genişletilmesi amaçlanmıştır. “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, sahip olduğu mefkûre ile toplumu ve ülkesini imar eden şahsiyetler yetiştirmeyi ahlaki bir sorumluluk olarak ele almaktadır. Bu çerçevede değerler, geniş bir temel yaklaşımla sistemi bütünleyen anlamlı bir olgu olarak görülmekte; öğretim programlarının ruhunda doğal biçimde yer almaktadır” (MEB, 2024: 4). Söz konusu modelde de programlar arası üç temel bileşen tanımlanmıştır. Bu bileşenlerden biri “Ahlaki pusula olarak millî ve manevi değerlerimiz: Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi”dir. (MEB, 2024: 50).

Erdem-Değer-Eylem çerçevesinde, diğer bütün değerlerle yoğun kesişim noktalarına sahip olan çatı değerler tanımlanmıştır. Bu çatı değerler; saygı, sorumluluk ve adalet olarak belirlenmiştir. Kişisel hayat alanında: tasarruf, sabır, mahremiyet, mütevazılık, sağlıklı yaşam, çalışkanlık; Aile ve sosyal çevre alanında: sevgi, dostluk, özgürlük, dürüstlük, vatanseverlik, yardımseverlik, aile bütünlüğü; Fiziksel çevre alanında: temizlik, duyarlılık, estetik ve merhamet değerlerine yer verilmiştir. Değerlerin ait olduğu alan belirlenirken ilgili değer hangi alana daha fazla katkı sağladığı dikkate alınmıştır. “Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi, eğitim-öğretim süreçlerinde mutlaka yer alması gereken değerleri içermesi açısından sade, değer alanları ve değerler arası ilişkiler bakımından tutarlı, uygulanabilirlik açısından ise pratik bir model olarak tasarlanmıştır” (MEB, 2024: 54).

Fotoğraf 1. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni
2024.

Bilgi Görseli: Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi

Kaynak. TYMM, 2024

Erdem-Değer-Eylem Çerçevesinin sunduğu yaklaşım, öğretim programlarına bütüncül bir değer anlayışı kazandırmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede hazırlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (2024) öğrencilerin akademik gelişimleriyle birlikte değerler eğitimine de öncelik vermekte bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamalarında ve karakter oluşumlarında bu değerlerin kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Çocukların erken yaşlarda evrensel ve millî değerlerle tanışmaları, yalnızca bireysel gelişimleri için değil aynı zamanda toplumsal dayanışma ve sorumluluk bilincinin oluşması açısından da hayati öneme sahiptir. (2024: 74).

Değerler eğitimi, bireyin karakter gelişimiyle birlikte toplumun sosyal uyumunu sağlama ve evrensel, kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması açısından temel bir hedef hâline gelerek eğitim sisteminin merkezinde yer almaktadır. Zamanla eğitim programlarında önce bir araç, ardından bir amaç hâline gelmiştir. Çocuklara değerleri aktarma konusunda önemli rol oynayan çocuk kitapları; işlenen temalarla birlikte ele alındığında, daha somut ve etkili bir öğrenme süreci sunulmasına katkı sağlandığı görülmektedir.

1.3.1. Türkçe Öğretim Programlarında Yer Alan Değerlerin Karşılaştırmalı Analizi

Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi kapsamında, 2024 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda değerler üç ana tema altında yapılandırılmıştır. “Huzurlu İnsan” başlığı altında *çalışkanlık, mahremiyet, mütevazılık, sabır, sağlıklı yaşam* ve *tasarruf* değerlerine; “Huzurlu Aile ve Toplum” başlığı altında *aile bütünlüğü, dostluk, dürüstlük, özgürlük, sevgi, vatanseverlik* ve *yardımseverlik* değerlerine “Yaşanabilir Çevre” başlığı altında ise *duyarlılık, estetik, merhamet* ve *temizlik* değerlerine yer verildiği görülmektedir. Bu durum, 2018 programı ile karşılaştırıldığında, önceki programda yalnızca bir değer tutum ve davranışı olarak sunulan bazı kavramların, 2024 programında bağımsız birer değer hâline getirildiğini göstermektedir. Bu yapısal değişiklik, değerlerin daha görünür ve sistematik biçimde sunulduğunu ve eğitimin değer aktarımı boyutunun derinleştirildiğini ortaya koymaktadır. 2018 ve 2024 öğretim programlarında yer alan değerlerin karşılaştırmalı tablosu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5. Her İki Programdaki Ortak Değerler

Değer	Açıklama
Adalet	Her iki programda da doğrudan yer almaktadır. 2024 programında “Huzurlu İnsan” ve “Huzurlu Aile ve Toplum” başlıklarının ortak kümesinde yer almaktadır.
Dostluk	Her iki programda da doğrudan yer almaktadır. 2024 programında “Huzurlu Aile ve Toplum” başlığı altında yer almaktadır.
Dürüstlük	Ortak değer kök değerdir. 2024 programında “Toplumsal Güven ve Aile İlişkileri” başlığı altında yer almaktadır.
Sabır	Her iki programda da yer almaktadır. 2024 programında “Huzurlu İnsan” başlığı altında yer almaktadır.
Saygı	Her iki programda da doğrudan yer almaktadır. 2024 programında “Yaşanabilir Çevre” ve “Huzurlu Aile ve Toplum” başlıklarının ortak kümesi olarak yer almaktadır.
Sevgi	Her iki programda da doğrudan yer almaktadır. “Huzurlu Aile ve Toplum” başlığı altında yer almaktadır.
Sorumluluk	Her iki programda da yer almaktadır. “Huzurlu İnsan” ve “Yaşanabilir Çevre” başlıklarının ortak kümesidir.
Vatanseverlik	Her iki programda da doğrudan yer almaktadır. Özgürlük ve Aile Bütünlüğü değerleriyle birlikte “Huzurlu Aile ve Toplum” başlığı altında yer almaktadır.
Yardımseverlik	Her iki programda da doğrudan yer almaktadır. Sosyal dayanışma ve toplumsal fayda bağlamında işlenmiştir.

2018 Türkçe Öğretim Programı’nda özdenetim ya da öz disiplin, öğrencilerin kendi davranışlarını kontrol edebilme, sorumluluk alarak hareket etme gibi yönleriyle kök değerler arasında yer almıştır. Bu tutum ve davranışlar öğrencinin akademik başarısını güçlendirmeye yönelik bir değerdir. Ancak 2024 Yeni Yüzyıl Maarif Modeli kapsamında açıklanan yeni öğretim programlarında özdenetim doğrudan bir kök değer olarak yer almamaktadır. Bu yeni modelde kök değerler daha çok toplumsal, ahlaki ve kültürel yönleriyle öne çıkmaktadır.

Tablo 6. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamında Yeni Eklenen Değerler

Değer	Açıklama
Çalışkanlık	2024’te “Huzurlu İnsan” başlığı altında yeni bir değer olarak yer alır. 2017’de çalışkanlık tutum ve davranış olarak vatanseverlik değerinin alt başlığı olarak yer almıştır.
Aile Bütünlüğü	2024’te “Huzurlu Aile ve Toplum” başlığı altında yeni değer olarak eklenmiştir. 2017 Türkçe Öğretim programında sevgi değerine ait tutum ve davranış olarak yer almaktadır.
Özgürlük	2024 programında bireysel hak ve düşünce özgürlüğü temelinde “Huzurlu Aile ve Toplum” başlığı altında ele alınan yeni bir değerdir.
Mahremiyet	2024 programında bireysel alan ve özel yaşam sınırları vurgulayan “Huzurlu İnsan” başlığı altında yer almaktadır.
Mütevazılık	2024’te benmerkezcilik karşıtı olarak “Huzurlu İnsan” başlığı altında yeni bir değer olarak sunulmuştur.
Sağlıklı Yaşam	2024’te bireyin ruhsal ve bedensel bütünlüğünü merkeze alan “Huzurlu İnsan” başlığı altında yeni değerdir.
Tasarruf	2024 programında tüketim bilinci ve kaynak kullanımı açısından “Huzurlu Aile ve Toplum” başlığı altında yeni değer olarak tanımlanmıştır.
Duyarlılık	2017 programında vatanseverlik değerinin tutum ve davranışlarında yer alırken 2024 programında çevre ve topluma karşı hassasiyetin vurgulandığı yeni değer olarak karşımıza çıkmaktadır.
Estetik	2024 programında güzellik algısı ve sanatsal duyarlılık üzerine “Yaşanabilir Çevre” başlığı altında yeni değer olarak eklenmiştir.
Merhamet	2018 programında yardımseverlik değerinin tutum ve davranışlarında yer alırken 2024 yılı programında “Yaşanabilir Çevre” başlığı altında yer almaktadır.
Temizlik	2024 programında çevre sağlığı ve kişisel hijyen açısından “Yaşanabilir Çevre” başlığı altında yeni değer olarak yer almaktadır.

2017 Türkçe Öğretim Programı ile 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli arasında yapılan karşılaştırma, değerler eğitimi açısından temel bir yönelim değişikliğine işaret etmektedir. 2017 yılında yenilenen öğretim programı, değerler eğitimi on kök değer çerçevesinde yapılandırmıştır. Bu değerler doğrudan ve açık biçimde sunulmuştur. 2024

programını ise bu temeli koruyarak ek olarak toplumsal, bireysel ve çevresel duyarlılıkları yansıtan yeni değerleri içeriğe dâhil etmiştir. Bu durum, eğitim anlayışının birey merkezli olmaktan çıkarak aile, toplum ve çevre bağlamında daha bütüncül ve kapsayıcı bir yapıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Her iki programda da yer alan kök değerler şunlardır: “Adalet, Dostluk, Dürüstlük, Sabır, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik.”

Bu değerlerin korunması, millî ve kültürel sürekliliğin sağlandığını ve değerler eğitiminde temel ilkelerin değişmediğini gösterir. 2024 TYMM, bu değerleri başlıklar şeklinde “Huzurlu İnsan”, “Yaşanabilir Çevre” “Huzurlu Aile ve Toplum” kapsamında tematik bir bütünlük kazandırmayı sağlamıştır. Öz denetim değeri ise 2018 Türkçe Dersi Öğretim programında yer almasına rağmen 2024 Türkçe Dersi Öğretim programında doğrudan değer olarak tanımlanmamıştır.

Tablo 7. Yeni Eklenen Değerler

Yeni Değer	Bağlı Olduğu Tema	Yorum
Çalışkanlık	Huzurlu İnsan	Çabanın öne çıkarılması sağlanmak istenmiştir.
Aile Bütünlüğü	Huzurlu Aile ve Toplum	Aile yapısının korunması hedef alınmıştır
Özgürlük	Huzurlu Aile ve Toplum	Bireysel hakların vurgulanması ve farkındalık sağlamak amaçlanmıştır.
Mahremiyet	Huzurlu İnsan	Dijital çağda özel alan farkındalığı ve kişisel sınırlarını koruma bilinci geliştirmeyi amaçlamıştır.
Mütevazılık	Huzurlu İnsan	Öğrencilerin özel alanlara saygı duyması ve kişisel sınırlarını koruma bilinci geliştirmesi hedef alınmıştır.
Sağlıklı Yaşam	Huzurlu İnsan	Küreselleşen dünyada hem bedensel hem ruhsal sağlığını koruyarak dengeli bir yaşam sürmeleri hedef alınmıştır.
Tasarruf	Huzurlu Aile ve Toplum	Bilinçsiz tüketim karşısında öğrencilerde tüketim bilinci oluşturarak kaynakların verimli kullanılması amaçlanmıştır.
Duyarlılık	Yaşanabilir Çevre	Toplumsal olaylara karşı duyarlı olma hassas ve sorumlu bireyler olmaları hedef alınmıştır.
Estetik	Yaşanabilir Çevre	Öğrencilerin güzellik algısı ve sanatsal duyarlılık geliştirmeleri amaçlanmıştır.
Merhamet	Yaşanabilir Çevre	Öğrencilerde başkalarının duygularını anlama ve yardım etme isteğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.
Temizlik	Yaşanabilir Çevre	Öğrencilerin çevresel hijyen ve kişisel bakım konusunda bilinç kazanmaları hedef alınmıştır.

Bu değerlerin programa eklenmesiyle birlikte, değerler eğitimi yalnızca ahlaki ilkelerle sınırlı kalmayıp psikolojik, sosyolojik ve çevresel boyutları da kapsayan bütüncül bir yapıya kavuşmuştur. Özellikle “mahremiyet”, “estetik” ve “sağlıklı yaşam” gibi değerler, çağın getirdiği bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara verilen güncel yanıtlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, merhamet ve alışkanlık gibi bazı değerler, 2018 Türkçe Öğretim Programı’nda tutum ve davranış biçimi olarak yer alırken 2024 programında bağımsız ve açık biçimde tanımlanan temel değerler arasında yer almıştır. Bu durum, eğitim programlarında değerlere verilen önemin arttığını ve bu değerlerin daha görünür ve işlevsel biçimde sunulmaya başlandığını göstermektedir. 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda, örnek konular üzerinden temalar belirlenmiş ve her tema kapsamında yer alan değerler başlıklandırılarak sunulmuştur. Bu yaklaşım, öğrencilerin ve öğretmenlerin değerleri günlük yaşam bağlamında daha kolay kavramasını sağlamaktadır. Böylece program “ne öğretilmeli” sorusuyla birlikte “nasıl öğretilmeli” sorusuna da bir yanıt vermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHMUT TUNABOYLU'NUN YAŞAMI VE YAPITLARI

Bu bölümde, çalışmaya konu olan yazarın edebî kişiliği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk edebiyatındaki yeri ve edebî anlayışı değerlendirildikten sonra, yapıtlarının künyelerine yer verilmiştir. Hikâye, roman ve tiyatro türündeki yapıtların özetleri sunulmuş; her yapıttan kapak tasarımı ve sayfa içlerine dair değerlendirme, konusu, ana düşüncesi, kahramanları, bakış açısı, anlatıcı, dil ve anlatım ve yapıtların anlatı özellikleri incelenmiştir.

Bu bölümde genel olarak, yazarın yapıtlarına içerik açısından sistematik bir bakış sunularak, tez çalışmasının ilerleyen bölümlerinde yapılacak değer incelemelerine temel olması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada merhum gazeteci- yazar Mahmut Tunaboğlu'ya ait bilgiler ve arşiv niteliğindeki fotoğraflar yazarın oğlu Barış Tunaboğlu ile yapılan kişisel görüşme ve mail yazışmaları aracılığıyla temin edilmiştir.

1. MAHMUT TUNABOYLU¹

Kaynak. <https://www.corumtime.com/wp-content/uploads/2015/01/Mahmut-Tunaboğlu.jpg>

Mahmut Tunaboğlu 18 Ocak 1954'te Bulgaristan göçmeni bir ailenin çocuğu olarak Çorum'un Mecitözü ilçesinin Bayındır köyünde dünyaya geldi. Babası, oğluna dönemin tanınmış gazeteci ve yazarlarından Esat Mahmut Karakurt'un adını vermek istemiştir. 1954 yılının 18 Ocak günü, Mecitözü'nün Bayındır Köyü'nde öğretmenler için

¹ Yazarın yaşam hikâyesine dair tamamlayıcı bilgilere oğlu Barış Tunaboğlu ile yapılan kişisel görüşmeyle babası Müslüm Tunaboğlu'nun blog yazılarından ulaşılmıştır (Görüşme tarihi: 1 Mayıs 2025).

yapılmış bir lojmanda dünyaya gelen Tunaboğlu'ya verilecek ad konusunda aile içinde bir kura usulü uygulanmıştır. Ailenin çeşitli tanınmış adları yazdığı kâğıtlar üç kez çekilmiş ve her seferinde “Esat Mahmut” adı gelmiştir. Bu durum hem bir tesadüf hem de babanın arzusunun destekleyen bir işaret olarak değerlendirilmiş, böylece adı kesinleşmiştir. Babası bu süreci aktarırken şunları söyler: “Ben biliyordum Esat Mahmut Karakurt'u amma ailem bilmiyordu. Nihayet oğlumun ismi Esat Mahmut olmuştu” (Tunaboğlu, 2020).

Mahmut Tunaboğlu'nun çocukluk yıllarına dair babası Müslüm Tunaboğlu'nun aktardığı bir anekdot, onun henüz erken yaşlarda gösterdiği gözlem gücünü ve anlatı yeteneğini ortaya koymaktadır. Babası, oğlunun dikkatli bir dinleyici ve güçlü bir belleğe sahip olduğunu şu sözlerle ifade eder: “Oğlum merhum Mahmut da küçüklüğünde iki dizinin üzerine gelir, büyüklerin konuşmalarını dinlerdi. Bir süre sonra da dinlediklerinin tümünü anlatmaya başlardı. O zaman henüz teyp denilen alıcılar yoktu. Biricik oğlum henüz okur yazar yaşta da değildi ki kâğıt kalemle duyduklarını yazıya döksün. Onun beyni dolmaya hazır bir bant gibiydi sanırım” (Tunaboğlu, 2020).

Babası Müslüm Tunaboğlu aynı köyde öğretmenlik yapmaktaydı. Mahmut Tunaboğlu, ortaöğreniminin ardından gazetecilik mesleğine adım atmıştır. TRT ve AA'nın muhabirliklerini yaptı. Demirayak (2018: 167) “Küçük yaşlardan itibaren yazmaya ilgi duyan Tunaboğlu, gazetecilik kariyeri sırasında yazma yeteneğini fark etmiş ve özellikle çocuk edebiyatı alanına yönelmiştir. Gazetecilik kariyerinde hem yerel hem de ulusal basında görev almış, muhabirlik, yöneticilik ve köşe yazarlığı yapmıştır. “Yazı Üretim A.Ş.” başlığı altında köşe yazıları kaleme almıştır. Babası Müslüm Tunaboğlu'nun köy enstitülü bir öğretmen olması, Mahmut Tunaboğlu'nun küçük yaşlarda kitaplarla tanışmasını sağlamıştır. Babası, onun ilham aldığı önemli kişilerden biri olmuştur.”

1980'li yıllardan itibaren yazdığı radyo oyunları, TRT'nin Ankara, İstanbul ve İzmir stüdyolarında ve KKTC Bayrak Radyosu'nda yayımlanmıştır. Bu süreçte edebiyatın farklı alanlarıyla ilgilenmiş, çocuk oyunları ve çocuk kitapları yazmıştır.

Yazdığı radyo oyunları ulusal düzeyde geniş yankı uyandırmıştır. Çorum Haber gazetesindeki köşesinde Yazı Üretim A.Ş. başlığı altında kaleme aldığı siyasi mizah içerikli yazılar, yazarın yazarlık kariyerindeki önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Ayrıca, memleketi Çorum'da 1980'li yıllarda yaşanan Çorum Olaylarına bizzat tanıklık

etmesi, siyasi ortamı daha yakından gözlemlemesine ve gazetecilik anlayışının bu doğrultuda gelişmesine katkı sağlamıştır.

Gazeteci kimliğini, toplumun sorunlarının çözümünün aynı zamanda kendi ailesinin ve kendisinin de sorunlarının çözülmesine katkı sağlayacağı düşüncesiyle şekillendirdiğini belirten Tunaboğlu (2010) bu anlayışla hareket ettiğini ifade etmektedir. Mizahı bir araç olarak sıkça kullandığını vurgulayan Tunaboğlu, ülke ve yöre sorunlarını yöneticilere mizahi bir dille aktarırken Mahmut Tunaboğlu'nun ağır cezada yargıldığını da dile getirmiştir. Buna karşın, okuyucularıyla olan bağını sürdürmek için kimi zaman yemek tarifleri gibi farklı içeriklerle yazılarına devam ettiğini belirtmiştir. (Tunaboğlu, 2010).

Mahmut Tunaboğlu'nun babası Müslüm Tunaboğlu, bir dergi yazısında oğluna dair anılarını aktarırken onun hem yerel hem de ulusal basında Çorum sorumlusu olarak görev yaptığını, çevresindeki sorunları yazılı ve görsel basın aracılığıyla yetkili mercilere ulaştırdığını ifade etmektedir. Mahmut Tunaboğlu'nun Sivas'ta askerlik görevini yaptığı dönemde, babasının çalıştığı bir gazetede yazılarını "Cemil" takma adıyla yayımladığını ve bu yazıların "sakıncalı" bulunarak görev yerinin değiştirilerek Hakkâri'nin bir köy karakoluna görevlendirildiğini belirtir. Askerliği sırasında karakol komutanlığı da yapan Mahmut Tunaboğlu bu sürede köylü ile çok iyi anlaştığını ve köylülerin onu Hakkâri'de evlendirmek istediklerini askerlik anılarında anlatır.

Askerlik sırasında gözüne batan bir kendir çöpi nedeniyle gözlük kullanmaya başlayan Tunaboğlu'nun bu durumu kabullenmekte zorlansa da gazeteciliğe başladıktan sonra gözlüğü bir yardımcı olarak benimsediği aktarılmıştır. Babasıyla arasında güçlü bir sevgi bağı bulunan Tunaboğlu'nun, askerlik döneminde gönderdiği mektupları renkli kâğıtlara yazdığı ve bu mektup parçalarını ikinci mektup gelene kadar özenle sakladığı belirtilmektedir. Mektuplarına büyük bir anlam yükleyen Tunaboğlu, bu durumu soran arkadaşlarına "Bu babamın mektubu değil, memnudur" sözleriyle ifade etmiştir (Tunaboğlu, 2010).

Mahmut Tunaboğlu, babası Müslüm Tunaboğlu'nun öğretmenlik yaptığı Bayındır köyünde yakın arkadaşı Mehmet Yücel'in kızı Emine Yücel ile evlenmiştir. Çift burada bir süre yaşadktan sonra Mecitözü ilçesinin Kışlacık köyünde yaşamış, ardından Çorum Merkez'de yaşamlarını sürdürmüştür. Yazar, ömrü boyunca sinema ve tiyatroyla ilgilenmiş, bu ilgisini çocuk kitaplarında olay örgüsüne de yansıtmıştır. Babası Müslüm

Tunaboyle, oğlunun çocukluk hatıralarını anlatırken onun arkadaşlarıyla oynarken potinlerini çıkarıp lastik ayakkabılar giymeye çalıştığını ve günlük yaşamı arkadaşlarıyla paylaşan, istediğini yaptırmak için sonuna kadar uğraşan bir çocukluk geçirdiğini ifade etmektedir. Tunaboyle'nun çocukluğunun büyük bir bölümünün köylerde geçmesi nedeniyle, köy yaşantısı, doğa ve kırsal alandaki çocukların karşılaştığı sorunlar hafızasında yer edinmiştir. Bu izlenimler, onun kaleme aldığı yapıtlarda Anadolu insanının yaşamını odağa alan bir anlatım olarak öne çıkmıştır (Tunaboyle, 2010). Yazdığı çocuk kitapları içinde aile üyelerini roman karakterleri olarak kullanmayı severdi. Bir tatil hikâyesi niteliğinde olan *Birkaç İyi Çocuk Bir de At* ve *Ormandaki Tehlike* adlı kitapların karakterleri yakın çevreden tanıdıkları ve ailesinden oluşmaktadır.

Demirayak (2018: 67) Mahmut Tunaboyle'nun çocuk edebiyatına bakış açısını değerlendirirken onun çocuklar için iyi yapıtlar üretmenin, genel olarak insanlık için iyi şeyler üretme anlayışına dayandığını ve bu doğrultuda çocuk edebiyatına özel önem vererek yapıtlar kaleme aldığını belirtir.

Radyo oyunları ve kitaplarında kullandığı dil ve anlatım gücü yazarın tiyatroya olan ilgisi açıkça görülmektedir. Gazetecilik ve yazarlık kariyerinin yanı sıra senaryo çalışmaları da mevcuttur. Çorumlu ünlü oyuncu Nihat Nikerel ile yaptığı bir senaryo çalışması vardır ancak ikisinin de vefat etmesi sebebiyle senaryonun örneği maalesef elimizde bulunmamaktadır.

Mahmut Tunaboyle, yaşamı boyunca çocuk edebiyatı alanında hikâyeler, romanlar ve tiyatro yapıtları kaleme almaya çalışmıştır. Yayımlanmamış hikâye denemeleri de bulunmaktadır. Özel çalışmalarından biri olan *Bizim Hikâyemiz* adlı bir senaryosu vardır. “Kayıp Kasaba” “Ermış Memiş” “Taklamakan Çölünde İmambayıldı” adlı yayımlanmamış tiyatro oyunları vardır. *Madalyon* adlı romanı ise yazarın vefatından sonra Çorum Belediyesi tarafından basılmıştır.

Mahmut Tunaboyle 31 Aralık 2002 yılında karaciğer yetmezliği sebebiyle bir süredir tedavi gördüğü, o zamanki adıyla Çorum SSK Hastanesi'nde, 48 yaşında vefat etmiştir. Mahmut Tunaboyle'nun Yaprak adında bir kızı ve Barış adında bir oğlu vardır.

Mahmut Tunaboyle'nun babası köy enstitülü bir öğretmen olan Müslüm Tunaboyle'nun hem kendi yazılarını hem de Mahmut Tunaboyle'nun yazılarını paylaştığı bir blog sayfası bulunmaktadır. (Tunaboyle, 2008).

Mahmut Tunaboğlu'nun vefatının ardından, edebî kimliğine ve yapıtlarına duyulan saygının bir işareti olarak Çorum Gazeteciler Cemiyeti tarafından adına ithafen 2007 yılında bir hikâye yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışma 2014 yılına kadar sürdürülmüş ve yazarın anısını yaşatmayı amaçlamıştır. Vefatının ardından, her yıl 31 Aralık'ta kabri başında ailesi, sevenleri, edebiyat çevresinin ve meslektaşlarının katılımıyla anma törenleri düzenlenmektedir. (İHA, 2024). 8 Şubat 2012'de, merhum gazeteci-yazar Mahmut Tunaboğlu'nun adı, doğup büyüdüğü çevrede yaşatılmak üzere Çorum ili Kale Mahallesi'nde bulunan 6. Meram Sokak'a verilmiştir. Söz konusu sokağın adı "Mahmut Tunaboğlu Sokağı" olarak değiştirilmiş, böylece yazarın anısı yaşatılmaya çalışılmıştır.

1.1. YAPITLARI VE ALDIĞI ÖDÜLLER

Yazarlık kariyeriyle çocuk edebiyatı alanına önemli katkılar sunan Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitapları çeşitli ödüllere layık görülmüştür. "*Ay Işığına Ne Oldu*" adlı yapıtıyla TRT 25. Yıl Yarışması Dizi Film Senaryosu Birincilik Ödülü'nü kazanmıştır. "*Ormandaki Tehlike*" ile Bu Yayınevi Çocuk Romanları Yarışması'nda ikincilik, "*Karadeniz Kaptanı*" ile Millî Eğitim Bakanlığı Çocuk Romanları Yarışması'nda birincilik, "*Mavi Umut*" adlı yapıtıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi Çocuk Romanları Yarışması'nda birincilik ödülüne değer görülmüştür. Ayrıca "*Korkak Kurbağayı Prenses Öpmez*" adlı yapıtıyla TRT 2000'e Merhaba Ödülü'nü almıştır.

Romanları:

1. *Ormandaki Tehlike* (1997)
2. *Karadeniz Kaptanı* (2002)
3. *Birkaç İyi Çocuk Bir de At* (2008)

Hikâyeleri:

1. *Bir Çift Mavi Kanat*
2. *Madalyon*

Çocuk Oyunları:

1. *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü*
2. *Ermiş Memiş*

Mahmut Tunaboğlu'nun TRT Dinle'de mevcut olan radyo oyunları ise şunlardır:

Arif ile Zübeyde

Cesur Yürek

Büyük Macera

Korkak Kurbağa

Yitirilmiş Zaman Peşinde

Buluşma

Bir Romeo ve Juliet Hikâyesi

Siyah Beyaz Kısmen Renkli

İncir Çekirdeği

Düşlerle Dolu Bir Gece Buluşması

Bir Suçlu Gibi Ezik

1.2. MAHMUT TUNABOYLU'NUN ÇOCUK KİTAPLARININ TÜRLERİ

Tablo 8. Mahmut Tunaboylu'nun Çocuk Yapıtları

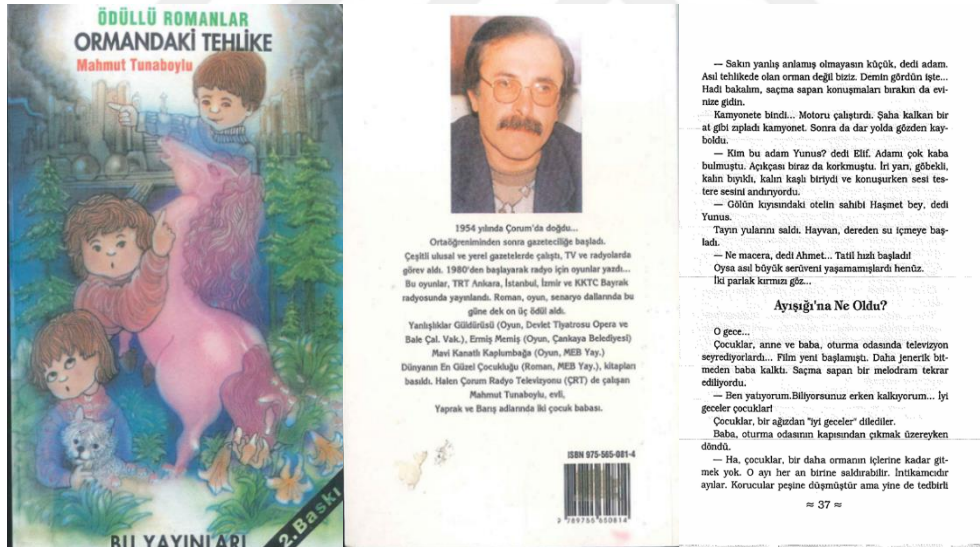
Yapıt Adı	Tür	Yaş Grubu	Sayfa Sayısı	Basım Yılı	Basım Yeri	Basımevi
<i>Ormandaki Tehlike</i>	Roman	6-12	120	1997	İstanbul	Bu
<i>Bir Çift Mavi Kanat</i>	Hikâye	9-15	202	2008	Ankara	Kültür Bakanlığı
<i>Keloğlan Yanlışlıklar Göldürüsü</i>	Çocuk oyunu	6-12	105	2002	Ankara	Kültür Bakanlığı
<i>Birkaç İyi Çocuk Bir de At</i>	Roman	9-15	202	2008	Çorum	Lider Matbaacılık
<i>Karadeniz Kaptanı</i>	Roman	9-15	142	2009	Ankara	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
<i>Ermiş Memiş</i>	Çocuk oyunu	9-15	34	-	-	-

1.3. MAHMUT TUNABOYLU'NUN YAPITLARI

1.3.1. Ormandaki Tehlike

Yapıtın ön kapağında *Ormandaki Tehlike* adlı romanın kahramanları ve onların yol arkadaşlarını tasvir eden bir görsel yer almaktadır. Görsel, kitabın adından da anlaşılacağı üzere çocukların ormandaki maceralarını yansıtmaktadır. Kahramanların şaşkın ve meraklı yüz ifadeleri, özellikle çocuk okurların ilgisini çekmekte ve yapıtın merak uyandırıcı niteliğini artırmaktadır. Kapağın üst köşesinde, romanın Ödüllü Romanlar Serisi'ne ait olduğu belirtilmiş; alt kısımda ise büyük puntolarla romanın adı ve onun hemen altında yazarın adı yer almaktadır. İlk bakışta görsel karmaşık gibi görünse de boyutlu ve dikkat çekici bir illüstrasyon tercih edilmiştir. Kitabın yayımlandığı dönem göz önüne alındığında, ön kapağın oldukça renkli, hareketli ve çocukların dikkatini çekecek şekilde tasarlandığı söylenebilir. Yapıtın arka kapağında yazara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde yazarın fotoğrafı, diğer yapıtları ve kazandığı ödüller hakkında açıklamalar bulunmaktadır.

Resim 1. *Ormandaki Tehlike*'nin Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek

1.3.1.1. Biçim

Resim 2. *Ormandaki Tehlike* Adlı Yapıttan Görseller

Ormandaki Tehlike adlı yapıtta kullanılan satır aralıkları, harf karakterleri, alt-üst ve kenar boşlukları ile görseller arasında genel olarak bir bütünlük gözetilmiştir. Görseller, metin içeriğiyle uyumlu olmakla birlikte, olaylarla birebir sıralı ilerlememektedir. Bazı sayfalarda görseller olaydan önce, bazılarında ise sonra yer almakta; bu durum çocukların olayları kronolojik olarak çözümlemesinde karışıklığa yol açabilmektedir. Bu nedenle olay-görsel kurgusuna özen gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca olayların başlığı çocuğun merak duygusunu harekete geçirmesi ve olaylara ilişkin ipuçları sunması açısından önem taşımaktadır.

1.3.1.2. Konu

Ormanda yaşayan bir çocuk olan Yunus'un ve arkadaşlarının, Yunus'un rüyasında gördüğü sedir ağacının rehberliği ve kendi merakı sayesinde doğayı tehdit eden tehlikeleri fark etmesi ve çevresindekilere de bu tehlikeleri fark ettirmesi anlatılmaktadır.

1.3.1.3. Ana Düşünce

Çocukların çevre bilinciyle hareket ederek sorumluluk almasıyla birlikte daha yaşanabilir bir çevre için bilinçli hareket etmenin önemini vurgular.

1.3.1.4. Kişiler

Yunus, Elif, Ahmet, Yaprak, Ayışığı, Sedir Ağacı, Haşmet Bey, Profesör ve ekibi, Fındık, Fatma Nine.

1.3.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Gözlemci bakış açısıyla, üçüncü tekil şahıs anlatımı kullanılmaktadır.

1.3.1.6. Dil ve Anlatım

Masalsı ve maceracı bir anlatım sunulurken rüyalar aracılığıyla kurgusal ve sezgisel öğelere yer verilmiştir. Doğa betimlemeleri güçlüdür ve metin boyunca çevre duyarlılığına yönelik mesajlar ön plandadır.

1.3.1.7. Özet

Yunus, ailesiyle birlikte ormanda yaşayan ve hayvanları çok seven bir çocuktur. En sevdiği hayvan ise tayı Ayışığı'dır. Bir gün kuzenleri Elif ve Ahmet'in yanlarına geleceğini öğrenince çok mutlu olur. Ormanda dolaşırken bir ağacın altında uyuyakalır ve rüyasında sedir ağacıyla konuşur. Sedir ağacı ona ormanı tehdit eden bir canavardan ve altın saraydan bahseder.

Annesiyle birlikte tren garına giderek kuzenlerini ve köpekleri Fındık'ı karşılar. Eve dönerken ormanda güçlü bir fırtına çıkar. O gece Yunus, rüyasında tekrar sedir ağacını görür ve onun yıkıldığını fark eder. Sabah kuzenlerine rüyasını anlatır ve birlikte ormana giderler. Ormanın derinliklerinde bir ağaca sığınmış ve korkmuş bir kızla karşılaşırlar. Kız, ayıdan kaçmaktadır. O sırada yanlarından geçen avcılar kızı kurtarmak için ayıyı vuracakken avcılardan biri kızın kendi kızı olduğunu fark edip ateş etmekten vazgeçer. Kızın adı Yaprak'tır ve babası Haşmet Bey zengin ve fabrikası olan bir avcıdır. Çocuklar, avcılar hayvanların aslında tehlikeli olmadığına ikna etmeye çalışırlar.

Eve döndüklerinde Ayışığı'nın hasta olduğunu fark ederler. Veteriner, tayı gölden içtiği sudan zehirlendiği için tedavi eder. Bunun üzerine çocuklar göl kenarında su dolduran gizemli adamları fark eder ve onları takip etmeye başlar. Adamların ormanın içindeki kaleye gittiklerini görürler. Yunus'un bildiği gizli geçitten kaleye yaklaşmak isterler ancak köpekleri Fındık havlayınca fark edilirler. O sırada ormanda yangın çıkar ve kaçmak zorunda kalırlar. Fındık kaybolur, ancak çocuklar onu bulmaya kararlıdır.

Yunus rüyasında sedir ağacını tekrar görür. Ağaç, ona bir kitaptan bahseder. Yunus kütüphanesinde kitabı bulur ve sonunda yer alan fotoğraftaki kişinin göldeki adamla aynı kişi olduğunu fark eder. Bunun üzerine çocuklar, bu adamların suyu kirleten kişiler değil, aslında göl kirliliğinin sebebini araştıran bir profesör ve ekibi olduğunu anlarlar. Profesörler, gölün Haşmet Bey'in fabrikasından gelen atıklarla kirlendiğini söyler.

Yaprak, bu durumu babasına anlatır ancak Haşmet Bey bunu kabul etmek istemez ve kızına kızar.

Yaprak, üzüntüyle göle giderek sandala biner, fakat çıkan fırtınada sürüklenerek bir kumsala savrulur. Onu Fatma Nine bulur, evine götürüp iyileştirir. Yaprak babasına ve arkadaşlarına kavuştuğunda, profesörler gölün kirliliğine dair kanıtları sunar. Bunun üzerine Haşmet Bey hatasını anlar ve doğayı korumak için söz verir. Haber kanalları bu olayı duyurur, çocuklar doğayı korumanın kahramanları olurlar. Yunus ise rüyasındaki altın sarayın aslında bu orman olduğunu fark eder.

1.3.1.8. Anlatı Özellikleri

Ormandaki Tehlike romanı, 6-12 yaş aralığındaki çocuklara hitap etmektedir. Bu yaş grubundaki çocuklar, macera ve keşif temalarına büyük ilgi duyar. Çocuk kahramanlar aracılığıyla, çocuklarda merak duygusunun yanı sıra tehlike karşısında çözüm yolları arama ve sorumluluk bilincine varma davranışları sezdirilmektedir. Ayrıca cesaret, dayanışma ve birlik olma gibi davranışları da olay örgüsünde görülür. *Ormandaki Tehlike* romanının dili sade, açık ve anlaşılırdır. Yazar, çocukların kavrayabileceği kısa ve net cümleler kurarken iç ses ve gözlemci bakış açısını kullanarak anlatım yapar. Yazar çocukların düşüncelerini ve hislerini anlatır.

Kitapta arkadaşlık ilişkilerinde birlikte hareket ederken yapılan aktiviteler, okuyuculara hem eğlendirici hem de eğitici bir yapı sunar. Bir tatil hikâyesi olarak başlayan bu kitapta çocukların eğlenceli, öğretici ve merak unsuru barındıran birçok öğeyle birlikte gerek atasözleri gerek deyimlerle değerler eğitimi aktarılmıştır.

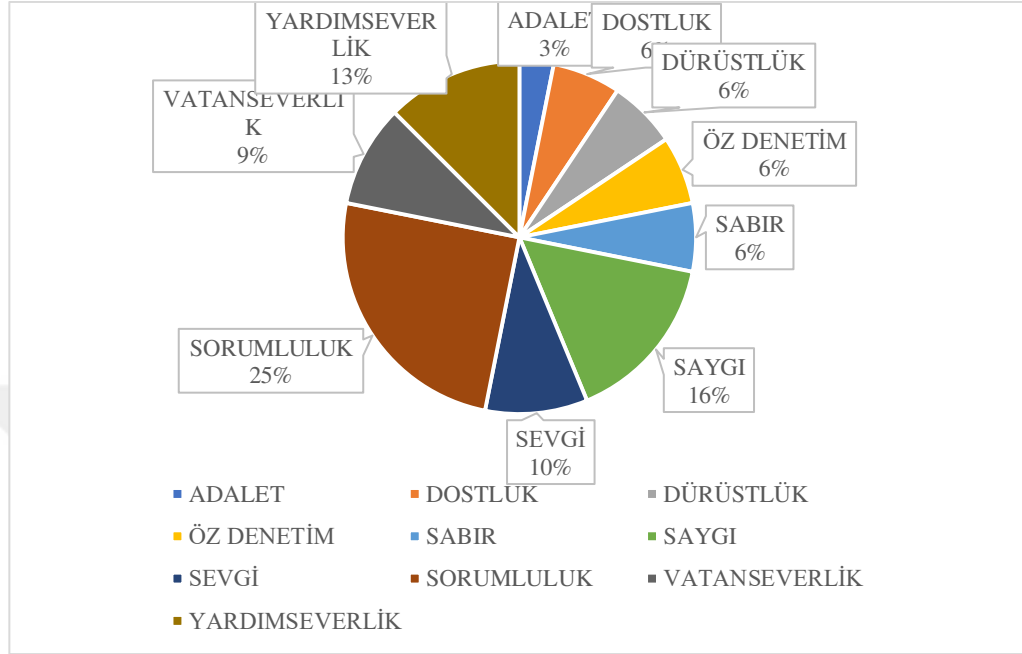
Konuşmalar arasında kullanılan deyimler, atasözleri ve yerel ağza ait ifadeler, çocuk edebiyatı açısından çocukların merak duygusunu uyandırarak araştırıcı yönlerini geliştirmeye katkı sağlar.

Ormandaki Tehlike adlı çocuk romanı, her ne kadar bir roman formunda kaleme alınmış olsa da yapıtın bir başka adının senaryo çalışması olarak “Ayışığı’na Ne Oldu?” olduğu da bilinmektedir. İçeriği roman özellikleriyle birlikte yazar Mahmut Tunaboylu’nun tiyatrocusu kimliği bu yapıtında da belirgin şekilde hissedilmektedir. Özellikle diyaloglara sıkça yer verilmesi ve anlatım gücünün iç seslerle desteklenmesi bu yönü açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, romanda doğa ve hayvan sevgisi teması güçlü bir şekilde işlenmiştir. Doğa betimlemeleri etkileyici bir anlatımla

sunulmuştur. Yapıtta seslenmeler, olaylara farklı açılardan bakılması ve meydana gelen olayların aktarım tarzı, okuyucuyu etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

1.3.1.9. Kök Değerler

Tablo 9. *Ormandaki Tehlike*'de Kök Değerler

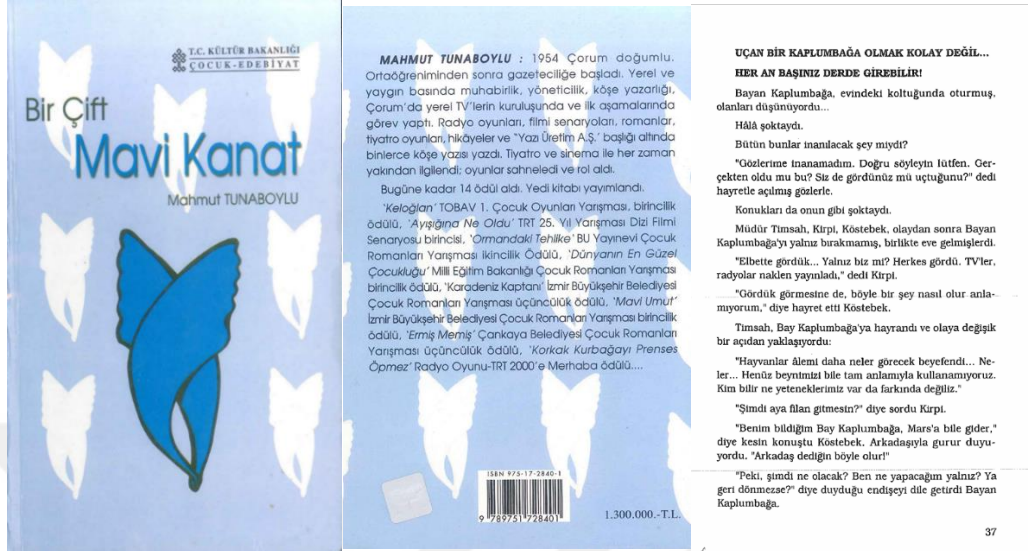
Tabloda, *Ormandaki Tehlike* romanında en çok vurgulanan kök değer %25 oranıyla “sorumluluk” olduğu görülmektedir. Bu değeri %16 ile “saygı”, %13 ile “yardımseverlik” ve %10 ile “sevgi” izlemektedir. “Adalet” değeri ise yalnızca %3 oranla en az yer verilen değer olmuştur. Bu dağılım, romanın sorumluluk, toplumsal saygı ve yardımlaşma gibi temalar etrafında şekillendiğini göstermektedir.

1.3.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bir Çift Mavi Kanat adlı yapıtın ön kapağında, sağ üst köşede Kültür Bakanlığı’na ait bir amblem ile Çocuk-Edebiyat ifadesine yer verilerek yapıtın türü belirtilmiştir. Mavi Kanat adı büyük puntolarla ve dikkat çekici bir biçimde kapağın üst kısmında konumlandırılmıştır. Kapak tasarımında, ortada mavi renkte iki kanat görseli yer almakta bu görselle birlikte kapak genelinde beyaz kanat görselleri de göze çarpmaktadır. Kitap adıyla görsel bütünlük sağlanmış; mavi rengin tercih edilmesi hem kapakla hem de yapıtın adıyla anlamlı bir uyum içerisinde tasarlanmıştır. Yapıtın arka kapağında, ön kapakta yer alan beyaz kanat görsellerine burada da tamamıyla yer verilmiştir. Arka kapakta ayrıca, yazar Mahmut Tunaboğlu’nun yaşam hikâyesi ile ödülleri ilişkili

bilgilere yer verilen bir bölüm bulunmaktadır. Sağ alt köşede ise kitabın satış fiyatı belirtilmiştir.

Resim 3. *Bir Çift Mavi Kanat*'ın Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek

1.3.2.1. Konu

Bir kaplumbağanın uçuş hayalini gerçekleştirmek için verdiği çaba ve bu süreçte yaşadığı maceralar anlatılmaktadır.

1.3.2.2. Ana Düşünce

Hayallerinin peşinden gitmekten vazgeçmemek ve daima umutlu olmak, bireyin içsel motivasyonla imkânsız gibi görünen şeyleri başarma yolunda ilerleyebileceğini gösterir.

1.3.2.3. Kişiler

Bay Kaplumbağa, Bayan Kaplumbağa, Bilge Baykuş, Psikolog Kedi, Müdür, Tilki, Akbaba, Fatma Nine, Karagöz, Avcı, Bay Kirli, Tavşan, Timsah, Köstebek, Polis Kargalar, Sunucu.

1.3.2.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Gözlemci bakış açısıyla, üçüncü kişi anlatımıyla aktarılmıştır.

3.3.2.5. Dil ve Anlatım

Metin, masalsı ve alegorik bir anlatıma sahiptir. Ormanda geçen olaylar, hayvan karakterleri üzerinden sembolik bir biçimde aktarılmıştır. Hikâye boyunca mizahi öğeler ve metinler arası unsurlar kullanılarak hem çocuklara hitap eden hem de düşündürücü bir atmosfer oluşturulmuştur. Kaplumbağanın kanat çıkarma arzusu, bu eylemin doğa gereği

imkânsız oluşuna rağmen ısrarlı bir şekilde sürdürülmesiyle, okuyucunun “kahraman bu eylemi gerçekleştirebilecek mi?” sorusuyla merak duygusu canlı tutulmuş; böylece sürükleyici bir anlatım sağlanmıştır. Bu süreçte, olayın sonunda bu durumun bir rüya olduğu anlaşılması, gerçek ile kurgu arasındaki çatışmayı ortaya koymaktadır. Hikâye boyunca temsil edilen “kanat” ise umudu sembolize etmektedir. Bu umut, hikâye boyunca çeşitli çatışmalara neden olurken okuyucuda iz bırakan güçlü bir mesaj da vermektedir.

1.3.2.6. Özet

Bay Kaplumbağa, bir gün tavşanla yaptığı yarışta çok yorulur ve dinlenmek için bir tümseğe oturur. O sırada karşısına çıkan bilge baykuş, ona mavi kanatlar takarsan tavşanı geçebilirsin der. Bu sözden çok etkilenen Bay Kaplumbağa, her sabah egzersiz yaparak mavi kanatlarını çıkarmaya çalışır. Eşi Bayan Kaplumbağa onun bu hayaline anlam veremez ve endişelenir. Durumu Psikolog Kedi’ye danışır. Psikolog, büyük tepkiler vermeden destek olunması gerektiğini söyler. Bayan Kaplumbağa da eşinin iş arkadaşlarını ve müdürünü bilgilendirir.

Bay Kaplumbağa bir sabah, uçağını söyleyerek ormana gider. Onu izlemek için bütün orman halkı oraya toplanır. Ve gerçekten de Bay Kaplumbağa uçar. Bu olay ormanda büyük bir şaşkınlık yaratır. Ancak kısa bir süre sonra hava trafik memurları gelip izinsiz uçuş yaptığı gerekçesiyle onu uyarır. Bay Kaplumbağa kılık değiştirerek ormanda saklanmaya çalışır. Onun bu sıra dışı yeteneği, gazetecilerin, bilim insanlarının ve meraklı hayvanların ilgisini çeker. Bazı hayvanlar ona hayran kalırken bazıları da onu sahtekârlıkla suçlar.

Bir gün bir çorbacıda tanıştığı Tilki, onu kötü işlere karışmaya ikna etmeye çalışır ancak Bay Kaplumbağa bunu reddeder. Ardından sahte suçlamalarla karşı karşıya kalır. Polis kargalar onu sorguya çeker. Bay Kaplumbağa, bu düşüncüyü Bilge Baykuş’tan aldığını söyler. Kobay fareleri tarafından incelenir ve gerçekten uçabilen özel bir tür olduğu anlaşılır. Ancak Akbaba, bunun doğanın dengesini bozacağını söyleyerek ondan uçmamayı ister.

Ormanda büyük bir toplantı düzenlenir. Tüm hayvanlar bu toplantıya katılır. Toplantı sırasında Bay Kaplumbağa’nın kanatlarının nesli tükenmekte olan hayvanları simgelediği anlaşılır. Bu farkındalık tüm hayvanları derinden etkiler. Ancak Avcı, durumu kabul etmez ve saldırıya geçer. Bay Kaplumbağa’nın kanatlarını keserek onu bayıltır.

Bay Kaplumbağa gözlerini bir hastane odasında açar. Tüm yaşadıklarının bir rüya olduğunu fark eder. Bilge Baykuş onu ziyaret eder ve mavi kanatların aslında umudu, inancı ve vazgeçmemeyi simgelediğini söyler. Asıl mavi kanatlara ihtiyacı olanların insanlar olduğunu hatırlatır.

Hikâye, alegorik anlatım tarzıyla çocukları masalsı bir dünyaya çekerken aynı zamanda hayvanların dünyasından bakabilmelerini sağlar. Hikâyede Karagöz gibi halk anlatılarına ve La Fontaine'den kaplumbağa ile tavşanın hikâyesine kadar, çocuklara hitap eden çizgi film kahramanlarını andıran birçok karakter yer almıştır. Bu karakterler, hikâyenin akıcılığını ve sürükleyiciliğini desteklemiştir.

Ayrıca hikâye içinde çeşitli şarkılar ve kafiyeli cümlelere yer verilmiş; böylece ritim duygusu güçlendirilmiştir. Komedi unsurları, çocukların ilgisini canlı tutarken; kullanılan sevgi dili, anlatıma sıcak ve samimi bir hava katmıştır. Bay Kaplumbağa'nın eşine “minik kabbuşum” diye seslenmesi sevgi diline örnek gösterilebilir. Tüm bu unsurlar, çocuk edebiyatının temel ilkeleri olan yaşa uygunluk, eğlendirerek öğretme ve duygusal gelişimi destekleme kriterlerine uyum sağlamıştır.

3.3.2.7. Anlatı Özellikleri

Bir Çift Mavi Kanat adlı hikâye, fabl türünün özelliklerini taşıyan bir yapıttır. Yazar, bu hikâyede de tiyatrocu kimliğini belirgin bir şekilde ortaya koymuştur. Yapıt, geleneksel “Kaplumbağa ile Tavşan” hikâyesinden yola çıkarak Kaplumbağa'nın hayat hikâyesine odaklanmaktadır. Her çocuğun mutlaka bildiği bu klasik hikâyeye “Acaba sonra ne oldu?” sorusunu sorduracak şekilde devam ettirilmesi, kurgunun özgünlüğünü ve çocuk okurlar için taşıdığı ilgiyi artırmaktadır. Hikâyede ilk yarışta Tavşan'ın tembelliği sayesinde kazanan Kaplumbağa'nın, bu kez kendi azmi ve kararlılığıyla, kanatlarıyla bir yarış kazanma isteği ön plana çıkmaktadır. Bu durum, klasik masala farklı bir bakış açısı kazandırmakta ve bireysel çaba temasını güçlendirmektedir. Kaplumbağa'nın uçabilme durumundan sonra etrafındaki herkesin kaplumbağa için “*Ne reklam olacak ama! Ünlü oldu artık. Şimdi TV'ciler, filmciler, gazeteciler, hepsi bizim kaplumbağanın peşine düşecek. Çizgi filmlerde bile oynar artık*” (BÇMK, s. 38) cümleleriyle kaplumbağanın azmine karşılık bu azmin sonucunda popüler birisi olacağı düşünülür.

Yapıtta kaplumbağayla olan yarışından olan Tavşanın da yer vermesi ve yine dönemin çizgi filmlerine de atıfta bulunulmuştur. “*Başka diyeceğim yok. Hepsi bu. Hem*

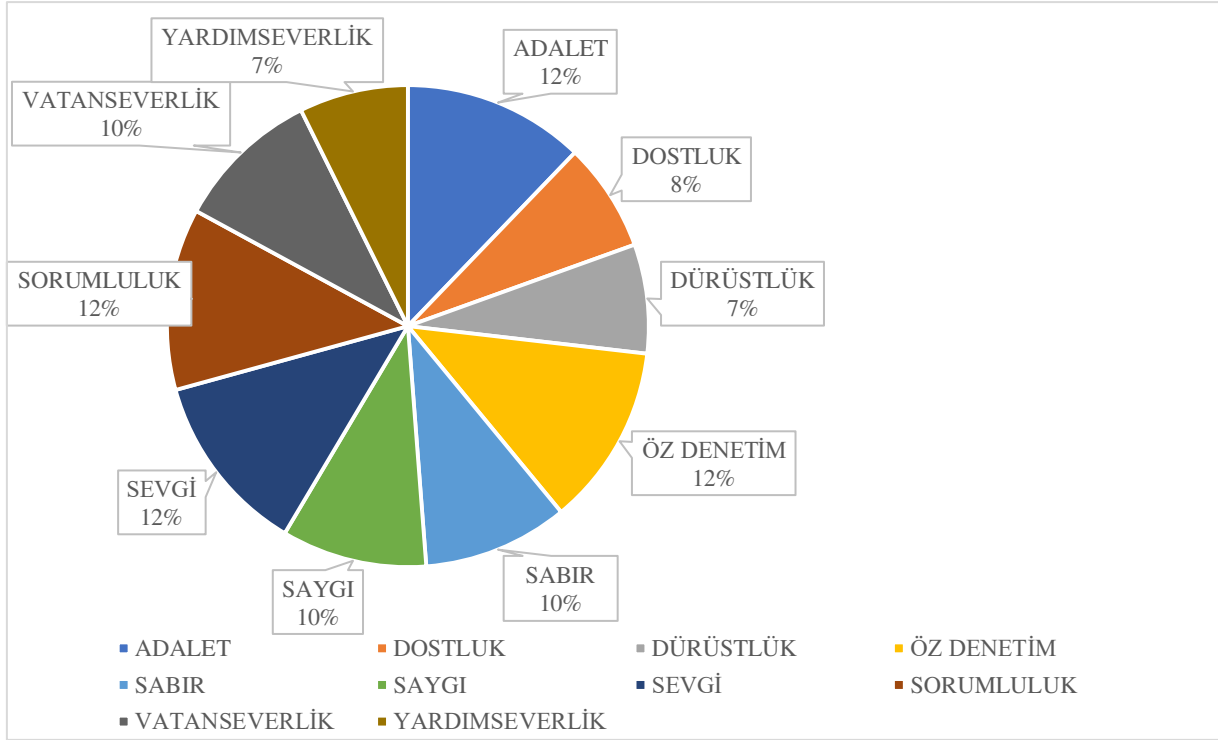
yeni bir çizgi filme başlıyorum, çok geciktim. Hadi bay, bay...Tavşan zıp zıp zıplayarak uzaklaştı''' (BÇMK, s. 59). Hayvanlar dünyasından seslenilen Bir Çift Mavi Kanat adlı hikâyede, ormanların kralı olarak bilinen Aslan karakterine de gönderme yapılmıştır. Demokrasi vurgusu, Aslan ile kurulan diyalog üzerinden işlenmiş ve herkesin eşit olduğu düşüncesi çocuklara aktarılmıştır. Bu durum şu alıntıyla örneklendirilebilir: “‘Şimdi de ormanlar kralı Aslan ’la birlikteyiz,’ dedi. Komik bir kükreyişi vardı Aslan ’ın. ‘Özür dilerim, dişlerim takma da... Ancak bu kadar kükreyebiliyorum,’ diye söylendi utanarak... ‘Demin beni ormanlar kralı olarak tanıttınız. Bunun için size teşekkür ederim ama biliyorsunuz artık yalnızca adım kral. Demokrasiye geçeli kimse krallığa aldırılmaz oldu. Of, of!..’” (BÇMK, s. 59).

Yapıtta hayvanların sahne unsurları taşıyan konuşmaları, anlatıya mizahî bir hava kazandırmaktadır. Bu tiyatral anlatım, geleneksel Türk oyunlarından Karagöz karakterinin diyaloglarına benzer şekilde güldürü unsuru olarak kullanılmıştır.

Hikâyenin dili genel olarak sade olmakla birlikte, yer yer terimsel ifadelere başvurulması anlatımı zaman zaman güçleştirebilmektedir. Bu durum, özellikle yaşça küçük okurlar açısından anlamayı zorlaştırabilecek bir unsurdur. Hikâyede yer alan canavar figürü, çevre kirliliğini temsil etmesi bakımından dikkat çekicidir. Bay Kirli adı verilen bu karakter, çevre kirliliğine karşı bir bilinç oluşturmayı amaçlamaktadır. Özellikle soyut düşünme yetisi henüz tam gelişmemiş çocuklar için, çevre sorunlarının karikatürize edilmiş figürler aracılığıyla somutlaştırılması önemli bir anlatım tercihidir. Bu sayede çocuklara çevre bilinci, doğrudan bir mesaj vermektense eğlenceli ve etkileyici bir yolla aktarılmaktadır.

1.3.2.8. Kök Değerler

Tablo 10. *Bir Çift Mavi Kanat*'ta Kök Değerler

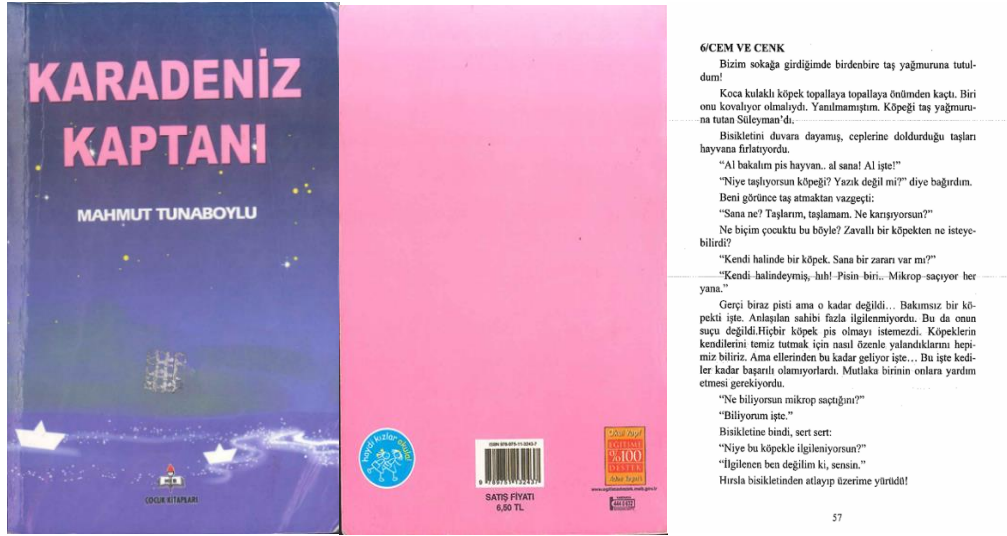

Tabloda *Bir Çift Mavi Kanat* hikâyesinde kök değerlerin oldukça dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir. “Adalet”, “öz denetim”, “sorumluluk” ve “sevgi” değerleri %13 oranla en fazla yer verilenlerdir. “Dostluk” ve “dürüstlük” değerlerinin oranı %8’dir. Diğer değerler ise %10-11 arasında değişmektedir. Bu durum, hikâyede farklı değerlerin dengeli bir biçimde işlendiğini ve çok yönlü bir değer aktarımının hedeflendiğini göstermektedir.

1.3.4. Karadeniz Kaptanı

Ön kapakta *Karadeniz Kaptanı* adlı çocuk romanına ait bir görsel yer almaktadır. Kapağın üst bölümünde, büyük puntolarla yapıtın adı dikkat çekici biçimde yazılmış; hemen altında ise yazarın adına yer verilmiştir. Kapakta, kitap adıyla bütünleşik bir deniz tasviri yer almaktadır. Denizin üzerinde ise kâğıttan yapılmış gemiler bulunmaktadır. Her ne kadar bu görsel doğrudan kitabın içeriğiyle birebir örtüşmese de kâğıttan gemilerin denizdeki yolculuğu çocuk okuyucuların ilgisini çekecek niteliktedir. Yapıtın arka kapağının alt köşelerinde, dönemin Millî Eğitim Bakanlığı kampanyalarına ait bilgiler yer almaktadır. Ayrıca satış fiyatına ilişkin bilgilere de yer verilmiştir. Ancak kitapta ne içeriğe ne de yazara dair herhangi bir açıklayıcı bilgi bulunmamaktadır. Kitabın içerisinde resimleme yoktur.

Resim 4. *Karadeniz Kaptanı*'nın Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek

1.3.4.1. Konu

Kaptan adlı bir çocuğun köyden şehre taşınırken yaşadığı problemleri, büyük şehirdeki uyum sürecini ve bu süreçteki zorlukları konu alır.

1.3.4.2. Ana Düşünce

Hayattaki tüm zorluklara rağmen azimle mücadele etmek gerektiğini anlatır.

1.3.4.3. Kişiler

Kaptan, Alaş, Ali, Kadir, Ulvi Amca, Süleyman, Süleyman'ın Babası, Selime Nine, Feyzullah.

1.3.4.4. Bakış Açısı

Gözlemci bakış açısıyla üçüncü kişi anlatım kullanılmıştır.

1.3.4.5. Dil ve Anlatım

Bir çocuğun anılarından yola çıkarak yazılmıştır. Duygusal, içten, yer yer mizahi bir anlatım hâkimdir. Tiyatro ve hayvan sevgisi sıcak bir dille işlenmiştir.

1.3.4.6. Özet

Kaptan, arkadaşı Ali ve köpeği Alaş ile bozkırda oynarken tren sesi duyar ve onunla yarışmaya çalışır. Ancak düşüp yaralanınca eve döner ve annesi tarafından azar işittir. Kaptan yaramazlıklarıyla bilinse de şair olmayı ve resim yapmayı çok sever. Bir gün ailesinin Ankara'ya taşınacağını öğrenince çok üzülür. En çok üzüldüğü şey ise köpeği Alaş'ı bırakmak zorunda kalacağıdır. Ancak taşınma günü gelip çatığında ailesinin Alaş'ı da götüreceğini öğrenince çok mutlu olur. Yolda bir lokantada mola verdiklerinde Alaş kaybolur ve arayamadan yollarına devam etmek zorunda kalırlar.

Yeni mahalleye taşındıklarında Kaptan, Süleyman adında yaramaz bir çocukla tanışır. Süleyman'ın oyununa gelip yaşlı Selime ninenin düşmesine neden olduğu düşünülmüş suçlanır. Kaptan, mahallede arkadaş edinmeye çalışırken Cem ve Cenk ile tanışır. Bir gün Süleyman'ın sokak köpeklerine taş attığını görür ve onu engeller. Meğer bu köpek yavrularını besleyen bir anne köpektir ve Selime ninenin köpeği olduğu anlaşılır. Kaptan ve arkadaşları, köpeğe yardım etmek için uğraşırlar.

Bir süre sonra mahallede büyük bir yangın çıkar ve Kaptan, babasının kahvesinin yandığını öğrenir. Babası yaralanarak hastaneye kaldırılır. Kaptan, hastaneye ulaşmaya çalışırken Feyzullah adında bir çocuk ona yardım eder ve böylece yeni bir dost kazanır. Babasının işini kaybetmesi aileyi zor duruma düşürür. Kaptan, babasına destek olmak için gizlice ayakkabı boyacılığı yapmaya çalışır ama dedesi ve babası buna karşı çıkar. Bu sırada okulda bir şiir yarışması düzenlenir. Kaptan büyük bir heyecanla kasabasını anlatan bir şiir yazar. Ancak şiirini yarışmaya teslim ederken Süleyman onun şiirini değiştirir ve kendi şiirini gönderir. Sonuç açıklandığında kazananın Süleyman olduğunu öğrenince Kaptan büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Üstelik öğretmeni de şiirini beğenmez. Kaptan, bu duruma çok üzülse de tiyatroya ilgisini keşfeden Ulvi amca onu bir oyuna götürür. Ancak tiyatro izlerken bile içi buruk kalır.

Bir gün mahalleye bir kuşbaz gelir. Kaptan, Ali'nin ona verdiği sapanla kuşları sadece korkutmak isterken yanlışlıkla bir güvercini vurduğunu düşünür. Kuşu gömüp kimseye söylemez. Fakat bir süre sonra kuşun aslında yaşlılıktan öldüğünü öğrenince rahatlar. Bu arada Ulvi amca, Kaptan'ın tiyatro yeteneğini fark edip babasına onu kursa göndermesini önerir. Başta karşı çıkan babası, sonunda kabul eder. Karne günü geldiğinde Kaptan, öğretmeninden şiirini geri ister. Ancak şiirini incelediğinde yarışmaya giden şiirin ona ait olmadığını anlar. Süleyman'ın hilesi ortaya çıkar ve Kaptan hak ettiği birinciliği kazanır.

O gün eve dönerken Süleyman'ın inşaat çukuruna düştüğünü görürler ve hemen yardım edip onu kurtarırlar. Süleyman yaptığı hataları fark eder ve artık iyi bir çocuk olmak istediğini söyler. Kaptan ve arkadaşlarıyla dost olur.

Bir gün postacı Kaptan'a Ali'den bir mektup getirir. Alaş'ın kasabaya döndüğünü öğrenince çok mutlu olur ve gidip onu alır. Artık Selime Ninenin köpeğiyle birlikte Alaş'a da evlerinde bakmaya başlar. Tiyatro kursuna devam eden Kaptan, Ulvi amcayla birlikte bir oyunda sahneye çıkar ve hayatındaki yeni başlangıçlara umutla bakar.

Anı tarzında yazılmış romanın en önemli özelliği, çocuk kahramanın iç çatışmasının ön planda olmasıdır. Çocuğun şiire ve tiyatroya olan merakı, çocuk okuyucular tarafından hissettirilmeye çalışılmıştır. Kitapta çocuğun başına gelen olaylar, her çocuğun başına gelmesi muhtemel durumları içerir. Bu yönüyle yapıt, çocuklara hayatın içinde karşılaşılabilecekleri durumlar karşısında doğru karar verme ve hatalarından ders çıkarma bilinci kazandırmayı amaçlamaktadır.

1.3.4.7. Anlatı Özellikleri

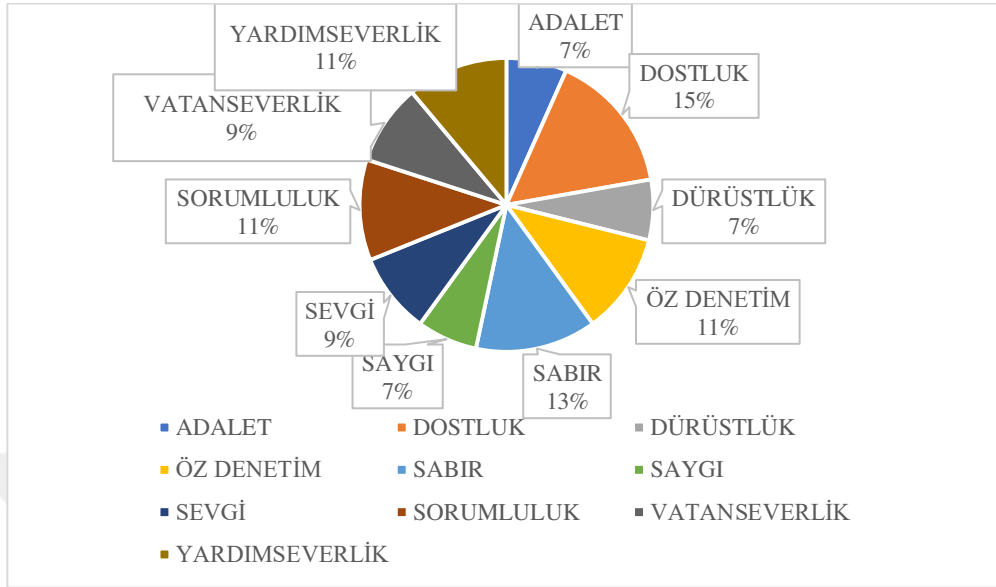
Karadeniz Kaptanı adlı roman, anı türü özellikler taşıması bakımından dikkat çekmektedir. Yapıt, aynı zamanda dönemin çocuk ilgi alanlarına yönelik çeşitli unsurları da içermektedir. Örneğin, Kaptan'ın hayal dünyası, dönemin popüler çizgi romanlarından yapılan alıntılarla zenginleştirilmiştir. *“Sonra da en sevdiğim resimli romanlarım Tom Miks ve Teksas'tan sayfalarından fırlayan yüzlerce Apaçi Kızılderilisi, çılgınlık atarak saldırıya geçer, oklarıyla trenin camlarını kırıp, intikamını alabilirlerdi”* (KK, s. 4). Bu örnek, yazarın dönemin çocuk kültürüne ait unsurları yapıtına işlemesiyle dikkat çekicidir. Böylece çocuk kahramanın hayal gücü ile dönemin popüler kültür öğeleri arasında doğal bir ilişki kurulmuştur.

Çocuk edebiyatı alanında tartışmalı bir yere sahip olan Kemalettin Tuğcu'nun yapıtlarına dolaylı göndermeler yapılmıştır. Özellikle Kaptan karakterinin, babasının geçirdiği kaza sonrasında içine düştüğü olumsuz düşünceler, bu göndermelerin somut bir örneği olarak değerlendirilebilir. Kaptan'ın iç sesiyle kurduğu şu ifade dikkat çekicidir: *“Kasabadayken birçok “yetim çocuk hikâyesi” okumuştum... Şimdi o hikâyeler takılıyordu kafama. Yoksa ben de o çocuklar gibi mi olacaktım? Hayatımın bundan sonrası hep hüznü mü geçecekti?”* (KK, s. 72). Bu cümle, yapıtın dönem çocuk edebiyatındaki yetim çocuk temasına gönderme yapıldığını anlatır.

Kaptan'ın trenle yarışması, yaramazlıkları ve abisiyle yaşadığı atışmalar, dedesiyle olan konuşmaları, hayatın gerçekliğiyle bütünleşmektedir. Çocuk edebiyatının temel özelliklerinden biri olan gerçeklik temasının yapıtta başarıyla işlenmesi, *Karadeniz Kaptanı* romanının başlarında çocuk kahramanın “Kaptan” olarak anılması ve ilerleyen bölümlerde bu lakabın verilme nedeninin açıklanması ise yapıtın merak unsurunu ortaya çıkarmakta ve anlatımın akıcılığına katkı sağlamaktadır.

1.3.4.8. Kök Değerler

Tablo 11. *Karadeniz Kaptanı* 'nda Kök Değerler

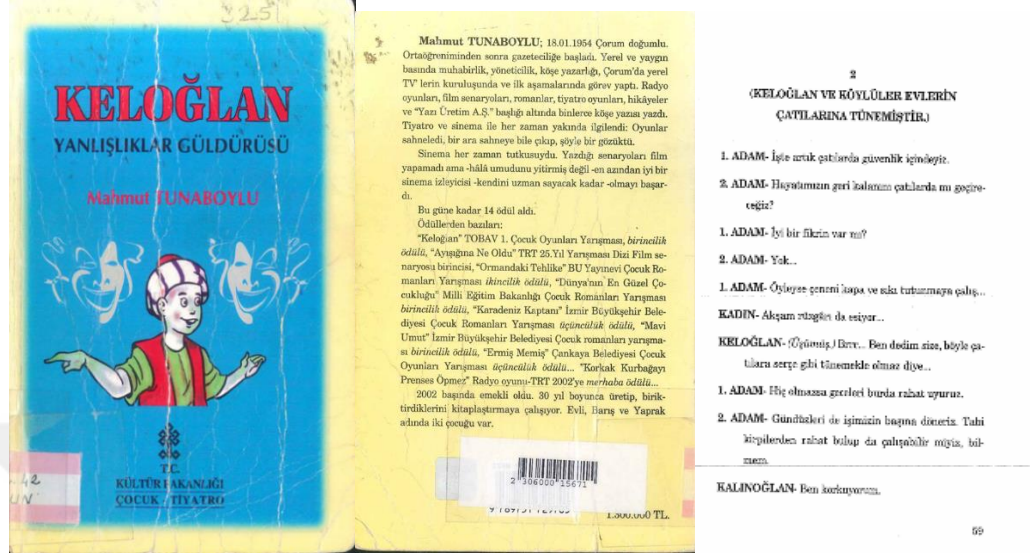
Tabloda *Karadeniz Kaptanı* adlı romanda yer alan kök değerlerin dağılımı gösterilmektedir. “Dostluk” (%15) ve “sabır” (%13) en fazla vurgulanan değerlerdir. Romanda “sorumluluk”, “yardımseverlik” ve “öz denetim” ise %11’lik oranla önemli yer tutmaktadır. “Adalet”, “dürüstlük” ve “saygı”nın %7 gibi daha sınırlı oranında işlendiği görülmektedir. Bu dağılım, romanda özellikle insanlar arası ilişkiler ve zorluklarla mücadele etme gibi temaların öne çıktığını göstermektedir.

1.3.5. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Yapıtın ön kapağında, Keloğlan ifadesi büyük puntolarla dikkat çekici biçimde yazılmış, hemen altında ise Yanlışlıklar Güldürüsü ifadesi daha küçük puntolarla yer almıştır. Bu başlıkların altında yazarın adı, daha küçük puntolarla belirtilmiştir. Kapakta, yapıtın merkezine yerleştirilmiş olan Keloğlan, toplumda bilinen masal karakterini yansıtan standart bir çizimle sunulmuştur. Keloğlan görselinin her iki yanında, yapıtın bir tiyatro oyunu olduğunu vurgulayan tiyatro maskeleri yer almakta; bu semboller, yapıtın sahne sanatlarına ait olduğunu görsel olarak da desteklemektedir. Keloğlan’ın hareketli bir şekilde tasvir edilmesi, özellikle çocuk okuyucuların ilgisini çekecek niteliktedir. Kitabın altında kültür bakanlığına ait bir amblem ve yapıtın türüne ait bilgi içermektedir. Yapıtın arka kapağında, yazara ait kısa bir yaşam hikâyesine yer verilmiştir. Yazarın kaleme aldığı yapıtlar ve aldığı ödüller hakkında bilgilere de değinilmiştir. Metinde, yazarın sinemaya olan ilgisine vurgu yapılmış ve senaryo yazarlığıyla da ilgilendiği

belirtilmiştir. Bu bilgiler, yazarın çok yönlü sanat anlayışını ve edebiyat dışındaki üretim alanlarına olan ilgisini yansıtmaktadır.

Resim 5. *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü*'nün Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek

1.3.5.1. Oyunun Konusu

Tanınan bir masal olan Keloğlan'ın yolculukta yaşadığı sorunlar ve bir köydeki kahramanlık mücadelesi anlatılmaktadır.

1.3.5.2. Ana Düşünce

Toplumsal problemlere çözüm için öncelikle sabırla ve iyi düşünerek çözüm aramak gerekir.

1.3.5.3. Kişiler

Keloğlan, Masal Ana, Yaşlı Kadın, Köy Halkı, Avcı, İnceoğlan, Kalınoğlan.

1.3.5.4. Özet

Keloğlan'ın annesi, onun tembelliğinden şikâyet eder. Bu sırada Masal Ana gelir ve Keloğlan'a kendi masalını yaşaması gerektiğini söyler. Keloğlan yola çıkar, annesinin verdiği kuru ekmeği yaşlı bir kadına emanet eder; fakat döndüğünde ekmeğin başka bir çocuk tarafından alındığını öğrenir ve üzülür. Yoluna devam eden Keloğlan, bir düğüne rastlar, aç olduğunu söyler ancak yiyecek verilmez. Sinirlenerek süslenmiş bir kabağı çalar fakat yakalanınca affedilir; düğünün bir hasat festivali olduğu ve yiyecek bulunmadığı öğrenilir. Ardından köylüler, Keloğlan'dan çobanlık yapmasını ister, Keloğlan da kabul eder. Ancak koyunlara sürekli yılanlar saldırır ve birçok koyun ölür.

Keloğlan, çözüm olarak köye kerpeler getirilmesini önerir ve yılanlar uzaklaştırılır; fakat bu kez de kerpeler çoğalıp yeni bir sorun oluşturur. Keloğlan'ın beklemelerini istemesine rağmen köylüler tilkileri getirir, tilkiler ise köyü sarar. Bu kaos sırasında köye gelen bir avcı tilkileri kovar, ancak karşılığında her gün bir koyun ister. Köylüler yine mağdur olunca, Keloğlan avcıyla mücadele eder, onu yener ve köyden kovar. Sonunda köy halkı huzura kavuşur.

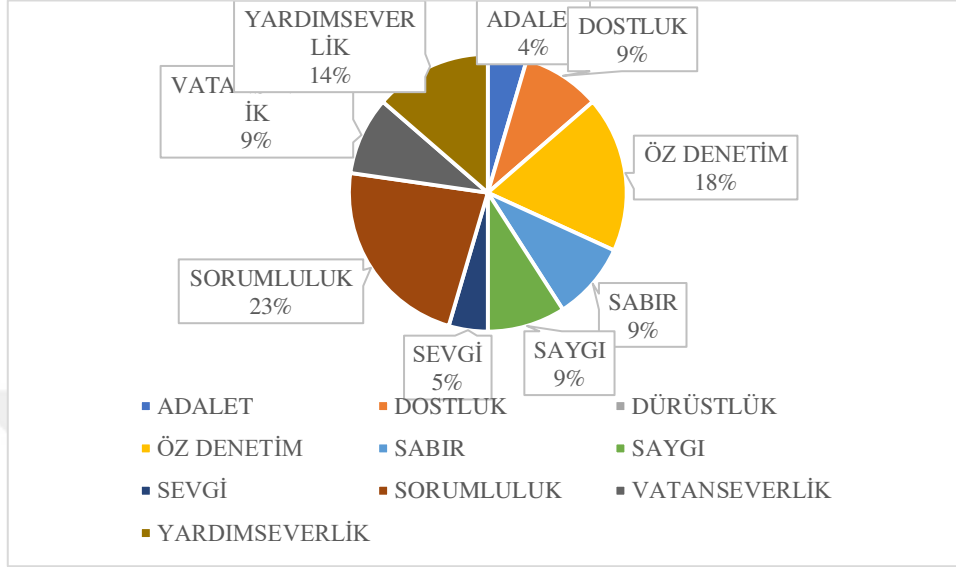
Masal dünyasına da seslenen tiyatro oyunu, çocukların hayal gücünü desteklerken yapılan yanlışlıklar ve bunların sonuçları mizahî bir dille verildiği için çocukların hem eğlenmesi hem de düşünmesi sağlanmıştır. Oyun boyunca kullanılan tekrarlar, yanlış anlaşılmalara, kafiyeli ifadeler ve şarkılar, çocukların dil gelişimine katkıda bulunmakta ve dikkati canlı tutmaktadır. Oyunda sezdirilen değerler doğrudan anlatımla yani nasihatle değil karakterin davranışlarıyla ortaya koyulmuştur. Okuyucuyu oyunu okurken Keloğlan'a eşlik eder.

1.3.5.5. Anlatı Özellikleri

Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü adlı tiyatro oyunu, bir kahramanlık hikâyesini merkeze alarak kahramanın yolculuğu sırasında başına gelen olayları şarkılar ve eğlenceli anlatım unsurlarıyla zenginleştirmektedir. Oyun, bir masal anlatımıyla başladığı için sahnede masalsı bir atmosferin etkileyici biçimde kurulduğu görülmektedir. Keloğlan karakterinin zaman zaman seyircilere doğrudan sorular yönelmesi ve onlarla etkileşim kurması, oyunun canlılığını artıran önemli bir özelliktir. İnceoğlan ve Kalınoğlan karakterlerinin sahneye tekrarlarla dâhil edilmesi ise komedi unsurunu güçlendirmektedir. Oyun hem okurken hem sahnede etkileyciliğini koruyan bir dil ve olay örgüsüne sahiptir. Ancak, dekor tasarımına ilişkin açıklamaların oldukça sınırlı olması, sahne uygulamaları açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

1.3.5.6. Kök Değerler

Tablo 12. *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü* 'nde Kök Değerler

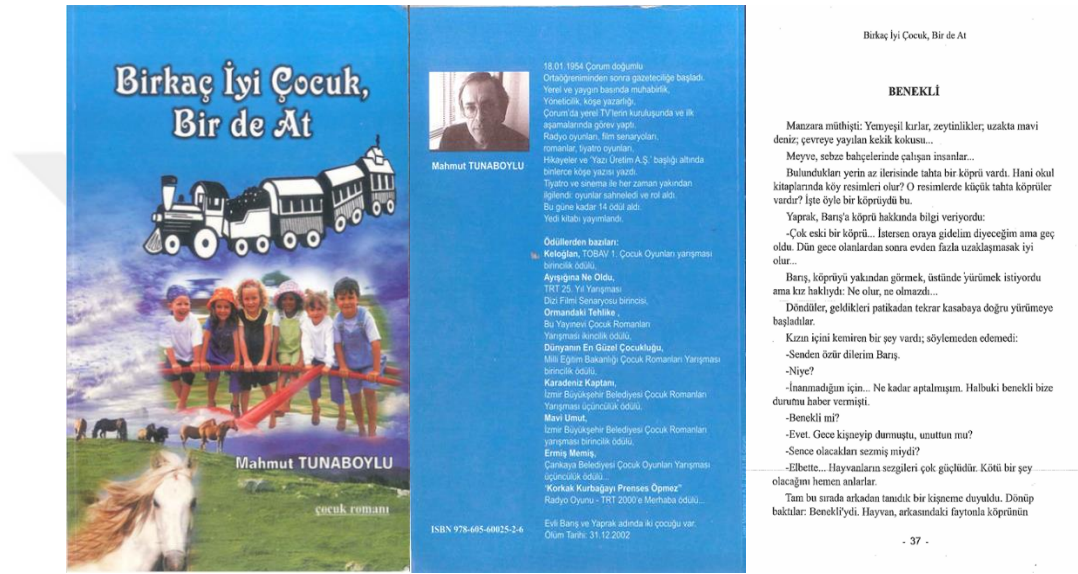
Tabloda, *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü* adlı tiyatro oyununda yer alan kök değerlerin dağılımı gösterilmektedir. Sorumluluk (%23) ve öz denetim (%18) en çok vurgulanan değerlerdir. Yardımseverlik (%14) de dikkat çeken bir diğer değerdir. Adalet değeri ise yalnızca %4 oranında yer almakta bu da oyunda adalet temasının sınırlı işlendiğini göstermektedir. Genel olarak oyun, sorumluluk, öz denetim ve toplumsal yardımlaşma temaları etrafında şekillenmiştir.

1.3.6. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Yapıtın ön kapağında, üst bölümde yapıtın adına yer verilmiştir. Sağ alt köşede yazarın adı konumlandırılmış; yazar adının hemen altında ise daha küçük puntolarla kitabın türüne ilişkin bilgilendirici bir ifade yer almaktadır. Yapıtın içeriğine ait çeşitli görseller dikkat çekmektedir. Kapakta tren, at görselleri ve çocuklara ait fotoğraflar yer almaktadır. Bu görseller, romanın olay örgüsüne dair ipuçları sunarken aynı zamanda okuyucuda merak uyandırmaktadır. Özellikle çocuk fotoğrafları tercih edilmesi, kitaba gerçeklik hissi katmakta; atlar ve tren yolculuğu gibi hareketli unsurlar ise hikâyenin macera yönünü ön plana çıkarmaktadır. Yapıtın ön kapağının alt bölümünde yer alan ve karşı tarafa bakan bir at görseli, yapıtın kahramanlarından birinin bir at olabileceği izlenimini vermektedir. Ancak kapağın görsel tasarımında, parça parça yerleştirilmiş

fotoğraf ve çizimlerin bir arada kullanılması, genel bakışta dağınık ve karmaşık görünmesine neden olmuştur. Bu durum, kapağın görsel çekiciliğini zayıflatmakta ve tasarımın özensiz bir izlenim yaratmasına yol açmaktadır. Yazarın ölümünden sonra yayımlanan bu yapıtın sol üst köşesinde yazara ait bir fotoğraf yer almaktadır. Fotoğrafın hemen yanında bulunan metin bölümünde ise yazarın yaşamına, yapıtlarına ve aldığı ödüllere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Yazarın kişisel yaşamına dair ayrıntılarla birlikte, ölüm tarihiyle ilgili bilgilere de metin içerisinde yer verildiği görülmektedir.

Resim 6. Birkaç İyi Çocuk Bir De At'ın Ön-Arka Kapağıyla İç Sayfasından Örnek

1.3.6.1. Konu

İki kardeş, tatile giderken karşılaştıkları şüpheli adamların izini sürer ve kaçakçılık, hırsızlık gibi olaylarla mücadele ederler.

1.3.6.2. Ana Düşünce

Cesurca, doğru için mücadele etmenin ve dayanışma içinde olmanın önemi vurgulanır.

1.3.6.3. Kişiler

Burak, Barış, Levent, Benekli, Faytoncu, Kaçakçılar (Balkabağı ve Kirpi).

1.3.6.4. Bakış Açısı

Üçüncü tekil şahıs bakış açısıyla gözlemci anlatım kullanılmıştır.

1.3.6.5. Dil ve Anlatım

Yazar, basit ve akıcı bir dil kullanarak doğa ve hayvan sevgisini içten bir şekilde işler. Olaylar çocukların gözünden anlatıldığı için samimi ve empatik bir üslup vardır.

1.3.6.6. Özet

Burak ve Barış, dedelerinin yanına gitmek için trenle yola çıkarlar. Burak, fotoğraf makinesiyle yolculuk boyunca ilginç gördüğü iki adamı “Kirpi” ve “Balkabağı” olarak adlandırır. Fotoğraflarını çekerken yanlışlıkla adamlarında görüntülerini alır. Adamlar, fotoğraf makinelerinin kaybolduğunu fark edip Burak’ı takip etmeye başlarlar. Çocuklar dedeleriyle köyde dinlendikten sonra, gece Burak yanlışlıkla fotoğraf makinelerinden birini aldığını itiraf eder. Aynı anda, evin yakınlarında şüpheli bir şekilde kendilerini izleyen kişilerin, tren yolculuğundaki o adamlar olduğunu anlarlar. Çocuklar, bu durumdan adamların fark edildiklerini anlar ve hızla uzaklaşmalarını sağlarlar.

Ertesi sabah Barış, kendi fotoğraf makinesinin kaybolduğunu fark eder. Bahçede kırılan makine görürler. Anlaşılan hırsızlar o iki adam, kendi fotoğraf makinelerini alırken Barış’ın fotoğraf makinesini de kırmışlardır. Durumu polise bildirirler. Polis, evdeki zorlanmış kapılardan hırsızlık girişimini fark eder. Çocuklar, ertesi gün ormanda yürüyüşe çıkarken bir faytoncunun atını acımasızca kırbaçladığını görürler. Faytoncu köprü’nün ucunda düşüp ayağını kırar, at ise çiftliğine geri döner. Faytoncu hastaneye kaldırıldıktan sonra, Benekli adlı atına yeniden kırbaçla saldırır. Levent, atına öfke gösteren faytoncuya karşı durur, ancak bir yangın çıkar ve Benekli kaçar. Levent, atı bulmak için arayışa girer ve komşularından Benekli’nin Yaprak’a gitmiş olabileceğini düşünür.

Yaprak, Barış ve Burak, kasabada yeni bir fotoğraf makinesi alırken fotoğrafçı, Burak’ın fotoğraf makinesini çalan kişilerin fotoğrafını gösterir. Bu adamların fotoğrafları bastırmak için geldiğini öğrenirler. Eve döndüklerinde, evin önünde yorgun ve cılız bir at olan Benekli’yi görürler. Levent’in babası atı sahiplenmek istemez, hatta diğer çocukların dedesi de sorumluluğu çok olduğu için sahiplenmez. Çocuklar bu duruma üzülür.

Levent, Benekli’yi mağaraya götürmeye karar verir, ancak diğer çocuklar dedelerinden izin almadıkları için onu yalnız bırakmak zorunda kalırlar. Levent, Benekli’yi mağaranın kenarındaki ağaca bağlar. Ertesi sabah Benekli’yi görmek için mağaraya giden çocuklar, kaçakçılara ait sandıkları bulur. Kaçakçılara ait malzemeleri

fotoğraflayıp polise bildirirler. Polis, fotoğraflar sayesinde kaçakçılarla bağlantıyı bulur. Fakat kâhya bir çoban aracılığıyla atı kaçakçılara satar. Levent, atın ahırda olmadığını görünce onu aramaya koyulur.

Levent'in babası, Levent'i evde bulamayınca onu aramaya başlar. Polise haber verir. Kaçakçılarla iş birliği yapan fotoğrafçı ve yatın sahibi sarışın adam, kaçakçıların mekânı olan mağaraya giderler. Levent, Benekli'nin kaçakçılara satıldığını çobandan öğrenir ve çobanın yardımıyla kaçakçıların olduğu yerdeki mağaraya gider. Kaçakçılar, Levent'i fark ederler ve onu rehin alırlar. Gece, kaçakçılar uyurken Levent ve Benekli, kaçmaya çalışırken mağaranın çökmesiyle mahsur kalırlar. Sarışın adam ve fotoğrafçı onları kurtarmaya çalışır. Polis, fotoğrafçı ve sarışın adamın iş birliği yaptığını öğrenir ve operasyonu başlatır. Kaçakçılar, Benekli'nin güçlü tekmesiyle etkisiz hâle getirilir. Levent, ailesiyle ve arkadaşlarıyla birlikte mutlu bir şekilde kavuşur. Barış, tüm olanları fotoğraflayıp gazetelere gönderir. Macera dolu bir tatil sonrası tekrar bir tren yolculuğuyla evlerine geri dönerler.

1.3.6.7. Anlatı Özellikleri

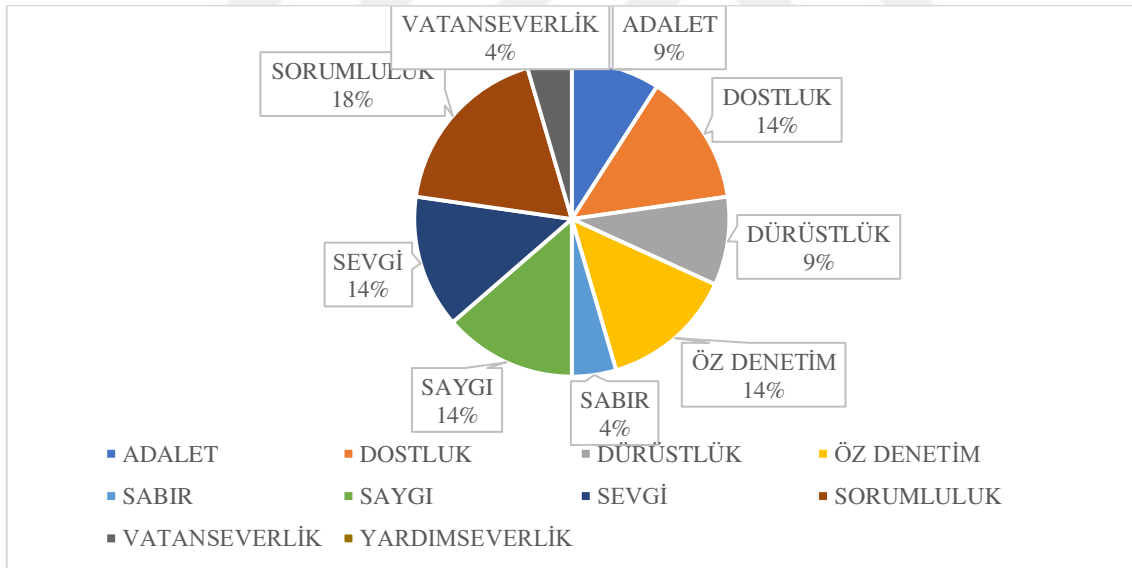
Yapıt, bir tatil macerası olarak yorumlanabilir. Çocukların meraklı ve duyarlı olmaları hem yanlışla mücadele etmeyi gösterirken hem de davranışlarının sorumluluklarını alma tutumlarını geliştirmeyi hedefler. Kaçakçı olduklarından şüphelendikleri iki adamı, fiziksel özelliklerine dayanarak saçlarından dolayı Kirpi ve kilolu olmasından dolayı Balkabağı gibi benzetmelerle adlandırmaları, olaylara çocukların bakış açısıyla yaklaşımını yansıtır. Çocukların dünyayı somutlaştırarak anlamlandırma durumuna uygun olmasıyla çocukların hayal gücünü ve yaratıcılığını yansıtır. Çocuk okuyucu bu durumda romanda kendine yer bulur.

Roman boyunca, dostluk, yardımseverlik, dürüstlük gibi değerler sezdirilerek aktarılmış, olaylar ve karakterler üzerinden çocuklara olumlu davranış modelleri sunulmuştur. At sevgisi ve doğa ile ilişki gibi temalar, çocukların doğaya ve hayvanlara karşı duyarlılık geliştirmesine katkı sağlamaktadır. *Birkaç İyi Çocuk Bir de At* adlı roman, Mahmut Tunaboylu'nun çocuk edebiyatı alanındaki en uzun yapıtlarından biridir. Yazar, bu romanda iki kardeşin tatil macerasını anlatırken çocukların doğuştan gelen merak duygusunun çevrelerini nasıl farklı şekillerde algılayabileceklerini ortaya koymaktadır. Çocuğun saf, işlenmemiş ve temiz duygulara sahip olduğu düşüncesiyle hareket eden yazar, olayları bölüm bölüm çocukların bakış açısından aktarmış ve bu yönüyle yapıtın anlatımını güçlendirmiştir. Romanda, Burak ve Barış kardeşlerin hikâyelerine değinirken

farklı hikâyelere sahip başka çocuk karakterlere de yer vermektedir. Burak ve Barış, geldikleri köyde şehir yaşamından uzak bir hayatın güzelliğini keşfederken Yaprak karakteri köy hayatının zorluklarını dile getirmekte, Levent ise aile birliğinden yoksun olduğu için yalnızlık duygusunu yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Levent'in, Benekli adlı bir atı kendisine arkadaş olarak görmesi yalnızlığını anlatır. Yapıtta, güçlü betimlemelerle birlikte dededen gelen öğütler önemli bir anlatı unsuru olarak öne çıkmaktadır. Dedenin kullandığı atasözleri, deyimler ve özlü sözler, çocukların dil gelişimini destekleyecek niteliktedir ve yapıtta söz varlığı açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Ortaokul yaş grubuna hitap eden bu yapıt, güçlü anlatımıyla dikkat çekmektedir. Bu yapıt resimlemelerle desteklenerek çocukların ilgisini daha fazla çekmesi sağlanabilir. Diğer yapıtlarında olduğu gibi, bu romanda da çeşitli anlatım bozuklukları ve bağlaşıklık problemleri bulunmaktadır. Bu nedenle, yapıtın bir editör ve redaktör desteğiyle gözden geçirilerek dil ve anlatım açısından düzeltilmesi ve bu süreçten sonra yeniden yayımlanması uygun olacaktır.

1.3.6.8. Kök Değerler

Tablo 13. *Birkaç İyi Çocuk Bir de At'ta Kök Değerler*

Tabloda, *Birkaç İyi Çocuk Bir de At* romanında yer alan kök değerlerin dağılımı görülmektedir. Sorumluluk (%18) en çok vurgulanan değer olurken dostluk, sevgi, saygı ve öz denetim değerleri eşit oranla (%14) yer almaktadır. Sabır ve vatanseverlik değerleri ise %4 oranında yer almakta, bu da bu iki değerın daha sınırlı işlendiğini göstermektedir. Genel olarak grafik romanda çok yönlü bir değer aktarımı olduğunu özellikle sorumluluk değerinin öne çıktığını göstermektedir.

1.3.7. Ermiş Memiş/Bacadaki Karga

Yazarın *Ermiş Memiş* adlı yayımlanmamış bu yapıtına oğlu Barış Tunaboğlu aracılığıyla ulaşılmış olup söz konusu yapıt çalışmanın kapsamına sokulmuştur.

1.3.7.1. Konu

Baca temizleyiciliği yapan bir karganın başından geçenler kasabalı tarafından yanlış anlaşılması konu ediniyor.

1.3.7.2. Ana Düşünce

Toplumun dedikodularla yanlış inançlara yönelmesi eleştirilir. Bilgiye dayalı düşünmenin ve eğitimin önemi vurgulanır.

1.3.7.3. Kişiler

Bayan Gak, Doktor, Sucu Osman, Bekir, Hancı, Fırıncı.

1.3.7.4. Özet

Oyunun başında anlatıcılar sahneye çıkarak Kara Karga'yı tanıtır. Karga, baca temizleyicisi olarak çalışırken fırtınalı bir günde işini yaparken düşer ve bayılır. Sucu Osman tarafından bulunan Karga, annesine teslim edilir. Kendine geldiğinde insanların aklından geçenleri okuyabildiğini fark eder. Kasaba halkı bu yeteneği denemeye başlar ve Karga'nın söyledikleri doğru çıkınca ona olan güven artar. Doktor, Karga'nın sağlıklı olduğunu söylese de böyle bir gücün varlığına inanmaz. Ziyaretçi akınıyla Karga yorgun düşer. Halk yeni bir mucize beklerken kasabaya bir aşı kampanyası gelir. Karga'nın desteğiyle kasabadaki hırsızlar ortaya çıkarılır ve Karabaş'ın yardımıyla hırsızlar kasabadan kovulur. Bu olaylardan sonra halk, Karga'nın her sözüne körü körüne inanmaya başlar. Ancak Osman Dede, onları sorgulamanın gerekliliği konusunda uyarır. Sonunda Karga, aslında özel bir gücünün olmadığını, sadece iyi gözlem yaparak olayları çözdüğünü açıklar. Bunun üzerine halk akılcı düşünmenin önemini kavrar ve batıl inançlardan uzak durmaya karar vererek oyun sona erer.

1.3.7.5. Anlatı Özellikleri

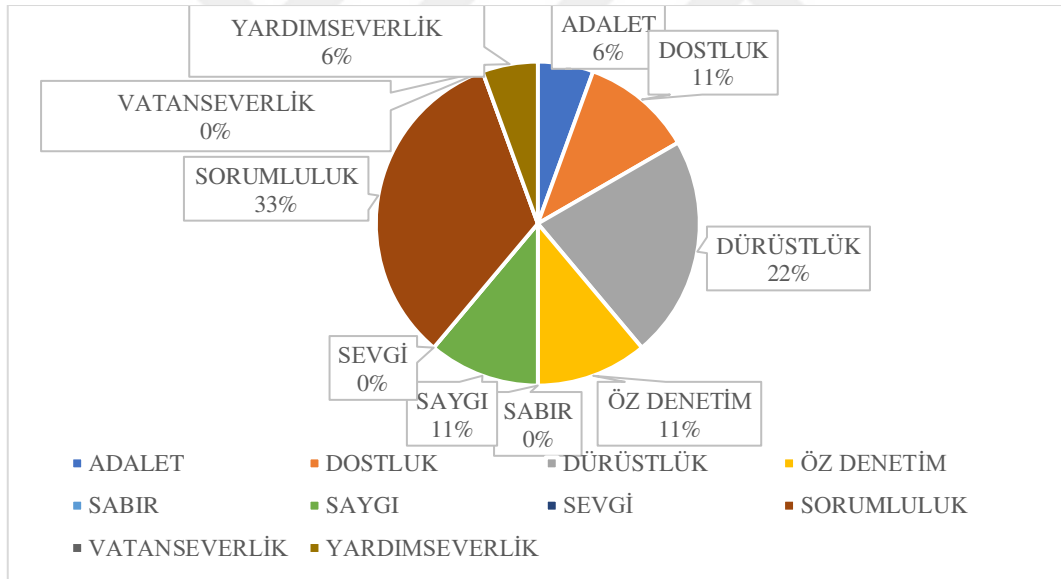
Ermiş Memiş adlı çocuk oyunu, çocukların hayal dünyasını besleyen masalsı unsurlar ve olağanüstü olaylar içerirken günlük yaşamdan izler taşıyan sahnelerle gerçeklik duygusunu da korumuştur. Böylece hem hayal gücü hem de gerçeklik dengesi başarılı bir biçimde kurulmuştur. Toplumsal olaylara dikkat çeken bu oyun hem büyüklerle hem de çocuklara hitap etmesi açısından güçlüdür.

Ermış Memiş adlı tiyatro oyunu, kısa fakat etkileyici bir yapıya sahiptir. Yapıtın herhangi bir basımı bulunmamaktadır. Bu oyun, yazar Mahmut Tunaboğlu'nun kişisel arşivinden oğlu Barış Tunaboğlu tarafından temin edilerek incelenmiştir. Yapıtta, yalnızca çocuklara değil, aynı zamanda yetişkinlere de ders verebilecek nitelikte birçok ana düşünce yer almaktadır. Bu durum, çalışmanın ilgili bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Basımı bulunmayan bu oyunun, okullarda veya ders kitaplarında etkinlik çalışması şeklinde yer alması, özellikle ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler için oldukça faydalı olacaktır. Yapıtın içerdiği değerler ve düşündürücü anlatımı, eğitim sürecinde öğrencilerin eleştirel düşünme ve değer kazanımı becerilerini destekleyebilecek niteliktedir. Bu yönüyle "*Ermış Memiş*" çocuk ve gençlik tiyatrosu kategorisine kazandırılması gereken özgün yapıtlar arasında değerlendirilebilir.

1.3.7.6. Kök Değerler

Tablo 14. *Ermış Memiş*'te Kök Değerler

Tabloda, *Ermış Memiş* adlı tiyatro oyununda yer alan kök değerlerin dağılımı gösterilmektedir. Kök değerler arasında sorumluluk en yüksek oranla (%33) öne çıkarken, bunu dürüstlük (%22) ve dostluk, öz denetim, saygı (%11) izlemiştir. Sevgi ve sabır değerleri ise hiç yer almamıştır. Bu dağılım, yapıtın en çok sorumluluk ve doğruluk üzerinde durduğunu göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, seçilen çocuk edebiyatı yapıtları üzerinden kök değerlerin tespiti ve analizi yapılmıştır. Bu kapsamda Mahmut Tunaboylu'nun çocuk kitaplarından “*Karadeniz Kaptanı*” “*Ormandaki Tehlike*” “*Birkaç İyi Çocuk Bir de At*” adlı çocuk romanları ile “*Bir Çift Mavi Kanat*” adlı hikâyesi ve “*Keloğlan Yanlışıklar Güldürüsü*” “*Ermış Memiş*” (*Bacadaki Karga*) adlı çocuk tiyatroları incelenmiştir.

İncelenen yapıtlarda Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanan on kök değerler, adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi kök değerler yönelik alıntılar seçilmiş, bu değerlerin yapıtta nasıl işlendiği açıklanmıştır.

1. KÖK DEĞERLER

1.1. ADALET

Adalet, TS’te (2023) “hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme”; “yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması”; “bu işi uygulayan devlet kuruluşları”; ve “herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme” biçiminde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda adalet, aynı zamanda toplumsal çatışmaların ve eşitsizliklerin ışığında şekillenen bir gereklilik olarak da değerlendirilebilir.

Kocaoğlu (2013: 19) adaleti toplumsal bir erdem ve iş birliği biçimi olarak değerlendirmenin önemine dikkat çekerken toplumun birey üzerindeki mutlak sahipliğini reddeder. Ona göre birey, hak ve özgürlüklere sahip bir özne olarak ödev ve sorumluluklarını yerine getirmeli, kamusal yaşamda aktif roller üstlenmelidir. Bu yönüyle adalet, bireyin toplumsal sorumluluğunu yerine getirdiği bir erdem olarak ortaya çıkar. Duran (2020: 16) adaletin yalnızca bilişsel bir kavram olmadığını aynı zamanda duyuşsal boyutları da içeren, erdem ve fazilet niteliğinde bir değer olduğunu ve adaletin belirli bir çaba ve eğitim süreci sonucunda kazanılabilecek bir değer niteliği taşımakta olduğunu belirtir. MEB’in “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” adıyla bir tablo şeklinde yaptığı açıklamada ise adalet değeri “adil olma, eşit davranma, paylaşma” (2019: 22) tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1.1.1. Ormandaki Tehlike

Yunus'un bir yıl boyunca kitaplarla ve derslerle uğraşmasının ardından iyi bir tatili hak ettiği söylenir. Bu yaklaşım, çocuğun emeğinin karşılığının verilmesiyle adalet değerinin yaşandığını gösterir. Adalet hak ettiğini alma eylemiyle de doğrudan ilişkilidir. Yunus'un ailesinin elde edilen başarıyı ödüllendirilmesi adalete farklı bir bakış açısı getirir:

“‘Dokunma çocuğa, bırak oynasın. Bütün bir kış kitaplarla, sayılarla uğraşıp durdu. İyi bir tatili hak etti.’

‘Anne de babayla aynı düşüncedeydi aslında. Sınıfını iyi dereceyle geçtiğine göre, iyi bir tatil hakkıydı Yunus'un...’” (OT, s. 4).

Bu diyaloglardan da anlaşılacağı üzere, anne ve babasının, okul hayatı boyunca gösterdiği çabanın karşılığında Yunus'un iyi bir tatili hak ettiğini ifade etmeleri; onun sorumluluklarını yerine getirdikten sonra dinlenme hakkına kavuşmasını, yani hak ettiğine ulaşmasını göstermektedir. Bu durum, adalet değerine bir örnek gösterir.

1.1.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bay Kaplumbağa'nın izinsiz hava taşıtı kullanımı nedeniyle mahkemeye çağırılması, adalet önünde herkesin eşit olduğunu ve hiçbir başarının ya da farklılığın kişiyi hukukun dışında tutamayacağını göstermektedir. Bu durum, yasa karşısında eşitliğin ve hesap verilebilirliğin önemine işaret eder. Bu durum, yasa karşısında eşitliğin ve hesap verilebilirliğin önemine işaret eder. Hikâyede Kaplumbağa'nın uçma eylemini izinsiz olarak gerçekleştirmesi, yasalara aykırı bir durum olarak ele alınmış ve bu eylemin sonucu olarak mahkemeye çağırılması şu sözlerle anlatılır: *“Taşıt vergisi... Bakın bayım, uluslararası anlaşmalara göre, hava taşıtlarını izinsiz kullanmak suçtur! Eminim Uluslararası Havayolları Anlaşması Ceza Hükümlerinin Bûkraşından haberiniz de yoktur sizin. İşte mahkemeye çağrı kâğıdı. Eğer gününde mahkemede olmazsanız, tutuklanıp götürülürsünüz!”* (BÇMK, s. 43). Bu durum, hikâyede hukukun üstünlüğü ve yasalara karşı hesap verilme somut biçimde ortaya koymaktadır.

Yasal süreçte Bay Kaplumbağa'nın da diğer kaplumbağalarla aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu vurgulanmaktadır. *“Yasalara karşı boynum ince”* ifadesiyle adaletin gereğine boyun eğdiğini dile getirir. Bu durum, kişinin yaptığı eylemin sonuçlarını kabullenmesini ve adaletin uygulanmasına karşı duyduğu saygıyı kaplumbağa ve görevliler arasında geçen *“‘Bakın bayım, yaptığınız olağanüstü bir şey.*

Bunu inkâr etmiyoruz, ama yasa yasadır. 'Yasalara karşı boynum ince. Bir kaplumbağa uçmasını bilse de öteki kaplumbağalarla yasalar önünde eşit olmalı.'" (BÇMK, s. 44) cümlelerinde görülebilir.

Bay Kaplumbağa'nın halk önünde söz hakkı bulmasını, adil yargılanma ve kendini ifade etme hakkının gözetildiğini yazar *"Bay Kaplumbağa, ormanın tam ortasında, büyükçe bir meydana, hayvanların ve insanların sorularını cevaplayacak, onu kanat bırakmaya iten sebepler ve bu gizemli sözlerin anlamı araştırılacaktı"* (BÇMK, s. 74) diyerek anlatır. Bay Kaplumbağa'nın toplumun düzenine uymayan hareketler yapıldığı düşünülerek bu durumun toplum önünde konuşulması demokrasi vurgusunu desteklerken adaletin şeffaf olması gerektiği gerçeğini gösterir.

Bay Kaplumbağa'nın "hayvan hakları" vurgusu adaletin tüm canlılar için geçerli olması gerektiğini savunur. Bay Kaplumbağa'nın *"Bıktım artık bu saçmalıklardan! Beni öyle tutmaya hakkınız yok. Hayvan hakları diye bir şey var. Evime, karıma gitmek istiyorum"* (BÇMK, s. 70) ifadesiyle hakkını aramanın ve toplumsal düzende herkesin eşit olması gerektiği özgürlüklerinin kısıtlanmaması gerektiği vurgusu yapılmakta ve bu durum toplumsal düzende herkesin hakkını araması yönündeki adalet anlayışını temsil etmektedir.

Kadınların meslek edinmesiyle ilgili yapılan diyalog, fırsat eşitliği temelinde adalet değerini desteklemektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı durularak bireylerin hak ve görevlerde eşitliği savunulmuştur:

"Bayan Tavuskuşu, Karagöz'e iyice yaklaştı.

'Yahu bu tüyler ne böyle? Tüy mü uzatıyorsun? Sarığın nerde?'

'Ne sarığı?'

'Sarık sarığı köftehor! Bir de soruyor. Yahu senin sesin de ince. Yoksa, yoksa sen? Erkek değil misin?'

'Erkek mi? Teessüf ederim Karagöz efendi. Ben Bayan Tavuskuşuyum.'

'Nee? Amanıun!'

'Bir hatundan nasıl kâtip olur? Aman Yarabbi!'

Sunucu araya girdi: 'Oho... Hangi devirde yaşıyorsunuz siz Karagöz efendi? Şimdi bayanlar her şey oluyor.'

‘Kadı bile mi?’

‘Tabii ya... Kadı da oluyorlar, yargıç da kaymakam da vali de.’” (BÇMK, s. 92).

Karagöz ve Tavuskuşu arasında geçen bu konuşmada Tavuskuşu’nun bir kâtip olma durumu mizah yoluyla eleştirilir. Sunucunun kadınların her türlü mesleklerde yer alabildiğini söylemesi cinsiyet temelli kısıtlamaların adil olmadığı ve herkesin istediği doğrultuda eşit haklara sahip olması gerektiği vurgusunu yapar.

1.1.3. Karadeniz Kaptanı

Yapıtta adalet değeri, kahramanların olaylara karşı tarafsız ve dürüst yaklaşımları, haksızlıkları ifade etmeleri ve suçsuz kişileri savunmaları üzerinden işlenmiştir. Çocuk kahramanlar olaylar karşısında adil davranarak doğruları cesurca ifade eder. Çocuklar, suçun kime ait olduğunu açıkça belirtmiş, suçsuz olan kişinin haksızlığa uğradığını açıkça belirtmişlerdir. Bu durum adalet değerini geliştirmeyi hedefler.

Cenk’in arkadaşının haksız yere suçlanmasını engellemek için doğruyu söylemesi adalet değerini yansıtır:

“— Kaptan mı? Hani şu beni kaldırıma düşüren mi?”

‘— O düşürmedi ki, Süleyman yaptı. Cem’le ben pencereden gördük olanları.’

‘— Emin misin?’

‘— Tabi. Hiç yalan söylediğimizi gördün mü bizim?’

‘— Haklısın, yalan söylemezsiniz siz. İki kardeş ikiniz de iyi çocuklarsınız. Keşke bütün çocuklar sizler gibi uslu olsa. Ama nerde!’” (KK, s. 60).

Yaşlı teyze ve çocuklara arasında geçen konuşmada Selime Nine’nin benzetme yoluyla “keşke sizler gibi uslu olsa” cümlesinde Cem ve Cenk’in örnek çocuk olarak belirtir. Cem ve Cenk’in arkadaşının haksızlığa uğramaması için gördüklerini ifade etmeye çalışması ise adalet değeriyle bütünleşir.

Kaptan, arkadaşlarının desteğiyle suçsuz olduğunun kanıtlanmasının ardından iç sesi aracılığıyla duyduğu mutluluğu ifade eder. Bu durum, adaletin yerini bulmasının kahramanın açısından nasıl olumlu duygular uyandırdığını Kaptan’ın şu cümleleriyle ifade edilir:

“‘Elini uzattı, öpüp başıma koydum. Artık aramızdaki buzlar erimişti. Buna çok sevinmiştim. Haksız yere suçlandığım anlaşılmıştı... Kuş gibi hafiftim o an. İnsanın suçsuz olup da suçlu gibi görülmesi ne kötüydü!’

— ‘Aferin, el öpenlerin çok olsun... Hadi bakalım, uslu uslu oynayın.’” (KK, s. 60-61).

Kaptan’ın haksız yere suçlandıktan sonra Cem ve Cenk sayesinde haklı olduğunun ortaya çıkması diğer haksız yere suçlananlara karşı empati kurmamızı ve adaletin doğru tecelli etmesi yönünde çıkarım yapmamızı sağlar.

Kaptan’ın sapanla oynarken yanlışlıkla bir güvercini öldürdüğünü düşünmesi ve ardından suçun cezalandırılması gerektiğini ifade etmesi adalet değeriyle bütünleşir.

‘Cinayet cinayetti ve katilin mutlaka cezalandırılması gerekirdi!’

‘Kocakulak bahçeyi eşelemiş, onu ortaya çıkarmıştı işte!’

‘Neden yaptın bunu Kocakulak? Neden kazdın toprağı?’

‘Hiç kimsenin bilmemesi gerekiyordu bunu.’

‘Gerçek saklanmaz evlat, bir gün mutlaka ortaya çıkar!’ dedi bir ses.’ (KK, s. 125-128).

Kaptan’ın içinden söylediği bu ifadeler ve ardından dedesinin daha önce söylediği cümleleri duyması vicdan azabının sesiyken aynı zamanda içindeki adalet duygusunu güçlü bir şekilde ortaya koyuyor. Suçun cezasız kalmaması er ya da geç adaletin terazisinin dengeleneceğini gözler önüne serer. Kaptan’ın vicdanının sesinin okuyucuya aktarılması kişinin iç dünyasında ahlaki bir pusula olarak gösterirken adalet ve kişinin karakter gelişiminin bu ifadelerle tamamlandığı gösterilir.

1.1.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Keloğlan’ın Avcı’dan zorla özür dilemeye zorlandığı sahnede, bu özür dilemenin adaletli ve bilinçli bir karar sonucu verilmediği anlaşılmaktadır. “Niye?” sorusuyla Keloğlan, haksızlığa uğradığını düşündüğü durumda koşulsuz bir boyun eğmeyi reddeder. Bu davranış adalet değerini dolaylı yünden aktarır:

“AVCI— Bak daha söylenir. Karşımda koca kafasını dikip, diklenir. Benim sözüm üstüne söz koyacak bir sen mi kaldın? Çabuk özür dile.

KELOĞLAN— Niye?” (KYG, s. 78).

Keloğlan ve Avcı arasında geçen bu sahnede çocuklara veya izleyicilere adaletin güce değil, haklılığa dayalı bir kavram olduğunun altı çizilir.

1.1.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Adalet değeri yapıtta hem insanlara hem de hayvanlara yönelik adil ve vicdanlı bir tutumla ele alınmıştır. Haksızlık karşısında ses yükseltmek, doğru olanı savunmak ve masumların hakkını korumak gibi konular üzerinden işlenmiştir.

Faytoncu, köprüde durmak istemeyen Benekli'ye sinirlenerek onu kırbaçlamaya başlar. Barış bu haksız davranışa dayanamaz ve adalet duygusuyla faytoncuyu durdurmaya çalışır. Barış'ın suçsuz yer cezalandırılan hayvana karşı böyle bir davranış sergilemesi çocuklardaki adalet duygusunun en saf hâliyle karşımıza çıkarır. Hayvanlara karşı daha duyarlı olmamız bilincini ortaya koyarken hayvanın bir suçu yok ki cümlesiyle haksızlığa karşı verdiği mücadele gösterilmektedir.

“... Faytoncu sinirden kıpkırmızı kesilmişti. Elindeki kırbacı kaldırıyor, indiriyor, vurdukça vuruyordu Benekli'ye.

Barış, avazı çıktığı kadar bağırdı:

‘Yeter artık! Öldüreceksin hayvanı! Yazık değil mi?’

Faytoncu dişlerini sıkarak:

‘Çekil yolumdan çocuk!’

Barış, korkmasına rağmen yerinden kıpırdamadı:

‘Öldüreceksin onu! Hayvanın bir suçu yok ki!’” (BİÇBA, s. 38).

Barış, faytoncunun Benekli'ye şiddet uygulamasından sonra köprüden düşmesini ilahî adalet olarak yorumlar.

Köprüünün çökmesiyle ortalık karışır. Barış yeniden bağıırır:

“— Size az bile oldu! O sizi uyardı ama anlamadınız! Benekli size anlatmak istedi, ama siz dinlemediniz!”

Faytoncu kızgınlıkla:

“— Hayvan inat etti. Dinlemek de neymiş!”

Barış gözyaşlarını gizleyerek:

“— İnadından değil, korkusundan geçmedi! Korkmuştu çünkü köprüünün çökeceğini hissetmişti!” (BİÇBA, s. 40).

1.1.6. Ermiş Memiş

Karga'nın mahallenin onu sevmemesi ve onların kendi çıkarları uğruna kullanmalarına rağmen insanların mağdur olmaması için hırsızların yerini söylemesi adalet duygusunun güçlü olduğunu gösterir:

“KARGA— Atlarınızı çalanlar iki kişiydiler.

TÜCCAR— İki kişi mi?

KARGA— Evet.

TÜCCAR— Nerede? Nerede şimdi bunlar?

KARGA— Atları kente götürdüler. Oradaki hayvan pazarında satacaklar” (EM, s. 23).

1.2. DOSTLUK

İnsan, yaşamı boyunca duygu ve düşüncelerini paylaşabileceği, gerektiğinde bu duygu ve düşüncelere anlamlı tepkiler verecek, doğru ile yanlış ayırt etmesine yardımcı olacak bir yoldaş arayışı içindedir. Her ne kadar dostluk kavramı bu ihtiyacı tam anlamıyla karşılamasa da bireyin yaşamına eşlik eden onu duygusal ve sosyal açıdan destekleyen temel değerlerden biri olarak değerlendirilebilir. MEB (2017: 22)'in “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” adıyla bir tablo şeklinde yaptığı açıklamada ise dostluk değeri “diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma” tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1.2.1. Ormandaki Tehlike

Ahmet'in kardeşi Elifle birlikte çıktıkları gezide Elif'in korkusuna karşı gösterdiği anlayış, dostluk kavramının mutlu anlarla birlikte korku anlarında da destek olmayı göstermektedir. Ahmet, Elif'in korkusunu küçümsememiş, onun duygularına saygı göstermiştir:

“‘Ay, anneciğim! Ormanda ayı mı var?’

‘Ayı başka nerde olur?’ dedi Ahmet.

‘Ne bileyim, hayvanat bahçesinde filân ...’

‘Ahmet katıla katıla gülebilirdi ama gülmedi. Sırası değildi. Üstelik kardeşi sıkı sıkı eline yapışmıştı’ (OT, s. 29).

Elif ve Ahmet arasında geçen bu konuşmada Elif’in bilgisizliği karşısında içinde oluşan gülme isteğine rağmen onu küçük düşürmek yerine destek olmayı tercih etmesi, dostluk değerinin bir göstergesidir. Bu örnekte, karakterin empati yaparak Elif’i koruması ve onun yanında yer alması, dostça bir dayanışmanın ve duygusal olgunluğun ifadesidir. Bu tutum, çocuklara arkadaşlarını dışlamak ya da alay etmek yerine onları anlamaya ve desteklemeye yönelme konusunda model bir davranış sunmaktadır.

Elif’in, köpeğini kaybettikten sonra çok üzülmesinin ardından duygusal bir anda Yunus’a bağıırır. Ardından yanlış bir şey yaptığını fark eder ve özür diler. Yunus bu özrü anlayışla karşılar. Bu durum dostluğun hoşgörü ve affetme değerleri ile güçlendiğini göstermektedir:

“Yunus’a baktı:

‘Senden özür dilerim, bağıırdım sana. O an üzüntüden ne söylediğimi bilmiyorum,’ dedi.

Yunus, tüm sevimliliğini takınarak baktı Elif’e:

‘Zararı yok Elif, anlıyorum seni.’” (OT, s. 84-85).

Elif’in özür dilemesinin ardından hatasını kabul edebilme olgunluğunu gösterir. Yunus’un ona kızmadan bağışlaması, dostluk ilişkisinin samimiyet ve güven temelinde kurulduğunu göstermektedir. Bu tür bir iletişim şekli, çocuklara arkadaşlık ilişkilerinde anlayış ve affedicilik gibi önemli sosyal becerileri kazandırma açısından eğitsel değer taşır.

1.2.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bay Kaplumbağa’nın uçma hayalini gerçekleştirme çabasında arkadaşlarının onu desteklemesi, dostluk değerinin bir parçası olan dayanışma ve güven duygusunu yansıtmaktadır. Köstebek’in arkadaşıyla gurur duyması, gerçek dostluğun yalnızca birlikte zaman geçirmekle birlikte birbirine inançla da ilişkili olduğunu Köstebek’in gururla Bay Kaplumbağa hakkında *“‘Benim bildiğim Bay Kaplumbağa, Mars’a bile gider,’ diye kesin konuştu Köstebek. Arkadaşıyla gurur duyuyordu. ‘Arkadaş dediğin böyle olur!’”* (BÇMK, s. 37) cümleleriyle arkadaşının başarısıyla gurur duyduğunu gösterir. Arkadaşının başarısını içtenlikle kutlayan Köstebek böylece empati ve takdir

duygularının geliştiğini gösterir. Bu davranış, çocukların arkadaşlarının başarılarını kutlamanın sosyalleşme açısından yapıcı ve destekleyici olma açısından bir örnek oluşturur.

Kirpi ile Köstebek'in, Bay Kaplumbağa'nın hayalindeki uçuşma arzusuna karşı dostluğun gerçekleri söylemek istemesi onu düşünerek hareket etmesi arkadaşlığın davranışlarına örnektir.

“İyi hoş da, sen bir kaplumbağasın... Hiçbir zaman uçamazsın. Yani bir kuş gibi demek istiyorum. Gerçekten bunu başarabileceğine inanıyor musun? ” diye sordu Kirpi. Bay Kaplumbağa kızdı.

‘Size kaç kere söyledim, başaracağım!... Göreceksiniz!..’

Kirpi ile Köstebek telaşlandı:

‘Ne kızıyorsun canım? Biz arkadaşız seninle...’ dedi Köstebek. ‘Boş hayallere kapılıp üzülmeyi istemeyiz değil mi?’ (BÇMK, s. 25).

Kirpi ve Köstebek dost acı söyler deyimıyla hareket ederek onun daha çok üzülmemesi için gerçekleri söylemesi üzerine Kaplumbağanın üzülmesine karşılık telaşlanmaları ve gerçekleri söylemek istemeleri empatik yaklaşımla birlikte gerçek dostluğun örneğini sunar.

Bay Kaplumbağa'nın hayalleri yüzünden eşinden destek görememesi ve moral bozukluğu yaşaması, buna karşın eski dostlarının onun için mücadele etmesi, dostluk kavramının yalnızca yakınlıkla değil, koşulsuz destekle şekillendiğini gösterir. Özellikle hayvanların onu kurtarmak için gösterdiği çaba, dostluğun en belirgin dışavurumudur.

“Avcı ile Bay Kirli; kaplumbağanın üzerine yürürken, hayvanlar şaşkınlıkla birbirlerine baktılar... Artık her şeyi anlamışlardı.

Akbaba atıldı:

‘Çabuk kurtaralım Kaplumbağayı!’

Tavşan fırladı:

‘Kanatlarını çözelim!’ (BÇMK, s. 105).

Bay Kaplumbağa'nın düşmanlarının üzerlerine yürüdüğü anlarda dostlarının arkasında durması zorluklar karşısında dostluğun koruyucu bir güç olduğunu da ortaya koymaktadır.

1.2.3. Karadeniz Kaptanı

Dostluk değeri, yapıtta kahramanlar arasında geçen destekleyici, paylaşımcı ve vefalı ilişkiler üzerinden anlatılır. Çocuk kahramanların birbirlerine destek vermeleri, zor zamanlarda yanında olmaları, ayrılırken duydukları özlem ve vefalı olmaları dostluğun güçlü ve kalıcı bir bağ olduğunu çocukların tutum ve davranışlarıyla bize aktarır. Ayrıca, yalnızca insanlarla olan dostluk bağı değil hayvanlarla da kurulan dostluk bağının örnekleri vardır.

Ali, kasabadan ayrılırken hem insanlara hem doğaya hem de köpeği Alaş’a duyduğu sevgi ve vefa duygusuyla içten bir vedada bulunur. Bu sahne güçlü bir dostluk ifadesidir:

“Hoşçakalın kuşlarım! Ağaçlarım! Mavi denizim! Balıkçı motorlarım, kayıklarım! Balıkçı amcalarım! Tütündeki, çaydaki teyzelerim! HOŞÇAKALIN!”

“Haydi Alaş, sen de vedalaş. İnsan sevdiklerinden ayrılırken vedalaşır.” (KK, s. 39).

Kaptan, taşındıktan sonra kasabasındaki arkadaşını unutmadığını mektubunda

“Seni unuttuğumu sanma sakın. Aslında ne seni ne kasabamızı ne de yolda yitirdiğimiz köpeğimi Alaş’ı unuttum. Unutmayacağım da” (KK, s. 53) cümleleriyle belirtir. Bu durum vefa duygusunun bir örneğidir.

Kaptan’ın babasının kazasından sonra aile içinde yaşadıkları problemler üzerinde arkadaşının onu mutlu etmeye çalışması paylaşıma ve dayanışma tutum ve davranışlarla dostluk değerini gösterir:

“Sen otur, ben iki simit alıp geleyim.”

“Kış günleri en hoşuma giden şey ne biliyor musun Kaptan? Simit ve sıcak salep... Salep içerken üşümüyorsam bile üşümek isterim ben. Üşümezsen salep tat vermez.”

Gülüştük.” (KK, s. 71).

Feyzullah ve Kaptan’ın bu konuşmalarında Feyzullah’ın arkadaşının kötü bir günün geçirmesinin ardından ona destek olmak için ikramlarda bulunması ve onu mutlu etmeye çalışması dostluğun davranışlarına somut bir örnek sunar.

Cem’in Kaptan’ın beğendiği kitabı paylaşmak istemesi dostluk bağının güçlendiğini gösterir:

“Kapının önünde oturmuş Cem’in getirdiği şiir kitabını okuyordum.

‘Ne güzel şiirler vardı içinde. Okumaya doyamıyordum.’

‘Beğendiysen kitap sende kalsın,’ dedi Cem. “Okuyunca geri verirsin.’

Ona teşekkür ettim.

Cenk, babamın durumunu sordu.

‘Bugün daha iyi,’ dedim. “Dolaşabiliyor artık. Yaraları da kabuk bağladı. Ama biraz şey gibi... Küçük bir şeye hemen sinirleniveriyor. Onu hiç böyle görmemiştim.’
‘Belki boş oturmaktan canı sıkılıyordur,’ dedi Cem.

Cenk:

‘Olabilir. Babam da öyle olmuştu. Hatırlıyor musun Cem? Hani hasta olmuştu da, evde oturmak zorunda kalmıştı?’ Hatırlıyorum. Can sıkıntısından patlamıştı.

‘İnşallah yalnızca can sıkıntısıdır,’ dedim” (KK, s. 73).

Cem, Cenk ve Kaptan’ın konuşmalarında Cem ve Cenk’in Kaptan’ın kötü gününde yanında olmaları ve onlara destek vererek moral vermeleri dostluk değerinin dayanışma boyutunu yansıtmaktadır. Gerçek dostluk kişinin zor zamanlarında, üzüldüğü ya da desteğe ihtiyacı olduğu zaman onun yanında olmayı gerektirir. Cem ve Cenk’in kaptanın yanında olduğunu gösteren davranışlar arkadaşlık ilişkilerinde empati ve güven gibi değerleri pekiştirir. Bu tutum çocuklara arkadaşlarına destek olmayı ve moral desteği sunmayı öğretmesi açısından eğitici niteliktedir.

Kaptan’ın tehlikeli bir durum karşısında arkadaşlarını uyarıda bulunması dostluk değerini yansıtır:

‘O boş arsada oynarken dikkatli olun,’ dedim. ‘Geçen gün inşaat çukurlarının içi su doluydu. İçine düşebilirsiniz.’

Uzaklaşırken Cenk:

‘Olur, merak etme,’ dedi...

Koşarak uzaklaştılar...’ (KK, s. 74).

Cenk ve Kaptan arasında geçen bu konuşmada Kaptan’ın arkadaşlarının zarar görmemesi için onları uyarıda bulunması arkadaşlığın önemini gösterir.

Süleyman’la yaşanan kıskançlık ve öfke duygularına rağmen sonunda iç hesaplaşmasından sonra dost olma isteği dostluk değeriyle bütünleşir:

“Artık Süleyman’ı da kıskanmayacaktım... Bütün bunlar biraz da bu yüzdendi. Onu kıskanmasaydım sapanla oynamayacaktım. Sinirlerim bozulmayacaktı. Oysa ben ne yapmıştım? Kendimi yiyip bitirmiştım. Her şeyi olduğu gibi kabullenmenin zamanı geldi de geçiyor diye düşünüyordum. Kendimle, başkalarıyla, hemen her şeyle dost olmalıydım yeniden. Hatta onunla, Süleyman’la bile! Yoksa yine yanılıyor muydum? (KK, s.130).

Kaptan’ın bu ifadeleri, onun çevresiyle barışçıl bir ilişki kurma ve her şeye dostane yaklaşma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Süleyman’ın olumsuz davranışlarına rağmen Kaptan’ın iyimserliğini koruması ve dostluk kurma çabası, öz denetim ve dostluk değerleriyle bütünleşen bir tutumdur. Kaptan, Kınalı Güvercin’in ölümü sonrası dostane bir tutum sergilemenin önemine değinir ve yaşamın iyiliklerle devam edebileceğini vurgular. Bu olayın ardından, annesinden hem sınıfı geçtiği hem de doğum gününün kutlanacağına dair haber alır ve büyük bir mutluluk yaşar. Bu mutluluğu arkadaşlarıyla paylaşması gerektiğini belirten annesi, dostluk değerinin birlikte yapılan etkinliklerle pekişeceğini şu sözlerle dile getirir:

“Unuttun mu? Yarın senin doğum günün. Artık on yaşındasın.”

Doğum günüm filan unutmuştum. Eğer her şey yoluna girmiş olsaydı hatırlayacağım da yoktu. Yine de hatırlayamamıştım işte ‘Doğum gününe bütün arkadaşlarını davet etmeni istiyorum. Öyle küs filan anlamam, herkesi çağıracaksın tamam mı?’

“Tamam!’ Uçarcasına bakkala koştum.” (KK, s. 131).

1.2.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Keloğlan’ın Karakaçan’ı bir ulaşım aracı dışında bir yol arkadaşı, bir dost gibi anması, onunla arasında kurulan bağın duygusal olduğunu gösterir. Keloğlan ve adam arasında geçen bu konuşma insan-hayvan dostluğunun da değerli bir bağ olabileceğini göstermektedir:

“KELOĞLAN— Ah benim Karakaçan olacaktı ki şimdi... Masal Ana yularından tutup götürmeseydi onu da yanıma alırdım. Yolda izde arkadaş olurdu bana.

1. ADAM— Çok mu severdin eşeğini?

KELOĞLAN— Çok... Şimdi ne yapıyor acaba?” (KYG, s. 20).

Köy halkı ile Keloğlan arasında gelişen bağ zamanla oluşmuş karşılıklı sevgi ve güvene dayalı bir dostluk ilişkisine dönüşür. Keloğlan'ın "sizi bırakıp gitmeye gönlüm razı olmaz" sözleri, içten bir bağlılığın da göstergesidir:

"1. ADAM— Çaresiz, umutsuz kaldık.,

KELOĞLAN— Demek öyle?

1. ADAM— Evet... Ne olur sen bari kal burada... Bizi darda koma...

2. ADAM— Gitmezsın, bizi üzmezsın değil mi?

KADIN— Bizi yalnız, kimsesiz komazsın?

KELOĞLAN— Bilmem ki... Nasıl etsem... Öyle mi yapsam, böyle mi etsem... Sizi bırakıp gitmeye gönlüm razı olmaz" (KYG, s. 32).

Keloğlan iş bulma yolculuğunda kendisine destek veren köylülere vefa borcu sayar. Ve onları zor zamanlarında bırakmak istememesi dostluk değerinin vefa boyutunu gösterir.

1.2.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Dostluk değeri yapıtta çocukların birbirleriyle kurduğu sıcak ilişkiler, birlikte vakit geçirme, dayanışma ve affedicilik üzerinden işlenmiştir. Barış, kasabada tanıştığı arkadaşları arasında gelişen samimi ilişkiler, dostluğun güven, vefa ve birlikte eğlenme gibi boyutlarını yansıtır.

Yaprak, Barış'ı kasabadaki hayatına dâhil etmek ister. Onun yalnız kalmaması için birlikte uçurtma uçurma teklifi sunar.

"Yaprak, Barış'a gülümsedi:

'İstersen yarın birlikte uçurtma uçurabiliriz, ' dedi.

Öğleden sonra kasabada genellikle rüzgâr çıktığını söyledi. Sonra ekledi:

'— Uçurtman var mı?'

Barış başını salladı:

'— Yok, ' dedi.

Yaprak heyecanla devam etti:

'— Ama Dedem ikimize de yapar. Elinden her iş gelir onun. Sonra istersen sabahleyin denize de gireriz. '" (BİÇBA, s. 26).

Yaprak ve Barış arasında geçen bu konuşmalarda birlikte vakit geçirme, birlikte eğlenme ve etkinlik yapma davranışları aracılığıyla arkadaşlık ilişkisinin önemi vurgulanmaktadır. Yaprak'ın uçurtması olmamasına rağmen dedesinin ona uçurtma yapacağını söylemesi ise paylaşımcı bir tutumu yansıtmaktadır.

Yaprak'ın fevri tavrından sonra Barış'tan özür dilemesi affetmenin güzel bir edem olduğunu ifade etmek için önemli bir örnek olarak gösterilebilir.

“Kızın içini kemiren bir şey vardı; söylemeden edemedi:

‘— Senden özür dilerim Barış.’

Barış şaşırdı:

‘— Niye?’

Yaprak başını eğerek fısıldadı:

‘— İnanmadığım için... Ne kadar aptalmışım. Hâlbuki Benekli bize durumu haber vermişti.’” (BİÇBA, s. 37).

Yaprak'ın Barış'a inanmadığı için ondan özür dileme isteği gerçek bir dostun erdemli davranışını gözler önüne serer.

Burak, başlangıçta alay etmesine rağmen Barış'a yardım ederek ayağını balık ağından kurtarması dostluğun zor günlerde yardımcı olmayı ve destek olmak anlamına geldiğini hissettirir:

“Burak, Barış'a alayla seslendi:

‘— Bizim kahraman gazetecinin hâline bakın!’

Barış sabırla karşılık verdi:

‘— Gülüp duracağına yardım et de, şundan kurtulayım!’

Sonunda Burak, Barış'ın ayağını ağdan kurtardı ve birlikte mağaranın içlerine doğru yürümeye devam ettiler.’” (BİÇBA, s. 98).

1.2.6. Ermiş Memiş

Bekir'in arkadaşı karga hakkında duyduklarına karşılık arkadaşını merak etmesi ve “Ama o benim arkadaşım” diyerek Karga'ya olan bağlılığını dile getirmesi, çocuk dünyasında arkadaşlık ilişkilerinin ne kadar güçlü ve içten olduğunu gösterir. Bekir'in bu

cümlesi arkadaşının durumunu içtenlikle önemsemesiyle söylenmiştir. Bu içtenlik, dostluk değerinin doğrudan yansımasıdır:

“BEKİR— Ne oldu Osman dede?

FATMA— (ÇIKIŞIR) Sen yemeğini bitir Bekir.

BEKİR— Ama o benim arkadaşım.

FATMA— Olabilir... Evet, ne diyordunuz Osman dede? Garip bir şey mi oldu?

SUCU— Evet. Nasıl söylesem bilmem ki. Çok garip. Bizim Karga o çatıdan düştükten sonra insanların aklından geçenleri okumaya başladı.

BEKİR— Kitap gibi mi yani?

SUCU— Kitaplardan anlamam yavrum ama öyle gibi bir şey. (EM, s. 10).

Karga ile Bekir arasındaki sıcak ilişki dostluk temasını güçlendirir. Bekir, Karga’ya olan güvenini ve sevgisini dile getirir:

TÜCCAR— Sen çekil ayak altından çocuk.

FATMA— Dolaşma oğlum oralarda.

BEKİR— Niye dolaşmayacak mıyım? O benim arkadaşım... Karga... Karga...

FATMA— Sus oğlum ayıp oluyor.

(Karga gülümseyerek cevap verir)

KARGA— Bilye. Mavi renkte.

BEKİR— Bildi... bildi... Aslan arkadaşım benim” (EM, s. 19).

1.3. DÜRÜSTLÜK

TS’te (2023) dürüstlük doğrudan “doğruluk” ile tanımlanmakta ve dürüstlük kavramıyla bütünleştirilmektedir. Korkmazgöz (2020: 101-102) doğruluğu bütün ahlaki erdemlerin özü, dünya ve ahiret mutluluğunun kaynağı olarak tanımlamakta; bereket, asalet, itibar, başarı, sevgi ve saygı gibi diğer değerlerin temelinde yer alan bir nitelik olduğunu vurgulamaktadır. Doğruluk aynı zamanda, insanın kendi nefsinde adaleti gerçekleştirmesi anlamına gelmektedir şeklinde yorumlar.

MEB’in “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” adıyla bir tablo şeklinde yaptığı açıklamada ise dürüstlük değeri “açık ve

anlaşılır olma, doğru sözlü olma, düzgün ve istikrarlı olma, güvenilir olma, sözünde durma” (2017, s. 22) tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1.3.1. Ormandaki Tehlike

Ormandaki Tehlike adlı yapıtta dürüstlük değerine ilişkin herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

1.3.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bay Kaplumbağa’nın eylemlerinin sonuçlarını inkâr etmeden kabul etmesi ve “Yasalara karşı boynum ince” demesi, bireyin dürüstlüğüyle yüzleşmesini ve adalet karşısındaki sorumluluğunu dürüstçe üstlenmesini temsil eder. Bu yaklaşım, bireyin kendini savunurken bile gerçeklerden sapmaması gerektiği mesajını taşır.

Hayvanların avcılardan korkması üzerine hayvanların avcıdan “İnsan sözü ver” ifadesiyle dürüstlüğün vurgulandığı sahnede, verilen sözlerin arkasında durmanın gerekliliği, dürüstlük değerinin en temel yapı taşlarından biri olarak işlenmiştir. Bir bireyin sözüne sadık kalması, güvenilirlik açısından belirleyici olur.

“‘Avcı sözü istemiyoruz. İnsan sözü ver!’

‘İnsan sözü mü? Eh, peki. Madem öyle istiyorsunuz, insan sözü olsun.’

‘Haklısın... İnsan sözünden, insanlıktan ne anlarsın sen!’” (BÇMK, s. 80).

Avcı ve hayvanlar arasında geçen bu konuşmada dürüstlük, sözünün arkasında durma tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1.3.3. Karadeniz Kaptanı

Yapıtta dürüstlük, kahramanların doğruyu söyleme cesareti, hatalarını gizlememe, sözünde durma, güvenilir olma davranışlarıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Kahramanlar kendi hatalarını kabullenmekten kaçınmaz ve başkalarının iyiliği için gerçeği söylemekten çekinmezler. Bu yaklaşımla çocuk kahramanlar okuyucuya güvenilir bireyler olmanın temelini oluşturur.

Cenk arkadaşının haksız yere suçlanmasından dolayı gerçeği açıklar. Bu durum arkadaşlık temelinde dürüstlük değerini anlatır:

“‘— Kaptan mı? Hani şu beni kaldırıma düşüren mi?’

Cenk: ‘O düşürmedi ki, Süleyman yaptı. Cem’le ben pencereden gördük olanları.’

‘— Emin misin?’

‘— Tabii. Hiç yalan söylemediğimizi gördün mü bizim?’

‘— Haklısın, yalan söylemezsiniz siz. İki kardeş ikiniz de iyi çocuklarsınız.’” (KK, s. 60).

Kahraman iç sesinde yaptığı bir hatanın itiraf edilmesi gerektiğini düşünür. Bu dürüstlüğün öz farkındalık yönünü gösterir.

“‘Daha ne kadar saklayacağını sanıyordun?’

‘İsteyerek olmadı. İnan bana. Dedem haklıydı. Hiçbir şey gizli kalmazdı. Eninde sonunda yapılan ortaya çıkardı. Yalancının mumu yansa yansa ...’” (KK, s. 128).

1.3.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü adlı yapıtta dürüstlük değerine ilişkin herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

1.3.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Burak yaşadıkları olayları gizlemekten yana olmasına rağmen Barış, dürüst davranarak olan biteni anlatmanın daha doğru olduğunu savunur. Bu bölümde dürüstlük değerini açıkça işler:

“Burak, endişeyle sordu:

‘— Keşke anlatmasaydın abi... Şimdi iyice meraklanacaklar.’

Barış kararlı bir şekilde cevapladı:

‘— Onlardan saklamamız doğru olmaz değil mi? Hem merak edilecek bir şeyin olmadığını da söyledim.’” (BİÇBA, s. 93).

Barış’ın hırsızlık olayını saklamayıp dürüstçe ailesiyle paylaşması dürüstlük değerinin önemli bir göstergesidir. Burak’ın yaşadıkları olumsuzluğu ailesine anlatması hem sorumluluk bilincini hem de güvene dayalı ilişkilerin ifadesidir. Bu davranış, çocukların zorlu durumlarla karşılaştıklarında kaçma veya saklama yolu yerine paylaşma haberdar etme yolunu seçmeleri gerektiğini vurgular.

1.3.6. Ermiş Memiş

Karga’nın ermiş olduğu söylentisi tüm kasabaya kısa sürede yayılırken halkın büyük çoğunluğu bu duruma inanmaya başlar. Ancak anlatıcılar yalnızca bir kişinin bu söylentilere itibar etmediğini özellikle vurgular: Öğretmen. Toplumda rol model olarak

kabul edilen öğretmen bu tavrı, onun bilimsel düşünceye ve gerçekliğe bağlı kalarak hareket ettiğini, yani dürüstlük değerini temsil ettiğini göstermektedir.

“1. ANLATICI— Dedikodu kasabayı kısa sürede kaplayıverdi.

2. ANLATICI— Herkes ağız birliği etmiş Karga ’yı konuşuyordu.

1. ANLATICI— Yalnız bir tek öğretmen.

2. ANLATICI— Böyle şeylerin olanaksız olduğunu söylüyordu.

1. ANLATICI— Ama herkes onun gibi düşünmüyordu.

2. ANLATICI— Kimileri Karga ’nın altıncı duyusunun gelişmiş olabileceğini söylerken,

1. ANLATICI— Kimileri de onun bir ermiş olduğunda ısrar ediyorlardı ” (EM, s. 13).

Karga’nın gördüğü ya da bildiği bir durumu saklamadan doğrudan tüccara iletmesi ve gerçeği aktarması, dürüstlük değerinin açık bir yansımasıdır. Gerçekleri olduğu gibi paylaşarak toplumsal düzene katkı sağlar. Tüccarın karşılık teklif etmesi bu yardımın kıymetini artırsa da Karga’nın davranışının temeli doğruluk ve içtenliktir.

“KARGA— Ben de size bunu söylemek istiyordum zaten. O yüzden buraya geldim. Evinize gittim ama bulamadım. Burada olabileceğinizi söylediler. Atlarınızı çalanlar iki kişiydiler.

TÜCCAR— İki kişi mi?

KARGA— Evet.

TÜCCAR— Nerde? Nerde şimdi bunlar?

KARGA— Atları kente götürdüler. Oradaki hayvan pazarında satacaklar.

TÜCCAR— Hemen gitmeliyim. Sağ ol Karga. Bu iyiliğinin altında kalmam. Eğer söylediklerin doğru çıkarsa en iyi taylarımdan birini sana vereceğim.

KARGA— Sahi mi?

TÜCCAR— Evet, sahi. Hancı da, fırıncı da, Osman dede de tanık olsunlar.

KARGA— Ama ben bunu karşılık.

TÜCCAR— Biliyoruz oğlum, biliyoruz.

HANCI— Tüccar vereceğim derse verir.

KARGA— Ama ben.

FIRINCI— Alçakgönüllü bir çocuk olduğunu hepimiz biliyoruz, ama bu senin hakkın.

KARGA— Kim olsa yapardı bunu” (EM, s. 23).

Karga, başkalarının çıkarına sessiz kalmayı tercih etmek yerine doğruları ifade etmek istediğini dile getirir:

“KARGA— Söylemek istedim. Ama beni konuşturmadınız. Ne zaman ağzımı açacak olsam susturdunuz. Üstelik bu işinize de geliyordu. Beni ermiş sanan bir sürü yabancı kasaba geliyor, siz de bol bol para kazanıyordunuz” (EM, s. 33-34).

Karga, ermiş olarak görülmesi üzerine bu durumun insanlar tarafından halkı kandırmak amacıyla kullanılmasına tahammül edemediğini dile getirir. Gerçek düşüncelerini açıkça ifade etmesi, doğruluk değeriyle doğrudan örtüşmektedir. Bu sahne, dürüstlük değerini ve doğruları dile getirmenin önemini vurgular.

Toplumun düşünmeden benimsediği bilgi kaynağını körü körüne kabul etmesinin tehlikesine işaret eder. *“Ya da onun hiçbir şey bilmediği ortaya çıkarsa...”* sorusu, hakikatin peşine düşmeni ve gerçeğe ulaşmanın önemini vurgular. Bu yönüyle anlatıcının yaklaşımı, dürüstlük değerinin gerçekleri olduğu gibi arama ve kabul etme isteğini temsil eder.

“1. ANLATICI— Hey beni bekleyin. (Seyirciye döner) Yok, yok... Şaka yaptım. Karga’yı görmeye filan gidecek değilim... Başlangıçta kasaba halkına eğlence gibi gelen bu bilgi alma alışkanlığı giderek gittiği konulara varmaya başlamıştı. Oysa bilgi denen şey, tüm insanların ortak ürünüydü. Tüm bu insanların unuttukları bir şey vardı... Ya Karga olmasaydı ne yapacaklardı? Ya da onun hiçbir şey bilmediği ortaya çıkarsa, onun da öteki insanlar gibi çalışan bir beyni olduğu anlaşılırsa ne olacaktı? (Çıkar)” (EM, s. 29).

1.4. ÖZ DENETİM

TS (2023)’te öz denetim, “daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka bir amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması” ve “bir kurum veya kuruluşun işleyişini, amacına ve standartlara göre kendisinin kontrol etmesi” şeklinde tanımlanmaktadır.

Yanlış yapmanın ve hata işlemenin insan doğasının bir parçası olduğu düşünüldüğünde, bu bağlamda asıl önemli olan, bireyin davranışlarını seçebilmesi ve hata yaptığında bunu fark ederek özür dileyebilmesidir. Öz denetim, özellikle toplumsal ilişkilerde önemli bir rol oynamakta ve sağlıklı iletişimin temel değerlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

MEB'in "Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar" adıyla bir tablo şeklinde yaptığı açıklamada ise öz denetim değeri "davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme" (2017: 22) tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1.4.1. Ormandaki Tehlike

Elif'in yaşadığı üzüntü nedeniyle sinirlenip Yunus'a bağırdıktan sonra bu davranışını fark etmesi ve özür dilemesi, öz denetim değerinin bir yansımasıdır. Duygularını kontrol etmekte zorlandığını kabul etmesi, bireyin kendi davranışlarının farkına vararak onları düzeltme çabası içinde olduğunu gösterir.

"Çocuklar ilgiyle dinliyorlardı ama anne kalktı.

— Hadi bakalım, yataklara... (Elife döndü.) Artık üzölmeyi bırak. Üzölmekle Fındık geri gelmez. Mutlaka bulacağız onu, merak etme. Elif, yengesine sarıldı. Şimdi annesine sarılmayı ne kadar isterdi. Yengesini de çok severdi ama annesi başkaydı. Yunus'a baktı:

Yunus'a baktı:

— Senden özür dilerim, bağırdım sana. O an üzüntüden ne söylediğimi bilmiyorum, dedi.

Yunus, tüm sevimliliğini takınarak baktı Elif'e:

— Zararı yok Elif, anlıyorum seni" (OT, s. 84-85).

Elif'in Fındık kaybolduktan sonra üzüntüyle Yunusun kalbini kırdığını fark ederek ondan özür dilemesi ve ardından Yunus'un bu duruma anlayışla karşılık vermesi Elif ve Yunus için özdenetim değerinin gelişimine işaret eder. Bu durum çocuklara duygusal farkındalık oluşturmada örnek bir davranış biçimidir.

Yunus'un, ormandaki adamların köpeğı kaçırdıklarını düşönen Elif'in fevri tavrına karşın ani ve düşöncesizce harekete geçmek yerine sabretmeyi önermesi, öz denetim davranışını açıkça ortaya koymaktadır. İçinde bulunulan koşullara göre hareket

etmenin gerekliliğini fark etmesi, bireyin duygularını bastırıp mantıklı hareket etmesini sağlar.

“— İşte yine o adamlar çıktı karşımıza... Daha ne kadar bekleyeceğiz burada? Gidip alalım Fmdık'ı ellerinden! diye bağırdı Elif.

Gözünü budaktan sakınmayan bir savaşçıya benziyordu bu hâliyle. Yunus, onu kolundan tuttu:

— Sabretmeliyiz Elif, o adamlar ordayken nasıl alabiliriz onu? Akşamı bekleyelim.

— Polise haber versek? dedi Ahmet... ” (OT, s. 89).

Elif'in fevri davranışlarına rağmen Ahmet ve Yunus'un duygu ve tepkilerini kontrol edebilmeleri, öz denetim değerinin uygulamalı bir örneğidir. Ahmet ve Yunus'un davranışlar duygularını fark etmek ve uygun biçimde ifade etmenin örneğini gösterir.

1.4.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bay Kaplumbağa'nın sabırsızlık ya da öfkeye kapılmadan eşine karşı davranışlarını gözden geçirmesi ve özür dilemesi, bireyin kendini kontrol edebilme becerisini ve öz denetimini yansıtır. Hatalı bir tutumun farkına varmak ve telafi etmeye çalışmak, bireysel farkındalıkla bağlantılıdır.

“Soğukta eşini düşünmeden pencereyi açmasına karşı eşinin tepkisi üzerine:

Gidip pencereyi kapattı Bay Kaplumbağa ve özür diledi:

‘Biliyorum, yaptığımı delice buluyorsun ama yine de bana katlanıyorsun. Bak, eğer seni kızdırıyorsam lütfen söyle... ’” (BÇMK, s. 6).

Uçma gibi zorlu bir hedefe ulaşmak isteyen Bay Kaplumbağa, ilk denemelerinde başarısız olmasına rağmen bu hayalinden vazgeçmez ve çalışmaya devam eder. Bu süreçte duygularını kontrol altında tutması, kararlılık göstermesi ve hedefine odaklı davranması Bay Kaplumbağa'nın “Onu demiyorum... Bak... Şimdilik bir sineğin kanatları kadar. Ne de olsa henüz ilk çalışmam. Bıkmadan, usanmadan bunu tekrarlamam gerekiyor. Başarı öyle kolay elde edilmez değil mi?” (BÇMK, s. 10) cümlelerinde aktardığı benzetmelerle öz denetim değerine sahip olduğunu gösterir.

Kendi iç sesiyle yüzleşen Bay Kaplumbağa'nın, duygusal kırılganlığına rağmen kararlılığını sürdürmesi ve yoluna devam etmesi de öz denetimin bir başka örneğidir...

İçsel çatışmalarına rağmen iradesine sadık kalması, onun oto kontrol becerisini ortaya koymaktadır. Bay Kaplumbağa'nın *"Bana bak... İçimdeki ses misin, dışımdaki ses mi, ileri gidiyorsun. Beni yolumdan döndüreceğini sanıyorsan yanılıyorsun"* (BÇMK, s. 32). Oto kontrol davranış eğilimi görülmektedir. Bu tutum, çocuklara, kendini yetersiz hissetme durumunda iç disiplinlerini koruyarak hedeflerine odaklanma, içsel motivasyonunu oluşturma açısından önemlidir.

Eşi tarafından hayalleri nedeniyle terk edilme tehdidiyle karşılaşan Bay Kaplumbağa'nın, geçmişten gelen bir masalla kendini sakinleştirmesi ve pes etmeme kararı alması Bay Kaplumbağa'nın *"Bu masalı bana babam anlatmıştı. Belli ki benim de öyle olmamı istemişti. Zorluklar karşısında pes etmemem gerektiğini istiyordu... Görüyorum... Herkes taşıyor beni. Bir taş da sen atmışsın çok mu? At bakalım"* (BÇMK, s. 99) cümleleriyle zorlayıcı duygulara rağmen denge kurabilmenin önemini hissettirir.

Son bölümde Bay Kaplumbağa'nın kararlılıkla konuşarak başkalarını düşünmesi, duygularını bastırıp daha büyük bir amaç doğrultusunda hareket etmesi öz denetim değeriyle ilişkilidir.

"Bayan Kaplumbağa, acır gibi oldu.

'Aklını iyice bozmuşsun uçmayla. Canından olacaksın bu gidişle. Hayat en değerli varlığımız değil mi?' dedi yalvaran bakışlarla.

Bay Kaplumbağa, yeniden başını dik tuttu:

'Evet. Doğru. Ama senin gibilerin anlamadığı bir şey var. Hayat otlar için de çok değerlidir. Ama bizlerin ottan çok farklı yanlarımız var. Hayatta, bir amacımız olmalı. Kendimiz için yaşayamayız hep. Başkalarını da düşünmek zorundayız.'" (BÇMK, s. 99).

Kaplumbağa, eşi tarafından hayalleri nedeniyle terk edilme tehdidiyle karşılaşan Bay Kaplumbağa'nın, geçmişten gelen bir masalla kendini sakinleştirmesi ve pes etmeme kararı alması, zorlayıcı duygulara rağmen denge kurabilmesini gösterir.

"Bir zamanlar kaplumbağanın birini çocuklar taşlamaya başlamışlar. Zavallı kaplumbağa! İnsanoğluyla baş etmesi mümkün mü? Üstelik, çocuklar onu kabuğunun üstüne yatırmışlar. Tepetaklak olduğu için dönemiyormuş. Çırpınıp duruyormuş. Çocuklar tepesinde katıla katıla gülüp, eğleniyormuş. Ama o ne yapmış? Yalvaracağı, af dileyeceği yerde, 'Atın, atın!... Bir taş daha atın,' diye bağırmış. O gururlu bir kaplumbağaymış... Bu masalı bana babam anlatmıştı. Belli ki benim de öyle olmamı

istemişti. Zorluklar karşısında pes etmemem gerektiğini istiyordu. Ne demek istediğini, bu masalı niye anlattığını şimdi çok daha iyi anlıyorum. Görüyorum... Herkes taşıyor beni. Bir taş da sen atmışsın çok mu? At bakalım. Kendi kendini taşıdığını öğreninceye kadar taşla beni” (BÇMK, s. 99).

Kahramanın babasından dinlediği ve belleğine kazınmış olan kaplumbağa masalı aracılığıyla yaşamın zorlukları karşısında pes etmeme, onurunu koruma ve güçlü olma mesajı verilmektedir. “*Atın, atın!... Bir taş daha atın*” diyerek direnişi büyüten kaplumbağa hem öz denetim hem de sabır değerleriyle bütünleşir. Bu hikâyeyi aktaran kahramanın, çocuklukta duyduğu masalın anlamını ancak acı deneyimlerle yeniden keşfetmesini kıssadan hisse olarak aktarır. Böylece çocuk okurlar masallardan ders çıkarmak gerektiğini öğrenir.

Bay Kaplumbağa, hiç kimse tarafından anlaşılmadığını hissettiği anda aklından geçenleri ifade ederken denge kurmanın önemine ve zıtlıkların bu dengeyi sağladığına dikkat çeker. Bu yaklaşımı, öz denetim değerinin onun kişiliğinde güçlü bir şekilde yer aldığını ortaya koymaktadır.

“Bay Kaplumbağa, derdini anlatmakta çaresizdi. Daha doğrusu, o elinden geldiğince anlatıyordu bunu ama kimse anlamak istemiyordu. Çoğu insan gibi, hayvanların da farklı olana, farklı düşünene tahammülü yoktu... Oysa, hayatın kendisi zıtlıklar, farklılıklardan oluşuyordu. Artı varsa eksi de olacaktı. İyinin karşısında kötü vardı. Sıcak-soğuk, büyük-küçük, acı-tatlı. Her şey karıştını yaratıyordu. Karşıtlardan oluşuyordu, Üstelik, bütün bunlar, müthiş bir düzensizlik içinde bulunup, hayatın düzenliliğini sağlıyordu. Başlangıçta her şey güzel, temiz ve iyiydi. Ama sonra güzelin karşısına çirkin, iyinin karşısına kötü, temizın karşısına kirli çıkmıştı... Hayatın düzenini sağlamak için dengelerin korunması gerekiyordu. Kötülükler, çirkinlikler artmışsa, tehlike var demektir. Bu yaşamın sonu olabilirdi” (BÇMK, s. 100).

Bay Kaplumbağa’nın iç sesi aracılığıyla sunulan bu düşünceler, çocuklara farklılıkları anlamanın ve yaşamın karşıtlıklar üzerinden işleyen doğasını kabul etmenin önemli olduğunu gösterir.

1.4.3. Karadeniz Kaptanı

Öz denetim, kişinin duygularını ve davranışlarını kontrol edebilme, öfkesine yenilmeden düşünerek hareket etme ve davranışlarının sorumluluğunu alma, olarak

yapıtta çok yönlü biçimde ele alınır. Kahramanların iç çatışmalarla yüzleşmesi, pişmanlık duyması ve şiddete karşı kendini geri çekme bu değerlerin davranışlarıyla ilişkilidir.

Ali, Ankara'dan mektup gönderememiş olmasını *“Bu sana Ankara'dan yazdığım ilk mektup... Söz verdiğim gibi gelir gelmez yazamadım, özür dilerim”* (KK, s. 53) cümlesiyle açıkça ifade ederken bu durumdan dolayı üzüntüsünü belirtir. Bu durum gerektiğinde özür dileme davranışıyla özdenetim değerini aktarır.

Kaptan, babasına ziyarete gittiğinde ona zarar vermemek için bilinçli bir davranış sergilediğini Kaptan'ın *“Canını yakmamaya özen göstererek sarıldım ona”* (KK, s. 72) cümlesiyle anlaşılır.

Sınıf arkadaşıyla yaşadığı bir kavgadan sonra kendini tutarak şiddete başvurmaması, davranışlarını denetleyebildiğini, davranışlarının neticesinde hangi problemlerle karşılaşabileceğini anlayabildiğini Kaptan'ın *“Süleyman'la kavga edebilirdim... Ama etmedim... Kavganın hiçbir şeyi çözmeyeceğine inandığımdan mı?”* (KK, s. 80) cümlesiyle anlayabildiğini görürüz.

Süleyman gibi yaramaz ve kötü bir çocuğun şiir yarışmasını kazanmasını yakıştıramayan Kaptan bu durumda Süleyman'ı kıskandığını, bu nedenle onu kutlamadığını *“Birkaç gündür kendime yönelttiğim bir soru vardı: Kıskanç bir çocuk muydum ben? Öyle olmalıydım! Kıskanç olmasam en azından gidip Süleyman'ı başarısından dolayı kutlayabilirdim. Kutlamak şöyle dursun, yüzünü bile görmek istemiyordum onun”* (KK, s. 119) diyerek kendi iç sesiyle okuyucuya aksettirir.

Kaptan, olumsuz düşünceler yerine kendine ders çıkarmayı düşünür. *“Zaten olsa da aldırmayacaktım. Çalışır düzeltirdim... Üzülmek yerine başarılı olmaya çaba harcamak önemliydi”* (KK, s. 131) iç sesiyle okurlara öz denetimi sezdirir.

1.4.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Masal Ana, Keloğlan'a kendi yaşamının kontrolünü alması gerektiğini söyleyerek, onu bireysel farkındalık ve öz denetim konusunda cesaretlendirir. “Kendi masalını kendin yaşa” vurgusu, kahramanın başkalarından bağımsız karar alma sürecini temsil eder:

“MASAL ANA— Seni kovan benim... Madem ki ben bu Masal Ormanı'nın Masal Ana'sıyım, kimi kovup, kimi bağrıma basacağımı ben bilirim... Hadi bakalım, var git, kendi masalını kendin yaşa... Gör bakalım bütün rüyalar pembe mi... El kapısı geç mi açılır, güç mü...” (KYG, s. 7).

Masal Ana'nın Keloğlan'a söyledikleri, emek ve çaba olmadan başarının mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Bireyin davranışlarını bilinçli bir şekilde seçerek hareket etmesinin önemine dikkat çekmektedir. Bu durum, sabır ve öz denetim değerlerinin bir arada ve bütüncül biçimde yansıtıldığı anlamlı bir örnek olarak değerlendirilebilir.

“KELOĞLAN'IN ŞARKISI

Görelim bakalım

Geç açılan kapıları,

Çalalım bir bir,

Güç açılan kapıları...

Kuş avlamak yanlış iş

Dedi Masal Anam

Öyleyse sevinsin

Ormanı'nın tüm kuşları...” (KYG, s. 8).

Bu şarkıda Keloğlan'ın Masal Ana'nın öğütlerini şarkılar ve çeşitli benzetmeler eşliğinde izleyiciye ve okuyucuya aktarması, metne öz denetim değerini güçlü bir şekilde sezdirmiştir.

Keloğlan, emanet ettiği ekmeğini yaşlı kadının kaptırmasına öfkelenmek yerine, olayı anlayışla karşılar. Bu sahne, öfkesini bastırıp durumu kabullenmesiyle öz denetim değerine örnek teşkil eder.

“YAŞLI KADIN— Daha ne olsun oğul? Sana söz vermiştim ama, karnım acıktı, biraz yiyeyim dedim. Tam çıkınımdan çıkarmıştım ki, küçük bir çocuk gelip, elimden kaptı ekmeği.

KELOĞLAN— Eyvah.

YAŞLI KADIN— Eyvah ki eyvah.

KELOĞLAN— Ne olacak şimdi? Benim karnım acıktı?

YAŞLI KADIN— İstersen sana bu eğirdiğim yumağı vereyim?

KELOĞLAN— A kadın, ne yapayım ben yumağı? Yumak karın doyurmaz ki.

YAŞLI KADIN— Satar, ekmek alırsın.

KELOĞLAN— Yok canım, olmaz... Neyse, olan olmuş artık. Gideyim ekmeğimi başka yerde arayayım. Hoş çakal.

(Yeniden pazar yerinde dolaşmaya başlar.)” (KYG, s. 12).

Oyunun ilerleyen sahnelerinde Keloğlan, halkın baskısına rağmen olayı soğukkanlılıkla ele alır. Bu tavır, duyguların denetimini sağlayan bir kahraman profilini sunar.

“KELOĞLAN— Baylar, bayanlar, hanımefendiler... Yurttaşlar... Ben buraya belayı çağırmaya değil, kovmaya geldim... Tamam, bir hata ettim, sonunu düşünmedim... Lâkin, üstüme böyle varmayın. İnsan bir şeye, bir kara düşünceye takılmasın, düşünce düşüne düşer. Yine de düşüncesinden yakasını kurtaramaz” (KYG, s. 57).

Keloğlan’ın fevri davranışlardan uzak durması, tartışmalardan kaçınarak halkın iyiliğini önceleyen bir tutum sergilemesi, onun olgun ve dengeli bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

1.4.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Yapıtta, özdenetim değeri duygularını ve davranışlarını kontrol etme çabaları üzerinden işlenmiştir. Özellikle öfke, sabırsızlık ve hata yapma anlarında gösterilen duygusal kontrol, kahramanların olgunlaşma süreçlerinin önemli bir parçasıdır.

Barış, uzun bir hastalık sürecinden sonra hayata daha olgun bir bakış açısından baktığını *“Galiba hastalandıktan sonra böyle oldum. İnsanın uzun bir süre yataktan çıkamaması çok kötü... İyi ama ben artık büyüdüm! Ayaklarımın üstüne sağlam basmayı öğrendim”* cümleleriyle ifade eder. Bu söylemleriyle hayatta zorlukların güçlendirdiğini anlatır.

Burak ve Barış, ailelerinden ayrı gerçekleştirdikleri bir yolculuk sırasında, anne ve babalarının nasihatlerini taklit ederek onları alaycı bir şekilde hatırlasalar da zamanla bu uyarıların kendi iyilikleri için yapıldığını fark ederler:

“Barış, gülümsedi Annesini taklit etmeye başladı: ‘Aman yavrum, kendinize iyi bakın. Terli terli dondurma yemeyin, meşrubat içmeyin, güneşte çok kalmayın. Birbirinizle kavga etmeyin...’

Burak, Barış’ın taklit yeteneğine hayrandı. Güldü.

— *Annemiz, babamız bize hep aynı şeyleri söylüyor diye kızıyoruz belki ama şöyle bir düşünürsen Barışçığım, demek ki aynı yanlışları sürekli tekrarlıyoruz.*

— *Öyle mi?*

— *Elbette... Sadece bu değil tabi... Bir de bizim için kaygı duyuyorlar.*

— *Niye?*

— *Çünkü onlara kıyasla hayat tecrübemiz yok denecek kadar az.*

— *Azmi?*

— *Elbette. Az-çok bir şeyler biliyoruz ama çoğunu yaşayarak öğrenmedik”* (BİÇBA, s. 8-9).

Başlangıçta anne babalarının sözleri onlara glünç gelmiş olsa da karşılaştıkları durumlar karşısında bu öğütlerin amacını anlamaları öz denetim becerilerinin geliştiğini gösterir.

Barış, içinde bulunduğu durumu farklı bir deneyimle özdeşleştirir. Bilgi sahibi olmanın tek başına yeterli olmadığını deneyimle öğrenmek gerektiğini “*Herkes iki tekerlekli bir bisikletle dolaşabileceğini bilir. Gidondan tutulacağını, pedalların çevrileceğini, dik oturulacağını da bilir. Ancak hiç kimse sırf bunları bildiği için ilk seferde bisiklet kullanmayı beceremez. Çünkü bisiklet üzerinde dengede durmak deneyim gerektirir*” (BİÇBA, s. 9) cümleleriyle ifade ederken çocukların ilgi alanlarından benzetme sunarak soyut bir kavramın somutlaştırılmasını ve çocuk okurların bu durumu daha iyi anlamlandırmasını sağlamıştır.

Barış, Yaprak ile olan konuşmasında sabırsız davranışlarının farkında olması ve bunu söylemesi öz denetim açısından güçlü bir örnek gösterir. Sabırlı olmayı öğrenmenin kolay olmadığını kabul eder:

“*Yaprak:*

— *Çok kolay, ben sana öğretirim. Biraz sabırlı olacaksın o kadar.*

Barış:

— *Bana, sabırlı ol deme de ne dersin de. Benim sabırsız biri olduğumu herkes bilir. Annemin dediği gibi: Tez canlıyım ben. Bir keresinde ...”* (BİÇBA, s. 17).

Barış'ın öz farkındalık becerisinin güçlü olduğu görülmektedir. Bu durum, yaşamı boyunca yaptığı yanlışları fark edebilmesine ve karşılaştığı durumlar karşısında mantıklı kararlar alarak hareket edebilmesine katkı sağlayacaktır.

1.4.6. Ermiş Memiş

“2. DOKTOR— Şimdi hemşire arkadaşlar hepinizi aşılayacaklar. Biliyorsunuz içinde bulunduğumuz hafta, sağlık haftası... Bundan böyle aşı kampanyamız sürecektir. Özellikle çocukların tüm aşılarının yapılması gerek. Hadi bakalım.

HANCI— Burdan hemen sıvışalım fırıncı.

FIRINCI— İyi ama nasıl hancı?

ALİ— Korkup kaçtığımızı tüm kasaba halkı görecek.

BEKİR— Doktor amca, önce ben aşı olmak istiyorum.

2. DOKTOR— Tabi yavrum... Nasıl istersen. Aferin sana.

TÜCCAR— Şu çocuğa bakın hele. Yerin dibine soktu bizi. Koca koca adamlarız, iğne olmaktan korkuyoruz. Ben de giriyorum sıraya.

FIRINCI— (ÇARESİZ) Ben de, ben de...

HANCI— (ÇARESİZ) Ne yapalım, ben de gireyim bari.

(KASABALILAR AŞI OLMAK İÇİN SIRAYA GİRERLER) ” (EM, s. 20).

Bu sahnede kasabalıların ilk başta aşidan korkup kaçmaya çalışmaları, ardından Bekir'in cesaret göstererek “önce ben aşı olmak istiyorum” demesi, bireysel korkunun yerini içsel denetim ve bilinçli davranışa bırakır. Özellikle yetişkinlerin kendi korkularını yenip sıraya girmeleri, duygularını kontrol altına almaları ve toplum yararına hareket etmeleri, öz denetim değerinin örneğidir. Bekir'in tutumu ise bu değeri çocuk bakış açısıyla en saf hâliyle temsil eder.

Karganın başta ilgi görmek hoşuna gittiği için insanları yanılttığını dürüstçe itiraf ettikten sonra yaptığı hatayı açıkça kabul edip kasaba halkından özür dilemesi öz denetim değerini gösterir.

“KARGA— Kendinizi suçlamayın Osman dede. Ben de suçluyum biraz. Başlangıçta ilgi görmek hoşuma gitmişti. Oyunu bir süre devam ettirmeye karar vermiştim. Nasıl olsa kasabalıları çok iyi tanıyordum. Kimin nerede ne yaptığını ne yapacağını biliyordum. Şimdi de biliyorum. Beni çocuklar pek sevmez. O yüzden pek

arkadaşım yok. Bir Bekir arkadaşlık yapıyor benimle. Yalnızlığın ne demek olduğunu bilemezsiniz. Yalnız, arkadaşsız bir çocuk durmadan düş kurar; hayali tüccar arkadaşlar yaratır, yalancı dünyalarda gezinip durur. Gerçek dünya ile iletişim kuramaz. Kimse beni ciddiye almadığı için, belki de bana acıdıkları için her eve rahatça girip çıkarım. İşimi bitirdikten sonra elime bir dilim ekmek tutuştururlar. Fazlasını da beklemem zaten. Bütün bu süre içinde o evi tanımaya çalışırım. Evin neresinde ne var öğrenirim. Zaten şu kasabada kaç kişi yaşıyor. Kimin kimden gizlisi var? Benim bildiklerimi siz de biliyorsunuz. Hepinizden özür dilerim. Düş kırıklığına uğrattım sizi. Keşke gerçekten ermiş olsaydım da sizlere yardımcı olabilseydim” (EM, s. 34).

1.5. SABIR

TS’te (2023) sabır, “acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan, onların geçmesini bekleme erdemi; dayanç, çıdam” ve “olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme” şeklinde tanımlanmaktadır.

Sabır kavramı çoğu zaman tahammül etme kavramıyla birlikte anılır. Bu iki kavram anlam olarak birbirine yakın olsa da farklıdırlar. Özer (2020: 188) sabreden kişiyi mücadeleci, hedefler koyan ve çaba harcayan bir birey olarak nitelerken tahammül eden kişiyi ise kaderci ve cesaretsiz olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda sabır, yalnızca beklemek değil, zorluklar karşısında aktif mücadele gösterme davranışını da içeren bir değer olarak öne çıkmaktadır.

MEB’in “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” adıyla bir tablo şeklinde yaptığı açıklamada ise sabır değeri “azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme, dirençli ve dayanıklı olma, sebatkâr olma” (2017: 22) tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1.5.1. Ormandaki Tehlike

Ayışığı’nın hastalanması üzerine Yunus’un veterinerle yaptığı konuşmada, sabırlı olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Veterinerin “*Sabırlı olmalıyız*” sözleri, çocuğa umut verirken bir yandan da sürece dair sabırla beklemenin gerekliliğini öğretmektedir:

“Merak etme Yunus, iyileşecek. Gerekeni yaptım ben... Sabırlı olmalıyız. Sabırlı olmalıyız!

Demek ki durumu umutsuzdu. Uzun sürecekti hastalığı. Belki de belki de... Allah korusun!” (OT, s. 40).

Yunus'un, zor bir durumda panikle davranmak yerine sabırla beklemeyi tercih etmesi, sabır değerinin bir başka örneğidir. Bir çocuğun, şartlara göre hareket etmeyi ve duygularını bastırarak beklemeyi seçtiğini “*Yunus, onu kolundan tuttu: ‘Sabretmeliyiz Elif, o adamlar oradayken nasıl alabiliriz onu? Akşamı bekleyelim.’*” (OT, s. 89) cümlesiyle ifade eder. Bu örneklerde sabır, hem duygusal zorluklar karşısında direnç göstermek hem de eyleme geçmek için doğru zamanı beklemek davranışıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

1.5.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bay Kaplumbağa'nın uçma hayalini gerçekleştirmek için defalarca deneme yapması, başarısızlıklara rağmen kararlılıkla çalışmayı sürdürmesi sabır değerinin belirgin bir örneğidir. Hedefe ulaşmak için zamana yayılmış bir çaba göstermesi, çocuklara azimli ve disiplinli çalışmanın önemini dolaylı yoldan Bay Kaplumbağa'nın “*Onu demiyorum... Bak... Şimdilik bir sineğin kanatları kadar. Ne de olsa henüz ilk çalışmam. Bıkmadan, usanmadan bunu tekrarlamam gerekiyor. Başarı öyle kolay elde edilmez değil mi?*” (BÇMK, s. 10) cümleleriyle aktarılır.

Kirpi ile Köstebek 'in uyarılarına karşı Bay Kaplumbağa'nın sabırla ve inançla hayalinden vazgeçmemesini “*Size kaç kere söyledim, başaracağım!... Göreceksiniz!*” (BÇMK, s. 25) cümlesiyle örnekler.

Bay Kaplumbağa'nın kendi iç sesiyle yüzleşip kararlılıkla yoluna devam etmesi, hayalinden caymaması da sabrın bir tür psikolojik direniş biçimi olduğunu kanıtlar. Kişisel mücadelede sabır, motivasyonun en güçlü yapı taşlarından biridir. Kaplumbağa'nın “*Bana bak... İçimdeki ses misin, dışımdaki ses mi, ileri gidiyorsun. Beni yolumdan döndüreceğini sanıyorsan yanılıyorsun*” (BÇMK, s. 32) cümlesiyle sabır değerinin içsel motivasyonla pes etmeden kararlı olma davranışıyla ilişkilendirilmiştir.

Olayların sonunda Bay Kaplumbağa, içinde bulunduğu koşulların zorluklarına rağmen duygusal denge kurarak sabrı bir yaşam biçimi hâline getirmeyi öğrenir. Bu durum doğrudan sabır değerinin fark edilerek içselleştirildiği noktayı işaret eder.

“*En iyisi sabretmek diye düşündü. Öyle de yaptı. Artık sabırlı olmayı öğrenmeliydi. Çünkü buna her zaman ihtiyacı olacaktı. Gerçi kaplumbağalar oldum olası sabırlı hayvanlardı. Kimseye kızıp, olay çıkarmazlardı...*” (BÇMK, s. 48).

Bu sahnelerde sabır, duygusal dayanıklılık üzerinden çocuklara örnek olacak şekilde aktarılmıştır.

1.5.3. Karadeniz Kaptanı

Sabır, yapıtta zorluklar karşısında pes etmemek, tahammül göstermek ve başarının zaman alacağını bilerek azimle devam etmek şeklinde işlenmiştir. Kahramanların hem duygusal hem de eylemsel olarak sabırlı davranışları okuyucuya güçlü mesajlar sunar.

Kaptanın trenle olan yarışında kazanamamasına rağmen üçüncü kez denemeye karar vermesi azimle birlikte sabır değerini yansıtır:

“Yine yarışacak mısın Kaptan?” diye sordu Ali.

Başımı “evet” anlamında salladım. Dudağımı büzdü.

“Boşuna yoruluyorsun, hiçbir zaman geçemeyeceksin işte,” dedi.

“Kim demiş!” diye kabardım. “Bu kez geçeceğim onu, görürsün!”

Oysa, Ali’nin hakkı vardı. İki kez denemiştım ama başaramamıştım. Ancak yine de bir kez daha denemeye kararlıydım. Babamın dediğı gibi: “Denemeyi kurt yemezdi ya! (KK, s. 2)

Kaptan’ın üst üste gelen başarısızlıklara rağmen bir kez daha deneme isteğı azimli olma tutumuyla doğrudan ilişkili olan bu ifade, içsel motivasyonun gücünü yansıtarak okuyucuda farkındalık oluşturur.

Kaptan’ın babasının köpeğı Alaş’ın kaybolmasından sonra söylediğı cümlelerde zorluklara karşı güçlü olmanın hayattaki önemli bir değer olduğunu *“Bak oğlum, insan öyle olaylarla karşılaşır ki, istemese de katlanmak zorundadır. Böyle olmasını hiçbirimiz istemezdik. Ama ne yapalım... Hadi güçlü ol biraz. Katlanmaya çalış” (KK, s.46)* cümlesiyle aktarır.

Alaş’ın kaybolmasına karşın babasının Kaptan’a karşı söylediğı bu cümleler sabretmenin ve zorluklara karşı tahammül etmenin önemine dikkat çeker.

Kaptan’ın babası, oğlunun şiir yazma konusunda yetersiz olduğı düşüncesine kapılmasına rağmen onun motivasyonunu kaybetmeden kararlılıkla çaba göstermesini takdir eder. Bu süreçte ona destek olur ve öğütlerde bulunur:

“Aferin oğlum. İşte her zaman böyle kararl ol. Bir işi yapmak için önce karar vermek gerek. Ama doğru bir karar. Sonra arkasından onu gerçekleştirmek için çalışmak gerek. Önceleri başaramayabilirsin. Zararı yok. Yılgınlığa kapılmayıp yeniden başlayacaksın. Ta ki başarınca dek” (KK, s. 56).

Her başarının, tekrarlanan başarısızlıkların ve sürekli gayretin bir sonucu olduğunu vurgulayan bu ifade hem olumlu bir davranış örneği hem de babanın destekleyici tutumunu yansıtan anlamlı bir örnek niteliğindedir.

Kaptan'ın tiyatro oyununu oynamak için sahneye hazırlanırken heyecan ve başarısızlık korkusuna rağmen vazgeçmemesi, azimli olma, beklemeyi bilme davranışlarıyla ilişkilidir.

Ulvi Amca, Kaptan'a okuldaki şiir yarışmasında kötü bir şiir yazdığını düşündüğü için başlangıçta üzülmemesini öğütler. Ardından, onun şiir yazma isteğini fark etmesini sağlayarak bu alandaki yeteneğini geliştirebilmesi için sabırlı ve azimli olması gerektiğini dile getirir. Kaptan, Ulvi Amca'nın kendisiyle paylaştığı anekdotlardan ders çıkarır ve başarabileceğine olan inancını sürdürür:

“Duyduğuma göre, şiir yazıyormuşsun, ha?”

‘Evet, yazıyorum ama kimse beğenmiyor.’

‘Aa, beğenmiyorlar mı? Nerden biliyorsun beğenmediklerini?’

‘Biliyorum işte.’

‘Sen de buna üzüliyorsun tabi, öyle mi?’

‘Biraz.’

‘Biraz değil, epey üzüliyordum. Ama bunu ona söyleyemedim.’

‘Üzölmeyi bırakıp yazmayı sürdürmelisin. Şair olmak hiç de sanıldığı gibi kolay değildir. Herkes şiir yazar ama şair olamaz. Okumak, öğrenmek, iyi şiirler yazmak için çok zamanın var. Biliyor musun? Senin yaşındayken ben de şiir yazardım.’” (KK, s. 110).

Ulvi Amca'nın kendi yaşamına dair anılarını paylaşması, Kaptan'ın mücadele etmenin ve vazgeçmemenin önemini kavramasını sağlar.

Kaptan'ın karne gününde, zayıfı olması muhtemel durumda bile çalışıp başarabileceğine olan inancını dile getiriyor.

“Karnemi almıştım. Hiç zayıfım yoktu. Zaten olsa da aldırmayacaktım. Çalışır düzeltirdim. Son günlerde yeterince üzölmüştüm. İnsanın başaramadığı işler de oluyordu. Üzölmek yerine başarılı olmaya çaba harcamak önemliydi” (KK, s. 131).

Kaptan'ın bu cümlesiyle çocuk okuyuculara sonuç ne olursa olsun vazgeçmemenin önemini dile getirir.

4.5.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Köydeki yılanların gitmesinin ardından kirpilerin musallat olmasına karşılık köy halkı Keloğlandan beklentide bulunurlar. Bunun üzerine Keloğlan'ın olayların akışını kabul edip, çözüm üretme niyetini koruması, sabrın aynı zamanda psikolojik dayanıklılıkla da ilişkili olduğunu ortaya koyar.

“KELOĞLAN— Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz kardeşler. Hele bir düşüneyim...

KADIN— Çabuk düşün. Bak, her yanı sardılar...

KELOĞLAN—Durun hele, acele etmeyin. Bir yolunu bulacağız elbet” (KYG, s. 57).

Final sahnesindeki şarkıda yer alan dizeler, sabırla birlikte yaşanmış yanlışların içinden doğruyu bulma vurgusunu taşır. *“Her yanlışta bir doğru gizli”* ifadesi, sabırlı olup beklemenin ve düşünmenin erdemini izleyiciye sezdiren önemli bir mesajdır.

“KELOĞLAN’IN ŞARKISI

— Bir dizi yanlışlık sunduk size,

Doğruyu kendiniz bulasınız diye.

Oyunumuza güldürü kattık,

Gülmek kişinin hakkıdır diye.

Kişioğlu gülmesini de

Gülümsetmesini de bilmeli.

Unutmamalı ki:

Her yanlışta bir doğru gizli.

Yanlışlar azaldığında kişi,

Daha çok gülümsermiş çünkü!” (KYG, s. 105).

1.5.4. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Birkaç İyi Çocuk Bir de At adlı yapıtta sabır değerine ilişkin herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

1.5.6. Ermiş Memiş

Ermiş Memiş adlı çocuk oyununda sabır değerine ilişkin herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

1.6. SAYGI

TS (2023)'te saygı “1.Üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye bir şeye karşı dikkatli özenli ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu; hürmet, ihtiram 2.Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” şeklinde tanımlanır.

MEB (2017: 22)'in “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” adıyla bir tablo şeklinde yaptığı açıklamada ise saygıdeğeri “alçak gönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme; muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme” tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1.6.1. Ormandaki Tehlike

Fındık'ın trende havlaması üzerine Yunus'un onu uyarması, toplumsal kurallara uygun davranış sergilemenin ve başkalarının haklarına saygı göstermenin önemini yansıtmaktadır. Yunus'un “*Kes sesini Fındık! Trende yalnız değiliz. İnsanları rahatsız etmeye hakkın yok*” (OT, s. 13) cümlesiyle bu duruma örnek gösterilebilir.

Sedir ağacının canlı bir varlık olarak duyarlılığının betimlenmesi, doğanın da bir ruhu ve canı olduğu düşüncesini destekler. Bu anlatım biçimi, çocuklara doğaya sadece bir kaynak olarak değil, saygı duyulması gereken bir yaşam alanı olarak yaklaşmaları gerektiğini öğretir: “*Hayvanları zevk için öldürenin akli yoktur. Nefret ederim öylelerinden. Biliyor musun? Ormanın da bir canı var. Acıtmamak gerek...*” (OT, s. 8).

Avcılarla çocukların karşı karşıya geldiği bir sahnede, çocukların ayıya acımaları ve onu “zavallı” olarak nitelendirmeleri, doğaya ve hayvanlara duyulan saygının bir göstergesidir. Bu bölümde, canlıların yaşam hakkına değer verilmesi gerektiği düşüncesini destekler:

“*Zavallı mı? Yani ayı mı zavallı olan? Ayıya acınır mı çocuk? Vahşi bir hayvan o!*”

“*Evet, vahşi bir hayvan ama daha önce kimseye bir zararı yoktu. Yavruları öldürülünceye kadar. Vahşi de olsa bir anne o!*” (OT, s. 34-35).

Ahmet'in komiserle konuşurken hitap şekli, büyüklerle kurulan iletişimde saygının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Resmi ve ölçülü bir dil kullanması, birey toplum ilişkilerinde saygının ne şekilde gösterileceğini sergiler.

“Yunus, Elifin sözünü kesti:

— Lütfen Elif... Ben konuşabilir miyim Komiser Bey? ”

— Konuş bakalım.

— Sizi boşuna meşgul ettik galiba. Özür dilerim, büyük bir hata yaptık ” (OT, s. 93).

Ahmet'in davranışlarıyla çocuklara, büyüklere karşı saygılı olmanın kurallarla birlikte iletişim biçimlerinde de kendini göstermektedir.

Profesörün Elif'in sorduğu bir soruya verdiği yanıt, her meslek alanının kendi uzmanlığı olduğu düşüncesi üzerinden saygı değerini vurgular. Bilgiye ve uzmanlığa duyulan saygı, Profesörün *“Onu bir veteriner sorman gerek Elifciğim. Profesör olmakla her şeyi bilemez insan. Her işin bir uzmanı var”* (OT, s. 96) cümlesiyle bilime duyulan saygı ifade edilir.

Bu bölümlerde saygı, doğayla, hayvanlarla ve bilgiyle kurulan bağda da temel bir değer olarak gösterilmiştir.

1.6.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bay Kaplumbağa'nın eşiyle yaşadığı tartışmada alttan alması, tartışmayı büyütmemeye özen göstermesi, eşine duyduğu saygının ve uzun yılların getirdiği anlayışın bir göstergesidir. Bireyler arasındaki ilişkilerde karşılıklı saygı, hoşgörüyle desteklenirse kalıcı olur:

“Bayan Kaplumbağa kızdı. Sertçe:

‘Bakıyorum da cik cik edebiliyorsun ama uçamıyorsun artık!’ dedi imalı imalı. Bay Kaplumbağa, buz gibi oldu. Böyle tuhaf bir karşılık beklemiyordu.

‘Ama yine de alttan aldı. Bunca yıllık evlilik tecrübesi, ona alttan alması gerektiğini öğretmişti. Karı-koca arasında böyle tatsızlıklar, tartışmalar her zaman olurdu, önemli olan, bunu uzatmayıp, kavgaya dönüştürmemektir. Bu da ancak bir tarafın alttan alması ile mümkündür. ’

‘Doğru. Bir süredir uçamıyorum. Ama bu saçmalık bugün bitecek. Yarın yine bulutların arasında dolaşabileceğim. Ah! Ne güzel şeydir uçmak!.. Kanatlı olduğunun bilincine varmak...’” (BÇMK, s. 97).

Bay Kaplumbağa’nın Bayan Kaplumbağa’nın tavrına karşılık çok üzülmesine rağmen alttan alıp sakın bir tavır sergilemesi saygıyla birlikte hoşgörü ve anlayışla gerçekleştiği görülür.

Bay Kaplumbağa’nın halk önünde düşüncelerini dile getirmesi için ona fırsat tanınması, toplumun bireyin ifade özgürlüğüne ve düşüncelerine saygı duyduğunu gösterir. Bu durum adil bir yaklaşım olduğu kadar, bireyin düşüncesine duyulan saygının da yansımasıdır.

“Bay Kaplumbağa, ormanın tam ortasında, büyükçe bir meydana, hayvanların ve insanların sorularını cevaplayacak, onu kanat bırakmaya iten sebepler ve bu gizemli sözlerin anlamı araştırılacaktı.” (BÇMK, s. 74).

Bay Kaplumbağa’nın ailesi hakkında yapılan küçümseyici yorumlara karşı, ailesini savunması ve onların çabalarını sahiplenmesi, aileye duyulan saygının bir yansımasıdır. Ayrıca bu tutum, bireyin geçmişine ve emeğe saygılı yaklaşımını ortaya koyar.

“Ailem benim için elinden geleni yaptı. İyi bir öğrenim gördüm. Okumayı da severim. Öyle boş kaldıkça değil, hemen her fırsatta okurum ” (BÇMK, s. 86).

Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden yapılan alaycı söylemlere karşı, kadınların her alanda yer alabileceğine dair verilen cevaplar, bireylerin cinsiyet fark etmeksizin saygı görmesi gerektiğini savunur. Bu durum, fırsat eşitliği temelinde saygının önemini pekiştirir:

“‘Oho... Hangi devirde yaşıyorsunuz siz Karagöz Efendi? Şimdi bayanlar her şey oluyor.’

‘Kadı bile mi?’

‘Tabii ya... Kadı da oluyorlar, yargıç da, kaymakam da, vali de.’” (BÇMK, s. 92).

Saygı, bu yapıtta düşünceye, geçmişe, emeğe ve toplumsal farklılıklara duyulan anlayışla bütüncül bir biçimde sunulmuştur.

1.6.3. Karadeniz Kaptanı

Saygı değeri, yapıtta büyüklere karşı saygılı davranma, yaşlılara ilgi gösterme, insanların özel alanlarına karşı saygılı olma gibi çeşitli davranışlarla işlenmiştir. Kahramanların hem davranışsal hem de ifadeleriyle bu değer aktarılmaya çalışılmıştır. Kaptan'ın haksız yere suçlandıktan sonra haksızlığa uğradığı anlaşılınca el öperek saygılı davranır. Bu davranış hem özür hem de geleneksel saygı davranışıdır.

“Elini uzattı, öpüp başıma koydum. Artık aramızdaki buzlar erimişti... Haksız yere suçlandığım anlaşılıyordu. Kuş gibi hafiftim o an.”

‘Aferin, el öpenlerin çok olsun... Hadi bakalım, uslu uslu oynayın.’ (KK, s. 60).

Kaptan, taşlanan köpeğin iyi niyetini görünce köpeğin davranışlarının Süleyman ve diğer kötü arkadaşlarına örnek oluşturmamasını belirtir. Bu bölümde hem canlılara saygı hem de vicdan muhasebesi yer alır.

“Taşladığı hayvanın ne kadar iyi yürekli olduğunu bilseydi, yine taşlar mıydı acaba? Yoksa yaptığından utanır mıydı?” (KK, s. 63).

Hastalanan Selime Nine'ye gösterilen ilgide saygı, merhamet ve toplumsal sorumluluk birlikte vurgulanır.

“Şunu anlamıştım: Yaşlılar da çocuklar gibiydi. Yardıma ve ilgiye gereksinim duyuyorlardı” (KK, s. 102).

Bu örnek cümlelerde geleneksel davranış biçimleriyle birlikte ince düşünce ve empati gibi davranışlarla gösterilir.

1.6.4. Keloğlan Yanlılıklar Güldürüsü

Saygı, bu oyunda büyüklere karşı davranışla sınırlı kalmaz. Farklılıkları kabullenme, doğaya ve canlılara özen gösterme gibi çok boyutlu bir şekilde ele alınır.

“KADIN— (Avcıya) Hey yiğidim... Yiğitler yiğit iken kendinden güçsüzlere küser mi ki, sen Keloğlanca küsersin? Ağıldaki akça koyun kuzusuna gücenir mi ki, sen Keloğlanca gücenirsin? Koç yiğitler, güçsüzlere kızar mı ki...” (KYG, s. 78).

Oyundaki,

Kir-kir kirpiler

Batıyor dikenler

Kirpi derler adına

İğne batırır yılana

Doğanın düzeni böyle

Şaşmayın olana” (KYG, s. 48) dizeleri, doğaya karşı anlayış ve saygı göstermenin, onun işleyişini bozmadan var olmanın gerekliliğini simgeler. Saygı burada doğaya ve doğadaki canlılarda saygı duymamız gerektiğini vurgular.

1.6.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Barış, başkasının kişisel eşyasını izinsiz kullandığında bunun yanlış bir davranış olduğu abisi tarafından fark ettirilir. Bu bölümde başkalarının eşyalarına saygı duymanın önemi vurgulanır.

“— Üff, başkasının tarağıyla saç taranmayacağını kaç kere söyledim, değil mi?

Barış:

— N’apayım? Ben hem sakar hem de aksi bir çocuğum.

— Bak bu konuda yerden göğe kadar haklısın... Annemin saç fırçasını uzat bari.

Barış:

— Hani başkasının tarağıyla taranılmazdı?” (BİÇBA, s. 2).

Barış, tren yolculuğunda insanları rahatsız etmemesi gerektiği konusunda uyarılır. İnsanların fotoğrafının izinsiz çekilmemesi gerektiği anlatılır:

“Anne, sert bir tonla uyarır:

— Bana bak Barış, anladık fotoğraf çekmeyi çok seviyorsun, ilerde baban gibi gazeteci olacaksın ama gideceğiniz kasabada ya da trende fotoğraf çekeceğim diye insanları rahatsız etmek yok, tamam mı?’

— Niye rahatsız edeyim ki?

— Herkes durup dururken fotoğrafının çekilmesinden hoşlanmaz” (BİÇBA, s. 4).

1.6.6. Ermiş Memiş

Karga’nın rüzgârlı havada işe gitmek üzere hazırlanmasına karşılık annesinin uyarıda bulunması ve Karga’nın onu yatıştırıcı, anlayışlı bir dille yanıtlaması, aralarındaki karşılıklı saygıyı yansıtmaktadır.

“BAYAN GAK— Bana bak, dikkatli ol emi. Çatılar buz tutmuştur şimdi. Düşüp bir tarafını kırabilirsin.

KARGA— Sen meraklanma anne. Bana bir şeycikler olamaz. Ben kimin oğluyum?

BAYAN GAK— Babanın... ama çatılardan bazan o da düşerdi. Unutma ” (EM, s. 6).

Doktor, kasaba halkına hitap ederken bilgiye saygısızca yaklaşmamaları gerektiğini açıklar:

“DOKTOR— Ne utanmaz insanlarsınız siz? Ayıp ayıp. Hemen bir düşme olayından sonra insan beyninin değişeceğine inanıyorsunuz. Evet, insan beyni her türlü kapıcıklar odacıklarla doludur, zamanla bir çapma geçmişi unutturabilir. Ama böyle sizin düşündüğünüz gibi geleceğe doğru olağanüstü biçimde çalışmaya başlamaz. Bir düşmeyle insan ermiş olamaz ” (EM, s. 33).

Bu sahnede saygının bilimsel düşünceye, insanlara ve hakikate yönelik olması gerektiği işlenmiştir.

1.7. SEVGİ

TS’te (2023) sevgi “insanın bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu; muhabbet” şeklinde tanımlanır. Sevgi, kişiler arası ilişkilerde, insan- hayvan, insan-doğa ve insan-nesne etkileşimlerinde de temel bir değer olarak öne çıkar. İnsan psikolojisi açısından sevgi, eksikliği durumunda ciddi ruhsal sorunlara yol açabilecek kadar güçlü bir duygu ve değerdir. Bu yönüyle sevgi, insanın yaratılışında yer alan ve onu insan yapan temel özelliklerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Özmen (2020: 209) sevginin oluşumunda insanın bilinçli bir tercih yaptığını, bu tercihin öz benliğin aşılması ve paylaşım eylemiyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Küçük yaş gruplarında paylaşım davranışının henüz yeterince gelişmediğini belirtir. Benmerkezciliği bu yaşların en temel özelliği olarak tanımlamaktadır. Sağlıklı bir zihinsel olgunluk sürecinin ise her bir varlığı sevgiye değer görmekle başladığını ifade etmektedirler. MEB’in “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” adıyla bir tablo şeklinde yaptığı açıklamada ise sevgi değeri “uygun şekilde sevgisini ifade etme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, aile birliğine önem verme, diğerkâm olma, vefalı olma” (2017: 22) tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1.7.1. Ormandaki Tehlike

Fındık'ın profesöre karşı sergilediği sevecen davranışlar ve profesörün de bu sevgiye karşılık vererek onu kucağına alıp okşaması, insan hayvan ilişkisi üzerinden sevgi ve şefkat değerini güçlü biçimde ortaya koymaktadır:

“Fındık birden Elif’in kucağından atlayıp profesörün paçalarına saldırdı... Hayır, hayır! Isırmak için değildi bu hareketi. Sevgi gösterisiydi. Küçük bir kedi yavrusu gibi sesler çıkararak profesörden kendisini kucağına almasını istiyordu... Profesör, bu dayanılmaz isteğe karşı gelmedi. Onu kucağına aldı, başını okşadı. Köpek, pembe dilini çıkarıp adamın yüzünü yalamaya koyuldu” (OT, s. 95).

Yaprak'ın, Fatma Nine ile geçirdiği süre boyunca annesinin sevgisini hatırlaması vedalaşırken kurulan şu diyalogda öne çıkmaktadır: *“Teşekkür ederim nineciğim, dedi. Bana annemin kokusunu, sıcaklığını hatırlattınız. Çok şey öğrendim sizden... — Güle güle yavrum, dedi nine. Sarıldı kıza. O da kendi kızının, torunlarının sıcaklığını duymuştu belki de... (OT, s. 116).* Yaprak'ın sözleriyle sevgisini dile getirmesi karşılıklı sevgi bağının kurulduğunu gösterir. Aile sıcaklığını başka bir yerde bulan çocuk, sevgiyle iyileşmenin mümkün olduğunu hisseder.

Yaprak'ın yaşadığı zor bir durumda ona destek olan Fatma Nine ile arasında zamanla güçlü bir sevgi bağı oluşur. Fatma Nine'nin Yaprak'ı torunu gibi görmesi, Yaprak'ın da onu bir anne figürü olarak hissetmesi, başlangıçta yardımlaşma temelli başlayan ilişkinin duygusal bir derinlik kazandığını gösterir. Karakterlerin, birbirlerinin varlığıyla yaşadıkları duygusal eksiklikleri gidermeleri, sevgi değerinin samimi ve tamamlayıcı doğasını yansıtır.

Yaprak'ın babasıyla yaşadığı uzaklaşmanın ardından, Fatma Nine'nin anlatımı ve ilgisi sayesinde içsel bir dönüşüm yaşaması, sevgiyi yeniden anlamlandırmasına olanak tanımıştır. Doğanın kokusu, gökyüzünün rengi ve Fatma Nine'nin ilgisi, Yaprak'ın olumsuz duygularının değişimini yazar *“Yaprak, iki gün önceki gibi düşünmüyordu artık. Babasından uzaklaşma düşüncesi yerini, bir an önce ona kavuşma duygusuna bırakmıştı... Ormanın kokusu, gökyüzünün maviliği bambaşkaydı şimdi. Karamsarlığı bırakmıştı... Toprağın, ağaçların, çiçeklerin kokusu yaşama sevinci veriyordu”* (OT, s. 116) cümleleriyle gösterir. Yaprak, Fatma Nine ile yaptığı içten konuşmanın ardından duygusal anlamda bir iyileşme süreci yaşar. Fatma Nine'nin şefkatli yaklaşımı ve hayat

tecrübeleriyle Yaprak hayata daha farklı, umut dolu bir pencereden bakabilmeyi öğrenmiştir.

Bu örnekler sevginin doğa, hayvanlar ve anılar üzerinden de kurulan çok yönlü bir bağ olduğunu göstermektedir.

1.7.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bay Kaplumbağa'nın eşi hastalandığında onu önemseyerek “parayı düşünmeyin” demesi, eşine duyduğu derin sevgiyi ve onun sağlığı için her türlü fedakârlığı yapma isteğini Bayan Kaplumbağa'nın doktora söylediği “*Siz parayı düşünmeyin. Yeter ki eşim sağlığına kavuşsun*” (BÇMK, s. 18) cümleleriyle ifade eder.

Karagöz'ün doğaya duyduğu içten sevgi, “mahvolacak güzelim dünya” ifadesiyle kendini gösterir. Bu durum yaşamın sürdüğü bütün sisteme duyulan saygı ve bağlılığı içerir:

“Yazık. Çok yazık. Aklınız varsa kaplumbağanın kanatlarını kestirmezsiniz. Hatta, kendiniz birer kanat takarsınız. Bir çift mavi kanat. Yoksa mahvolacak güzelim dünya. Hadi, sahip çıkın ona. Böyle bir oyuna alet olduğum için kendimden utanıyorum. E yazık ki, ben artık çok çok eskilerde kaldım. Yardımcı olamam size. Hadi, koruyun kaplumbağayı. Koruyun mavilikleri” (BÇMK, s. 104-105).

1.7.3. Karadeniz Kaptanı

Yapıtta sevgi, doğa ve hayvanlarla kurulan duygusal bağlar üzerinden işlenmiştir. Aile içi sevgi, hayvanlara şefkat gibi yönleriyle kahramanların iç dünyasında önemli bir yer tutar. Sevgi, merhametli olma, vefalı olma, güven duyma gibi davranışlarla somutlaşır. Ali, kasabadan ayrılırken köpeği Alaş'a da “*Haydi Alaş, sen de vedalaş. İnsan sevdiklerinden ayrılırken vedalaşır*” (KK, s. 39) cümlesiyle içten bir sevgiyle veda eder.

Kaptan mektubunda Alaş'ı unutmadığını vurgular. Bu durum vefalı olma davranışıyla pekişir. “*Aslında ne seni, ne kasabamızı ne de yolda yitirdiğimiz köpeğim Alaş'ı unuttum. Unutmayacağım da*” (KK, s. 53).

Kaptan, köpeğin yavrularını beslemek için türlü eziyetlere katlandığını görmesi ve bu fedakâr davranışından etkilenmesi sevgi değerini göz önüne getirmektedir. Bu durum hem hayvanlardaki merhamet duygusunu işler.

“Bu manzarayı Süleyman görmeliydi, diye düşündüm. Taşladığı hayvanın ne kadar iyi yürekli olduğunu bilseydi, yine taşlar mıydı acaba? Yoksa yaptığından utanır mıydı?”

Alaşımı hatırlamıştım yine! Can arkadaşımı!” (KK, s. 63).

Köpeğin yavrularını beslemek için yaptığı fedakarlığı dile getirirken yüreğinin genişliğini dile getiren Kaptan, her şeye ve herkese sevgiyle yaklaşmak gerektiğini belirtir.

Kaptan; doğaya, insanlara ve hayata duyduğu sevgiyi büyük bir coşkuyla dile getirir. Bu durumu iç sesiyle *“Öyle çok seviyordum ki her şeyi...! Alaş’ı ... Kocakulak’ı!.. Şiir yazmayı, tiyatroyu. Kuşları, ağaçları, çiçekleri... Böcekleri, insanları, apartmanları, kokuları... Renkleri, çalışmayı, okumayı, top oynamayı, ailemi, okulumu. Yüreğimde hepsine yer vardı!”* (KK, s. 142) cümleleriyle sevgi dolu bir çocuk olduğunu ifade eder.

1.7.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Keloğlan ve Masal Ananın konuşmasında Keloğlan’ın annesini davranışlarının kötü olduğunu düşünmesi üzerine Masal Ana’nın ona anne sevgisini hatırlatması sevgi değerini göstermektedir:

“MASAL ANA— ... Ya anan ne yapsın seni? Yıllardır saçını süpürge etti senin için. Ellerini de saçak. Kış, kıyamet demedi işine koştu. Hiçbir ana çocuğunu kovmaz” (KYG, s. 7).

Masal Ana’nın bu cümlesinde anne sevgisinin koşulsuz oluşu vurgulanmaktadır. Annenin tüm zorluklara rağmen çocuğunu terk etmemesi, sevginin sabır ve fedakârlıkla bütünleştiğini göstermektedir.

1.7.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Sevgi, aile bireyleri, arkadaşlar ve hayvanlar arasında kurulan duygusal bağlar aracılığıyla anlatılır. Sevgi, davranışla gösterilen, güven ve bağlılıkla desteklenen bir değerdir.

Yaprak, geçmişten beri Benekli’yle bir bağ kurmuştur. Hayvan sevgisini, onunla kurduğu güven ilişkisi üzerinden ifade eder:

“Sonra da kendisini iyi tanıyan hayvanın benekli kafasını okşadı. O da bu sevgiye karşılık kızın elini yaladı.

— Demek beni unutmadın, ha? dedi Yaprak... (Barış’a döndü)

Ona birkaç kez şeker vermiştim.

— Seni çok seviyor olmalı, dedi Barış...

— Hı, hm. Demin ısırmasından korktuğum için elini tuttum.

Ne de olsa birbirinize alışkın değilsiniz. Sonra hayvanın sürekli insanlardan kötülük gördüğünü düşünürsen...” (BİÇBA, s. 73).

Barış, dedesiyle arasında geçen samimi konuşmada sevgisini öpücükle gösterir. Aralarındaki bağlılık, sevginin kuşaklar arası bir değer olduğunu gösterir.

‘— Sahi mi? Sağ ol Dedeciğim. Büyüyünce, yani gazeteci olup ilk maaşımı aldığım zaman borcumu öderim, söz!’

‘— Bak sen... İnşallah, inşallah ama o kadar yaşayacağımı sanmam. Sen bana hemen şimdi peşin peşin bir öpücük verirsin, ödeşiriz. Ha?’

‘— Ondan kolayı ne var? Bu benim de hoşuma gider,’ dedi ve dedesini iki yanağından şapır şupur öptü.’

‘Tamam, dedi’” (BİÇBA, s. 53).

Dedenin, Barış’la konuşup onu mutlu ettikten sonra bir öpücükle sevincini paylaşması, aralarında duygusal bir bağ ve sevgi dili oluştuğunu göstermektedir. Bu bölümde insanların duygularını ifade etmekten çekinmemeleri ve karşılıklı sevgi göstermelerinin önemini vurgulamaktadır.

Levent, küçük yaşta kaybettiği annesinin ardından, atı Benekli’ye karşı büyük bir sevgi duyar. Onunla konuşur, ilgilenir. Yazar bu durumu “*Gerçekten de Levent’in tek mutluluğu Benekli’ydi. Küçük yaşta annesini kaybetmişti ve koca çiftlikte yalnız kalmıştı... Hassas bir çocuktü ve bir dosta ihtiyacı vardı*” (BİÇBA, s. 107) cümleleriyle gösterir. Hayvanlarla kurulan sevgi bağı özellikle çocuklarda şefkat, merhamet ve empati duygularının gelişmesini destekler.

1.7.6. Ermiş Memiş

Ermiş Memiş adlı yapıtta sevgi değerine ilişkin herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

1.8. SORUMLULUK

TS’te (2023) sorumluluk, “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi; sorum, mesuliyet, uhde” ve “sorumlu

olmayı gerektiren bir yükümlülüğün kendisi; ağırlık” şeklinde tanımlanmaktadır. Sorumluluk, ahlaki bir yönelim olarak bireye doğru olanı yapmayı öğütler. Lickona, sorumluluğun uzun vadede insanları birbirini beslemeye ve desteklemeye, acıyı hafifletmeye ve dünyayı herkes için daha yaşanabilir bir yer hâline getirmeye çağıran bir değer olduğunu belirtmektedir (Lickona, 1991’den akt. Yaşaroğlu ve Ergül, 2020: 228). Millî Eğitim Bakanlığı’nın (2017: 22). “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” başlıklı tablosunda da sorumluluk; “kişinin kendisine, çevresine, ailesine ve vatanına karşı sorumlu olması; sözünde durması; tutarlı ve güvenilir davranması; davranışlarının sonuçlarını üstlenmesi” gibi tutum ve davranışlarla ilişkilendirilmiştir

1.8.1. Ormandaki Tehlike

Sedir ağacının Yunus’a yönelttiği soruya karşılık, Yunus’un “*Peki, ben ne yapabilirim?*” (OT, s. 8) şeklindeki cevabı, bireyin doğaya ve yaşadığı çevreye karşı sorumluluk alma bilincine adım attığını gösterir. Bu farkındalık, çocuğun düşünceli tavrıyla aktarılmıştır.

Tren yolculuğu sırasında Yunus’un köpeği Fındık’ı “*Kes sesini Fındık! Trende yalnız değiliz. İnsanları rahatsız etmeye hakkın yok*” (OT, s. 13) cümleleriyle uyarması, topluma karşı sorumluluk taşıyan birey olmanın gereğini vurgular.

Ayışığı’nın hastalığının ardından çocukların çevreye uyarı yazısı asmaları, toplumsal sorumluluk, çevre bilinci ve koruyuculuk değerlerinin çocuklar aracılığıyla nasıl geliştirilebileceğini ortaya koyar.

Dipsiz, kuyudan gelen ses, arsız bir çingiraklı yılan gibi tısladı yine kulağında.

“Dikkat!

Su zehirlidir!

İçilmez...”

Çocuklar, küçük bir kartonun üstüne böyle yazmışlardı. Kartonun dere kıyısındaki bir ağacın gövdesine çaktılar” (OT, s. 44).

Çocukların yaşadıkları olumsuz durumu diğer canlıların yaşamaması için uyarı tabelası koymaları çevreye ve insanlara karşı sorumlu olma davranışını gösterir.

Çocuklar, suyun zehirlenme sebebini araştırarak okuyarak öğrenmeleri kendilerine çevreye sorumlu bir birey olduklarını gösterir:

“— *Asıl tuhaf olan, kitabın rüyama girmiş olması, dedi Yunus Elife bakarak... Bak, sedir ağacı yanındaki çocukla konuşuyor resimde... Ona ormandaki her şeyin tehlikede olduğunu söylüyor. Sedir ağacına göre, her şey bozulmakta, çürümekte... Balıklar ölüyor, sular zehirleniyor. Kuşlar gölden göç ediyorlar ya da zehirlenip ölüyorlar.*

‘— *Peki ama bütün bunların sebebi ne?’ dedi Elif.*

‘— *Kitaba göre bunların tek bir nedeni var: Çevre kirliliği.*’

‘— *Ne demek o?’*

‘— *Bilmiyorum. Yani tam olarak... İsterseniz okuyalım. Çevre kirlenmesi: Her türlü maddenin ya da enerjinin, doğal birikimin çok üstündeki miktarlarda çevreye katılmasına denir.*’” (OT, s. 82)

Elif ve Yunus arasında geçen bu konuşmada Yunus’un çevre kirliliğiyle ilgili bilgileri kitaptan okuyarak arkadaşlarına açıklamasını, öğrenilen bilginin paylaşılmasını ve çevreye karşı sorumluluğun yayılmasını göstermesi açısından önemlidir.

Yaprak’ın babasına doğrudan seslenerek, çevreye zarar veren tutumların sorumluluğunu hatırlatması ve olanlardan duyduğu utancı Yaprak’ın “*Eğer fabrikanın arıtma tesisi olsaydı, Ayışığı hastalanmayacaktı. Kuşlar, balıklar ölmeyecekti*” (OT, s. 103) cümlesiyle babasının hatasını fark etmesini sağlamak ister.

Profesörün çocuklara çevreyi koruma görevini vermesi, sorumluluğun yaşla sınırlı olmadığını sadece yetişkinlerin değil çocuklarında bu bilinçle yetişmesi gerektiğini vurgular. Elif’in biz daha çocuğuz cümlesine karşılık yeterince büyüyüp olgunlaşmışsınız ifadesiyle çocuklarında etkin olabileceği ve onların toplumda söz sahibi olabileceği vurgusu yapılır:

“— *Beğendiğinize sevindim. Yarın buraya gazetecilerle TV’ciler gelecek. Sizden onlara yardımcı olmanızı istiyorum. Biz, yarın buradan gidiyoruz. Size hoşça kalın demek istiyorum. Bundan sonra iş, size kalıyor. Artık hepiniz tehlikenin ne olduğunu öğrendiniz.*

— *Peki ama ne yapabiliriz ki profesör amca? Biz daha çocuğuz, dedi Elif.*

— *Çocuk mu? Bana kalırsa yeterince büyüyüp olgunlaşmışsınız. Ahmet, ilgiyle dinliyordu.*

— Bize düşen nedir efendim?

— Size düşen, herkesi uyarmaktır çocuklar. Konuştuğunuz kişilere, ormandaki, göldeki tehlikeyi anlatın. Daha önce söylediğim gibi bu, yasak koymakla halledilmez.. İnsanın içinde olmalı, içinden gelmeli... İnanmalı insan. Kolay değil tabii... Bıkmadan, usanmadan insanlara ormanların yararlarını anlatmalıyız.. İşe önce yakınlarınızdan başlarsınız. Ailenize, arkadaşlarınıza anlatırsınız. Yarın hepiniz büyüyeceksiniz; ormanın, ağacın, doğanın yararını, değerini bilen insanlar olarak yurt hizmetinde görev alacaksınız. Bu az şey mi? Hadi bakalım, hoşçakalın... ” (OT, s. 104).

Profesör ve çocuklar arasında geçen bu konuşmada Ahmet’in bize düşen nedir ifadesiyle görev bilincine sahip olduğunu gösterir. Sorumluluk küçük yaşlarda kazanıldığında bilinçli bir toplum olmamızı sağlar.

Haşmet Bey’in çocukların çevreye karşı duyarlılıklarını takdir etmesi, çevreye karşı sorumlu olmanın önemine dikkat çeker:

“— Eğer şu çocuklar olmasaydı belki tehlike daha da büyüyecekti. Onlar hepimizin gözünü açtı. Gerçeği görmemize yardımcı oldular. Kendilerine teşekkür etmeliyiz. Gazeteciler ve kameramanlar çocukları görüntülemeye başladı.

— Ayrıca şunu da belirtmek istiyorum, diye sürdürdü konuşmasını Haşmet bey... Bu yöre hepimizin. Ormana ve çevresine gözümüz gibi bakmalıyız. Keşke bunu daha önce görebilseydim. Ama geç kalmış da sayılmayız. Sayın profesörün raporunu da okudum. Aynen katılıyorum. Ben ve öteki fabrika sahipleri fabrikalarımıza arıtma tesisleri kurmaya başlıyoruz... Artık göle zehirli atıklar karışmayacak. Bataklığı temizlemek için de elimizden geleni yapacağız. Burası eskisi gibi, yine cennet olacak. Söz veriyorum. Bana ve fabrikatör arkadaşlara yüzlerce mektup geldi. Küçük çocuklar bize ‘kuşları öldürmeyin’ diyorlar...” (OT, s. 118-119).

Çocukların çevre kirliliğinin sebebini araştırmaları ve bu bilinçle hareket etmelerine karşılık Haşmet Bey’in önceleri kendi çıkarları doğrultusunda görmezden gelir. Fakat çocukların bu bilinçle ve ısrarla çeşitli çalışmalar yapması Haşmet Bey’in dikkatini çeker ve bu bilince sahip olur.

Bu örnekler, çocukların bireysel ve toplumsal düzeyde sorumluluk almalarının, çevre ve toplumla olan ilişkilerini nasıl etkilediğini anlatır.

1.8.2. Bir Çift Mavi Kanat

Bay Kaplumbağa'nın uçuş sürecinde yaşadığı iç çatışmalarda yalnızca kendi hayalini değil, başkalarını da düşünmesi, topluma karşı sorumluluk geliştirdiğini *“Hayatta, bir amacımız olmalı. Kendimiz için yaşayamayız hep. Başkalarını da düşünmek zorundayız”* (BÇMK, s. 99) cümlesiyle göstermektedir. Kendisini bir amaca adanması, sorumluluğu sahiplenerek kararlılıkla sürdürmesi ile anlam kazanır.

Toplumsal alanda yaşanan çevre kirliliği, nehirlerin kirlenmesi ve canlıların göç etmesi gibi olayların anlatımı Timsah'ın *“Nehir öyle bir hâle gelmiş ki, yüzmek mümkün değil... Balıklar da göç etmişler. Şu anda hiçbir canlı yaşamıyor nehirde”* (BÇMK, s. 75) cümleleriyle çevreye karşı sorumluluğun altını çizer. Doğaya zarar verenlerin karşısında durmak, sorumluluk bilinciyle hareket etme gerekliliğidir.

Bilge Baykuş'un *“doğanın dengesi bozuluyor”* vurgusuyla verdiği mesaj, bireyin yaşadığı dünyanın dengesini de gözetme sorumluluğu taşıması gerektiğini ifade eder. Baykuş'un *“Biz hayvanlar olarak elimizden geleni yapıyoruz. Asıl insanoğlu gayret etmeli. Onlar düşünmeli bunu. Doğanın dengesi durmadan bozuluyor”* (BÇMK, s. 111) cümleleriyle sitemkâr bir şekilde çevre bilincini göz önüne getirir.

Sorumluluk; yapıtta çevresel, toplumsal ve duygusal bağlamlarda çok yönlü olarak ele alınmış ve okuyucuya örnek olacak şekilde aktarılmıştır.

1.8.3. Karadeniz Kaptanı

Yapıtta; sorumluluk, bireyin kendi davranışlarının sonuçlarını üstlenmesi, topluma ve kendine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi, başkalarını güvenliği için bilinçli davranışlarda bulunma şeklinde yansıtılmıştır. Kaptan'ın hem bireysel hem de sosyal sorumluluklarını fark ederek hareket etmesi, bu değeri çok yönlü biçimde öne çıkarır.

Trafik kurallarına uymanın bilinçli bir sorumluluk olduğu Kaptan'ın *“Direkteki ışık kırmızı yandı. Geçmemem gerektiğini biliyordum artık. Yeşilin yanmasını bekleyecektim... Sonunda yeşil de yandı ve ben karşıya geçmeye hazırdım”* (KK, s. 49) cümleleriyle desteklenir.

Kaptan'ın arkadaşı Cem'in *“Sızlanmayı bırak. Başladığımız işi bitirmeliyiz. Değil mi Kaptan?”* (KK, s. 62) cümlesiyle başladığı işi tamamlamayı bir ilke hâline getirdiğini ve sorumluluk aldığını ifade eder.

Kaptanın “*Ben de kendi üstüme düşeni yapabilirdim. Örneğin: Defterimi kitaplarımı, kalemlerimi daha özenli kullanabilirdim. Giysilerimi eskitmemeye dikkat ederdim... Belki de para bile kazanabilirdim. Niye olmasındı? Feyzullah nasıl kazanıyordu*” (KK, s. 72) cümleleriyle hayatındaki kişilerden örnek alarak kendine düşen sorumluluklarını fark eder.

1.8.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Oyun boyunca Keloğlan’ın kişisel gelişiminde en çok öne çıkan değerlerden biri sorumluluktur. Masal Ana’nın onu tembellik nedeniyle sertçe uyarması, Keloğlan’ın hayatın sorumluluğunu artık kendi başına taşıması gerektiği yönünde güçlü bir mesaj içerir:

“*MASAL ANA— Nasıl kızgın olmayayım a oğul, ey kel oğlum? Bu tembellik sana kimden bulaştı böyle? Baban rahmetli ekmeğini taştan çıkarırdı. Anan olacak ak saçlıyı da biliyorsun işte, başını taştan taşa vuruyor, saçını süpürge ediyor. Ya sen? Bir oturduğun yerde kırk yıl oturuyorsun. Ver yiyeyim, ört yatayım, güzel canım çıkmasın, diyorsun... Ama anan bugün varsa, yarın yok. Kim kime bir bardak su verir?*” (KYG, s. 5).

Masal Ana’nın Keloğlan’a “kendi masalını yaşamasını” söylemesi, artık başkalarının rehberliği olmadan yaşamını yönlendirmesi gerektiğini ifade eder. “*MASAL ANA— Hadi bakalım, var git, kendi masalını kendin yaşa... Gör bakalım bütün rüyalar pembe mi... el kapısı geç mi açılır, güç mü...*” (KYG, s. 7) cümlesiyle birlikte bireyin kendi kararlarının ve sonuçlarının sorumluluğunu taşıma çağrısı verdiği görülmektedir.

Keloğlan, oyunun ilerleyen bölümlerinde verdiği sözleri hatırlar ve bunları yerine getirmek için çaba sarf eder. Keloğlan’ın “*Masal Ana’ya söz verdim. Adam olacağım, bir iş edineceğim diye...Hem serde Keloğlandık da var... İmaj meselesi... Korkmak bize yakışmaz. Sonra hayranlarım ne der? Siz ne dersiniz? Değil mi ya?*” (KYG, s. 32) cümlesiyle Keloğlan’ın sorumluluk bilincinin geliştiğini ve hem masal anaya hem de okuyuculara karşı bir sorumluluk taşıdığını belirtir.

Köylülerin onu bırakmak istememesi üzerine Keloğlan’ın duyduğu vicdani rahatsızlığı “*Bilmem ki... Nasıl etsem... Öyle mi yapsam, böyle mi etsem... Sizi bırakıp gitmeye gönlüm razı olmaz.*” (KYG, s. 32) cümlesiyle sosyal ilişkilerin de sorumluluğunu taşıdığını gösterir.

Sorumluluk değeri, diğer karakterlerin yaklaşımında vurgulanır. Verilen sözün gereğini yerine getirmemenin kişisel güvenilirliği zedeleyeceği açıkça ifade edilir:

“KALINOĞLAN— Söz vermek önemlidir...”

İNCEOĞLAN— Sorumluluk gerektirir...

KALINOĞLAN— Söz verince gereğini yapmak lazım...

İNCEOĞLAN— Yapmadın mı güvenilir olmaktan çıkarsın” (KYG, s. 40).

1.8.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Bu kitapta sorumluluk, hem bireysel görev bilinci hem de başkalarına karşı duyulan sorumluluk üzerinden işlenmiştir. Kahramanlar, verilen sözleri tutma, başkalarının haklarını gözetme, yükümlülüklerini yerine getirme konusunda gelişim gösterirler.

Levent, yangın sonrası hem Benekli için hem de yangının sonuçları için sorumluluğunu kabul eder. Yardım istemesi ve çözüm araması bu bilincin bir göstergesidir.

“— Özür dilerim Yaprak, rahatsız ediyorum. Bizim ahır yandı da. Asıl söylemek istediğim başka... Benekli geri dönmüştü. Onu ahıra koymuştum. Yaralıydı. Sonra Kâhya geldi, onu dövmeye başladı. Engel olmak istedim. O karışıklıkta gaz lambası kırıldı ve yangın çıktı. Şimdi belki yeniden sizin evin bitişiğindeki ahıra dönmüştür diye aradım. Eğer Benekli oradaysa lütfen beni ara. Tamam mı?” (BİÇBA, s. 72).

Levent, Benekli'nin bakımını üstlenerek kendi sorumluluk bilincini gösterir. Hayvana şefkatle yaklaşır ve ihtiyaçlarını önemser:

“— Şimdilik böyle idare edeceğiz Benekli. Sana şimdi biraz ot bulurum. Sakın korkma ve üzülme. Yakında yine sıcak ahırına kavuşacaksın.’

‘Hayvan başını salladı. Belki de Levent’in söylediklerini anlamış, aynı umudu taşıdığını belli etmek istemişti.’” (BİÇBA, s. 94).

Burak, Barış'ın dere suyunda üşümesini görünce annesine verdiği sözü hatırlayarak, onun sağlığına dikkat etmesini söyler. Sözünde durmanın ve başkası için sorumluluk taşımanın önemine vurgu yapılır.

“‘Yeter artık abi. Üşüdüm.’

Burak annesine Barış'a dikkat edeceğine dair verdiği sözü hatırladı ve onu korumaya çalıştı. ” (BİÇBA, s. 131).

Levent'in babası, ona Benekli'nin bakım işlerini emanet eder. Bu sahne bireye yüklenen sorumluluğun önemini ve güven duygusunu gösterir.

“— İşte Benekli'ne kavuştun... Bütün gün yağmur altında onu aradık. Bundan sonra mızızlık istemem. Şimdi onu ineklerin bulunduğu ahıra götürüp üstünü kurula. Ona yeni bir ahır yapana kadar orada kalacak. Yarın hemen Kâhya ile birlikte kolları sıvarsınız. ’

‘— Teşekkür ederim baba, keşke yarın sen de bizimle olsan. ’

‘— Bankadan kredi almak için kente gitmem gerek. Sonra başka işlerim de var. ’

Merak etme, çabuk dönerim. ” (BİÇBA, s. 123).

1.8.6. Ermiş Memiş

Karga, hem annesini teskin ederek duygusal sorumluluğunu yerine getiriyor, hem de evin temel ihtiyaçlarını karşılamak için plan yapıyor. Bu tutumu, ailesine karşı görev bilinciyle hareket ettiğini ve zor şartlarda çözüm üretmeye çalıştığını gösterir. Bu yönüyle sorumluluk değerine örnektir:

“KARGA — Haklısın. (TİTRER) Kulübenin içi de amma soğudu. Ocağa biraz daha odun atayım. (ODUN KÜMESİNDEN BİRKAÇ ODUN ALIP OCAĞA ATAR)

BAYAN GAK — Odunumuz da azaldı.

KARGA — Tipi dinince ormandan çalı-çırpı toplarım.

BAYAN GAK — Çalı çırpıyla koca kış biter mi sanıyorsun?

KARGA — Üzülme anne. Bir çare buluruz nasıl olsa. (PENCEREYE GİDER) Bak, fırtına yavaşlıyor gibi. Şimdi gider Tüccar amcanın bacalarını temizlerim. Karşılığında da bir kucak dolusu odun alıp dönerim ” (EM, s. 6).

Sucu, zor hava koşullarına rağmen görevini yerine getirmekten geri durmamaktadır. “Ben de kasabanın tek sucusu olduğuma göre” ifadesiyle topluma karşı yükümlülüğünün farkında olduğunu ortaya koyar. Kendi görev bilincinin yanı sıra eşeğe de bu sorumluluğu hatırlatması, sorumluluk değerinin altını çizer. Fedakârca çalışmaya devam etmesi, bu değer içselleştirildiğini gösterir.

“SUCU— (Eşegin yularından tutar) Huysuzlanma karakaçan. Biliyorum, fırtınada akli olan evinden çıkmaz. Ama soğuktan bütün musluklar birer birer patlıyor. Ne yapalım, ben de kasabanın tek sucusu olduğuma göre? Sen olsan, yani biri sana ‘Hey, sucu, şu bizim musluk yine bozuldu, bakıver hele,’ dese, tamir etmez misin?

EŞEK— Aaa ve İiii... Yani Aaaiii...

SUCU— Bak evet diyorsun. Öyleyse huysuzlanma da yürü. Yediğin samanlar kolayına mı kazanılıyor sanıyorsun.

EŞEK— Aman! Samanlar da saman olsa!” (EM, s. 8).

Karganın annesiyle olan konuşmalarından küçük yaşta olmasına rağmen çalışkanlığı ve sorumluluk duygusuyla hareket ettiği anlaşılmaktadır:

“KARGA— İşimi seviyorum. Başkalarına yardım etmek hoşuma gidiyor.

BAYAN GAK— Başkalarına yardım etmek güzel şeydir oğlum ama kendini de düşünmelisin” (EM, s. 2).

Kasabaya gelen doktor, sağlığın her şeyden önce geldiğini vurgulayarak herkesi aşı olmaya çağırır. Kasaba halkı önce şaşkınlık yaşasa da bireysel ve toplumsal sorumluluklarının bilincine vararak aşı sırasına girerler. Bu sahne hem kendi sağlığını hem de toplum sağlığını koruma sorumluluğunu anlatır.

“2. DOKTOR – Arkadaşlar, biliyorsunuz sağlığımız her şeyden önce gelir. Ne demişler her şeyin başı sağlık. Evet. Biz de zaten bu amaçla geldik kasabanıza... Doğrusu kasabanızı çok güzel buldum. Sokaklar pırıl pırıl olmuş. Evler beyaza boyanmış. Her yer çiçek gibi. Sağlıklı bir hayat ancak sağlıklı bir ortamda yaşamakla mümkündür. Uzun sözün kısası... Şimdi hepiniz aşı olacaksınız...” (EM, s. 19).

Bu sahnede, sorumluluk değeri açıkça işlenmiştir. Hem kendine hem çevresine karşı duyulan görev bilinci vurgulanır. Yapıtta Karga’nın görev bilinci ve yardım etme sorumluluğu öne çıkmaktadır.

Kasaba halkının, dışarıdan gelecek önemli konuklar karşısında kendilerini iyi tanıtmaya çabası, toplum adına sorumluluk duygusuyla ilişkilidir. Özellikle tüccarın “konuklarımızın buradan iyi izlenimlerle ayrılmasını sağlamak görevimiz” ifadesi, bireysel değil toplumsal bir yükümlülük hissini gösterir.

“TÜCCAR— Teşekkürler. Arkadaşlar demem o ki, Karga’ya haber verelim. Bu tören hazırlığında o da bulunsun aramızda. Ne de olsa gelen konuklar onun için kasabamızı şereflendirecekler.

SUCU— Ne gerek var canım, yatağından kalkmasın çocuk.

HANCI— Sucu Osman halklı, yatağından kaldırmayalım.

FIRINCI— Evet. Gelenler onu yatağında bulsunlar daha iyi.

TÜCCAR— Eh, madem öyle diyorsunuz öyle olsun. Konuklarımızın buradan iyi izlenimlerle ayrılmalarını sağlamak görevimiz... Ne kadar konuksever olduğumuzu göstermek için iyi bir fırsat geçti elimize” (EM, s. 18).

Fatma’nın, eğitimin önemini vurgulaması ve oğlunu tekrar okula yönlendirmesi, çocuğunun geleceği ve toplumun sağlıklı gelişimi için bir ebeveyn olarak taşıdığı eğitim sorumluluğunu yansıtır. Ayrıca okula gitmekten vazgeçen çocukların gerekçelerinin eleştirilmesi, bireysel tercihlerin sorumluluk bilinciyle yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar. Fatma’nın son cümlesi “doğru okulun yolunu tut” eğitimin değersizleştirilmesine karşı güçlü bir tavidir:

“FATMA— Oğlum, Karga okuma—yazma bile bilmiyor. Size ne öğretebilir ki?

BEKİR— Okuma yazmanın ne önemi var anne? Her şeyi biliyor ya, sen ona bak. Biliyor musun? Komşumuzun oğlu bir süredir okula gelmiyor. Yalnız o da değil, daha bir sürü çocuk bıraktı.

FATMA— Bak sen, niye peki?

BEKİR — Anneleri babaları gidip çocuklarının gelecekte ne olacağını sormuşlar. Karga da onların çiftçi olacaklarını söylemiş. Eğer, bunca çabadan sonra çiftçi olunacaksa okuma öğrenmenin ne yararı var? Buğdaylar, arpalar, domatesler okumaktan anlamazlar ki.

FATMA — Ne kadar saçma düşünceler. Deli olmak işten değil... Oğlum, insan çiftçi olacağım diye okumaktan vazgeçer mi hiç? Okuma yazmayı, bilgi sahibi olmayı gereksiz bulmak aptallıktır. Hadi bakalım, çantayı oradan al ve doğru okulun yolunu tut” (EM, s. 27).

1.9. VATANSEVERLİK

TS’te (2023) vatanseverlik, “yurtseverlik” olarak tanımlanmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı’nın “Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” başlıklı açıklamasında vatanseverlik; “çalışkan olma”, “dayanışma”, “kurallara ve kanunlara uyma”, “sadık olma”, “tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma” ve “toplumu önemseme” gibi tutum ve davranışlarla ilişkilendirilmiştir (2017: 22).

Vatani olan her birey, yaşadığı ülkeye sahip çıkmakla yükümlüdür. Vatanseverlik, çocukların küçük yaşlardan itibaren hem millî değerleri benimsemeleri hem de toplumsal düzene uyum sağlamaları açısından kazanmaları gereken temel değerlerden biridir. Güçlü bir karakter özelliği olarak vatanseverlik, bireylere görev bilinci kazandırırken çevresine, toplumuna ve ülkesine duyarlı, çalışkan ve sorumluluk sahibi bireyler yetişmesini sağlar.

1.9.1. Ormandaki Tehlike

Yaprak’ın babası Haşmet Bey tüm zorluklara rağmen yaşadığı topraklardan kopmamakta kararlı olduğunu, yurduna ve yaşadığı çevreye bağlılığını “*Ne pahasına olursa olsun, yaşadığı topraklardan kopmamaya yemin etti.*” (OT, s. 67) cümlesiyle ifade eder.

Profesörün çocuklara çevreyi koruma ve toplumu bilinçlendirme görevini vermesi, vatanseverlik değerini çevre bilinciyle birleştiren güçlü bir anlatım örneğidir. Doğayı koruyan ve toplumu bilinçlendiren birey, aynı zamanda ülkesine de hizmet etmiş olur. “*İşe önce yakınlarınızdan başlarsınız. Ailenize, arkadaşlarınıza anlatırsınız. Yarın hepiniz büyüyeceksiniz; ormanın, ağacın, doğanın yararını, değerini bilen insanlar olarak yurt hizmetinde görev alacaksınız. Bu az şey mi?*” (OT, s. 104).

Haşmet Bey’in kendi hatasını fark ederek ülkenin doğal kaynaklarına sahip çıkmaya karar verdiğini “*Bu yöre hepimizin. Ormana ve çevresine gözümüz gibi bakmalıyız. Keşke bunu daha önce görebilseydim... Bundan sonra göle zehirli atıklar karışmayacak. Bataklığı temizlemek için de elimizden geleni yapacağız. Burası eskisi gibi, yine cennet olacak. Söz veriyorum*” (OT, s. 117-118) cümlelerinden Haşmet Bey’in geç de olsa bir uyanışı ve vatana karşı sorumluluk duygusunun gelişimini temsil ettiğini görürüz.

Bu örneklerde vatanseverlik, soyut bir kavramdan çıkarılarak doğrudan çevreye, doğaya ve topluma karşı duyulan sorumlulukla iç içe geçirilmiş, çocuklara örnek alabilecek bir tutum olarak sunulmuştur.

1.9.2. Bir Çift Mavi Kanat

Karagöz'ün uyarıları ise doğrudan bu vatanın elden gitmekte olduğunu, sahip çıkılmadığı takdirde “mahvolacak güzelim dünya” cümlesiyle çevre kirliliğinin sonuçlarını vurgular. *“Yazık. Çok yazık. Aklınız varsa kaplumbağanın kanatlarını kestirmezsiniz... Yoksa mahvolacak güzelim dünya. Hadi, sahip çıkın ona”* (BÇMK, s. 104-105). Karagözün bu cümlesiyle doğaya karşı duyarlılığı olan bir vatandaş bilinciyle söylediği görülmektedir.

Bilge Baykuş'un doğanın dengesinin bozulduğuna yönelik uyarısı, toplumsal sorumluluk hissiyle insanları doğaya sahip çıkmaya davet eder. Bilge Baykuş doğanın korunmasıyla birlikte *“Doğanın dengesi durmadan bozuluyor. Su suya, hava havaya, toprak toprağa benzemez oldu. Ormanları cayır cayır yakıp kül ediyorlar... Düşüncesizce talan ediyorlar her yanı. Artık bu kötü gidiş durmalı”* (BÇMK, s. 111) cümleleriyle vatanında korunduğunun altını çizer.

1.9.3. Karadeniz Kaptanı

Vatanseverlik değeri; çalışkanlık, eğitime önem verme, çevreye duyarlık, toplum için faydalı birey olma davranışlarıyla dolaylı olarak işlenmiştir. Vatanı sevmek bireyin kendini geliştirip toplumuna katkıda bulunmasıyla bütünleşmiş biçimde sunulmuştur.

Kaptan'ın babası, oğluyla olan konuşmasında vatanseverliğin alt tutum ve davranışlarıyla bütünleşen çalışkan olma eyleminin önemini *“Bak Kaptan, burada da kasabada olduğu gibi derslerine çalışır; öğretmeninin verdiği ödevleri yaparsan başarılı olursun. Başarılı olmak için çok çalışmak gerektiğini biliyorsun”* (KK, s. 56) cümleleriyle ifade eder.

Karnesindeki başarıdan ailesinin gurur duyması, Kaptan'ın hem aile hem de topluma faydalı biri olması yönünde desteklendiğini gösterir: *“Senin de benim de karnelerimizde zayıf olmaması babamı, annemi, dedemi ne kadar sevindirdi değil mi?”* (KK, s. 63).

Toplumun sağlıklı bir çevrede yaşaması için sorumluluk almak gerektiği anlatılır. Kaptan'ın dedesinin *“Kentlerin güzelleşmesi, yeşil alanlarla donatılması, temiz tutulması konusunda hepimiz elimizden geleni yapmalıyız... Sağlıklı olmak için de sağlıklı bir çevrede yaşamak gerek”* (KK, s. 100) cümleleriyle Kaptan'a ülkesine duyarlı bir birey olması gerektiğini anlatır.

1.9.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Bu yapıtta vatanseverlik, topluma sahip çıkmak, toprağa bağlılık ve toplumsal dayanışma bilinciyle örtülü bir şekilde aktarılır. Vatanseverliğin yaşanabilir bir toplum kurmak için gösterilen çabanın da bu değerin bir parçası olduğunu gösterir:

“KELOĞLAN— Koyunla koç, zamanla çoğalıp sürü olurlar. Kısa zamanda eski durumunuza kavuşursunuz. El ele verir, daha zengin bir köy kurarsınız. Yanlış yanlışla düzeltmeye kalkmazsanız, hep birlikte mutlu yaşarsınız” (KYG, s. 103-104).

Keloğlan’ın köylülere verdiği demeçte birlik ve beraberlik içinde olunursa güçlü olunabileceğini söyler.

1.9.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Kitapta vatanseverlik, bireyin çalışkanlığı, sorumluluk alması, tarihî değerlere sahip çıkması ve ülkesine faydalı bir birey olma çabasıyla işlenmiştir. Kültürel mirasa sahip çıkmak, eğitimle bilinçlenmek gibi konular üzerinden vatan sevgisi aktarılır.

Barış ve dedesi, tarihî yapıtların yurtdışına kaçırılmasının ülkeye nasıl zarar verdiğini tartışır. Ülkenin kalkınması ve turizm geliriyle güçlenmesi gerektiği vurgulanır:

“Barış gazeteden hatırladığı yazıyı anımsayarak söyler:

— Evet, gazetedeki yazıda da buna benzer şeyler anlatılıyor, dedi. O değerli tarihi eserler bizim müzelerimizde olsaydı, kim bilir ülkemize ne çok turist gelirdi.

Babası da onaylar:

— Elbette... O zaman çok daha kalkınmış, çok daha zengin bir ülke hâline gelirdik. Modern hastanelerimiz, iyi okullarımız, düzgün yollarımız olurdu... Turizm için ‘Bacasız sanayi’ denir. Turist sadece tatil yapmaya değil, tarihi eserleri de görmeye gelir”

Burak araya girer:

— İnsanları bu konuda fazla suçlamamak gerek bence Baba. Çoğu bu eserlerin değerini bilmiyor... Ben de bilmiyordum. Şu olayları yaşamasaydık aklıma bile gelmezdi” (BİÇBA, s. 196).

Barış ve babası arasında geçen bu konuşmada vatanseverlik değerinin vatanın tarihî değerlerine sahip çıkmayla örtüştüğünü belirtir.

1.9.6. Ermiş Memiş

Ermiş Memiş adlı çocuk tiyatrosunda vatanseverlik değerine yönelik herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

1.10. YARDIMSEVERLİK

Yardımseverlik, toplumda dayanışma ve birlik içinde yaşama arzusuyla ortaya çıkan temel değerlerden biridir. Türk toplumunda, tarihsel ve kültürel olarak köklü bir yere sahip olan bu değer, değişmez ve vazgeçilmez bir erdem olarak kabul edilmektedir. Türkiye’den söz ederken birçok yabancı, Türk insanının yardımseverliği, cömertliği ve bu değerlere bağlı olarak şekillenen misafirperverliği sıklıkla vurgulanmaktadır. Küresel İnsani Yardım 2017 Raporu’na göre, insani yardımların millî gelire oranında ise %0,75’lik oranla Türkiye bir kez daha “Dünyanın En Cömert Ülkesi” unvanını elde etti. (TİKA, 2017). Bu yönüyle yardımseverlik, toplumun sahip çıktığı ve kuşaktan kuşağa aktarılması gereken güçlü bir değerdir. İnsan, yaratılışı gereği diğer insanlarla etkileşim içinde yaşamaya muhtaçtır. Hem maddi hem de manevi anlamda yapılan yardımlar, bireyler arasında karşılıklı güveni ve bağlılığı artırmaktadır. Sosyal bütünlüğü güçlendirmektedir. Bu bağlamda, atalarımızın da belirttiği üzere “Akıl akıldan üstündür” sözü, yardımseverliğin hem maddi hem de manevi paylaşımlarla da sürdüğünü ifade eden kültürel bir göstergedir. Yardımseverlik, bireylerin hem kendilerini hem de içinde yaşadıkları toplumu daha anlamlı ve huzurlu kılmalarına katkı sağlamaktadır.

1.10.1. Ormandaki Tehlike

Ormanda gezerken ayıdan korkan bir kıza yardım etme isteği, yalnızca fiziksel yardım değil, duygusal destek verme düşüncesiyle de şekillenmiştir. Bu durum çocukların yardımseverlik, sorumluluk ve empati gibi değerleri aynı anda taşıdığını göstermektedir:

“Çocuklar, hem korkudan hem de kıza yardımcı olamamanın çaresizliği içinde, ne yapacaklarını şaşırdılar. Kıza nasıl yardım etmeliydi de ayının elinden kurtarmalıydı onu? İnsanın böyle korkunç bir olay karşısında kafa sı da çalışmıyordu. Korkudan ve şaşkınlıktan ne yapacağını bilememek... "Panik" denen şey bu olmalıydı.

Ayı çok kızmıştı. Eline geçirdiği koca koca taşları kıza doğru fırlatıyordu. Neyse ki pek iyi nişancı olduğu söylenemezdi. Eğer taşlardan biri hedefi bulsa, kız ciddi şekilde yaralanabilir, belki de ölebilirdi.

— İmdaat! Kurtarın beni!

Peki, ama nasıl? Yunus, kızı tanıdı. Okul arkadaşı Yaprak'tı kız. Evet, oydu... Yardımcı olma duygusu daha da güçlenmişti şimdi” (OT, s. 32).

Yaprak'ın, ormandaki ayı yavrularını korumak için avcılara engel olmaya çalışması hem hayvanlara karşı duyarlılığın hem de fedakârlığın örneğini sunar. Kendisini tehlikeye atma pahasına da olsa yardım etme arzusu, bu değerin derinliğini gösterir:

“— Size engel olmak istemiştim.

— Neyimize engel olacaktın?

— O ayının yavrularını vurduğunuzu biliyordum. Annelerini de vurmanızı istemiyordum. Engel olacaktım buna” (OT, s. 34).

Yaprak'ın ormanda kaybolduğunda yaşlı bir teyze tarafından misafir edilmesi ve ona sıcak çorba verilmesi, yabancıya bile gösterilen şefkatli yaklaşımın ve yardımseverliğin güzel bir örneğidir. Yaprak ve yaşlı teyzenin konuşmaları bu duruma örnektir:

“Nine, kızın yanına çöktü. Çorbadan içirmeye başladı.

— Bir gece önce yarı baygın, kumsalda buldum seni. Kayığın parçalanmıştı. Seni bir doktora götürmek is terdim ama hem yağmur yağıyordu hem de kasaba çok uzak. Bu yaşlı hâlimle...

Birden öksürük tuttu kızı. Öksürdükçe çamurlu su geliyordu ağzına.

— Bir şeyin yok, merak etme... O kadar olacak artık. Çorbamı bitir hele, için sıcacık olur.

— Teşekkür ederim” (OT, s. 112).

Yaprak'ın kopan fırtınada kumsala sürüklendikten sonra Fatma Nine tarafından kurtarılması ve onun iyileşmesi için yardım edilmesi yardımseverliğin güçlü bir örneğini aktarır.

Çocukların, köpeği Fındık'ı kaybettiklerini düşündükleri profesörden özür dilemeleri üzerine, profesörün onları cezalandırmak yerine çevreye duyarlılıkları için takdir etmesi ve araştırma gezisine davet etmesi, yetişkinlerin de yardımseverlik değerine nasıl katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

— Şey, aslına bakarsanız duyduk ama korktuk.

— *Keşke sorsaydınız, neler yaptığımızı... Sonra o rüya... Gerçekten çok ilginç. Yazdığım kitabın bir çocuğun rüyasına gireceği dünyada aklıma gelmezdi. Demek ki yazılanlar seni çok etkilemiş Yunus.*

— *Evet efendim, her şeyi anlattım size. Tekrar özür dilerim.*

— *Özür dileyecek bir şey yok. Aksine hoşuma bile gitti çevrenize sahip çıkmanız... Öğretmenleriniz gibi konuştum galiba. Yarın büyüklerinizden izin alıp gelin. Birlikte çıkalım araştırma gezisine” (OT, s. 96).*

Fındık’ın kaybolması üzerine Profesör’ün Fındık’ı bulup ona yardım etmesi ve ardından çocuklara yaptığı çalışmalarını göstermek için geziye davet etmesi yardımseverlik değerini gösterir.

1.10.2. Bir Çift Mavi Kanat

Hayvan dostları, Bay Kaplumbağa’nın tehlike altında olduğunu anladıklarında hızla harekete geçerek onu kurtarmaya çalışır. Bu bölümde, zor durumda olana yardım etmek için gösterilen kararlılık ve dayanışma, yardımseverlik değerinin birleştirici yönünü vurgular.

“Avcı ile Bay Kirli; kaplumbağanın üzerine yürürken, hayvanlar şaşkınlıkla birbirlerine baktılar... Artık her şeyi anlamışlardı.

Akbaba atıldı:

‘Çabuk kurtaralım kaplumbağayı!’

Tavşan fırladı:

‘Kanatlarını çözelim!’

Bayan Kaplumbağa, Köstebek ve Timsah, Avcı ile Bay Kirli’yi engellemeye çalıştılar” (BÇMK, s. 105).

Avcı’nın Kaplumbağa’ya zarar vermesi üzerine hayvanların onları engellemeye çalışması dayanışma ruhunu gösterir.

Karagöz’ün geçmişte yaptığı hatalardan pişmanlık duyarak yeni nesli uyarma çabası, deneyimlerini başkalarının yararına sunmak istemesiyle yardımseverlik değerini dolaylı olarak besler. O, genç kuşakları bilinçlendirme yolunu seçerek farkındalık yaratmayı hedefler:

Bu örnekler, yardımseverliğin fiziksel destek vermekle sınırlı olmadığını; aynı zamanda sözlü destek, yönlendirme ve empati yoluyla da ifade edilebileceğini göstermektedir.

1.10.3. Karadeniz Kaptanı

Yardımseverlik, yapıtta hem bireysel yardımlaşmalar hem de toplumsal dayanışmalar çerçevesinde sunulmuştur. Küçük bir yardım davranışının bile bir kişinin hayatındaki etkisi vurgulanmıştır. Çocuklar arasında iş birliği ve başkalarının ihtiyaçlarına kulak verme ön plana çıkarılmıştır.

Kaptan, babasına yardım etme sorumluluğunu üstlenir. Abisiyle birlikte bu yardımseverliği küçük yaşlarda alışkanlık olarak kazandığı Kaptan'ın *“Kahveye dönüp babama yardım edecekti. Ben de fırından iki ekmek alıp evin yolunu tuttum ”* (KK, s. 50) sözleriyle açığa çıkar.

Kaptanın, yolda düşen Selime Nine'ye yardım ederek empati ve yardımlaşmanın önemine dikkat çeker:

“Selime Nine, yokuşu tırmanmaya koyuldu. Bir iki adım atmadı ayağı kayıp düştü. Acılar içinde kıvranıyordu yerde. Torbasındakiler yerlere saçılmıştı... Koşarak yanına gittim.

‘Bir şey olmadı ya? Yardım edeyim size.’

Elimi uzattım ona. Elimi sıkı sıkı tuttu ” (KK, s. 52).

Kaptan'ın arkadaşı Ali'ye mektup yazarken arkadaşı Cem'in bisikletini tamir etmeye yardım etmesi yeni bir arkadaşlığa temel attığını mektubunda *“Cem'in bisikletinin zinciri boşanmıştı. Onarmaya çalışıyordu. Yanına gidip ona yardım edebileceğimi söyledim. Ve birlikte onardık. Şimdi her gün beraberiz ”* (KK, s. 53) sözleriyle ifade eder. Dayanışmayla kurulan ilişkinin dostluğa dönüştüğünü gösterir.

Ailesine destek olmak için yeni bir işe girme düşüncesini paylaşan Kaptan'a arkadaşının destek olarak yardımcı olmaya çalışması iş birliği ve dayanışmanın somut bir örneğini gösterir:

“‘Feyzullah abi,’ dedim. ‘Buraya şey için gelmiştim ben, bir şey sormak için...’ ‘Sor öyleyse.’

‘Ben de boyacılık yapmak istiyordum da. Okulumun olmadığı zamanlar. Bana bir boyacı sandığı bulabilir misin?’

‘Boyacı sandığı mı?’

‘Bilmem ki?’ Sanırım niyetimi anlamıştı.

‘Başka sandığım yok. İstersen bunu birlikte kullanabiliriz. Nasıl olsa ben yarım gün çıkıyorum işe... Olur mu?’

Sevincimden havalara uçtum. Para kazanmanın yolu bana da açılıyordu işte sonunda.

‘Sen olur diyorsan.’” (KK, s. 75).

Feyzullah ve Kaptan arasındaki bu konuşmada Feyzullah’ın anlayışla arkadaşına destek olması ve elindeki paylaşmak isteyerek ona yardım etmesi yardımseverliğin önemini ortaya çıkarır.

Selime Nine’nin evde geçirdiği kazadan sonra hastalanması üzerine tüm mahallenin seferber olup ona destek olması, dayanışma ve yardımseverlik değerlerinin toplum hayatındaki önemini göstermektedir:

“Anneme koşup olanları anlattım... Annem hemen bir çorba yapıp götürdü. Şu kimsesizlik ne kötü şeydi! Zavallı kadın ölüp gidebilirdi ve bundan kimsenin haberi olmazdı. Bir hafta boyunca ona çorba götürdük. Annem, Selime Nine’nin çorbasını içiriyor, evini temizliyor, giysilerini değiştiriyordu. Gelip gidenler çoğalmaya başlamıştı. Tüm mahalleli Selime Nine’ye yardımcı olabilmek için seferber olmuştu” (KK, s. 101).

Çocukların ve mahallelinin bu davranışları toplumsal birlik ve beraberliğin yardımlaşma yoluyla nasıl güçlenebileceğini vurgular.

1.10.4. Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü

Oyunda yardımseverlik değeri, duygusal destek, zor zamanlarda dayanışma ve başkasının sorumluluğunu üstlenme biçiminde ortaya konur. Keloğlan ve köy halkı arasında gelişen ilişkiler, bu değerin en belirgin örneklerini sunar.

Köy halkının Keloğlan’a duyduğu güven ve onunla kurduğu bağ, sadece misafirperverlik değil, aynı zamanda yeni biriyle dayanışmaya hazır olmayı da simgeler:

“1. ADAM—Sana köyünü unuttururuz burada. Ne dilersen yerine getiririz. Darda koymayız.

2. ADAM— Bizim köy bir tanedir” (KYG, s. 23).

Köylüler, Keloğlan'dan ayrılmak istemez, onu bir kurtarıcı olarak görürler ve yalnız bırakmamaya çalışırlar. Bu, yardım istemenin yanı sıra, birlikte kalmak ve destek olmak isteyen bir topluluğun dayanışma anlayışıdır:

“1. ADAM— Çaresiz, umutsuz kaldık.

KELOĞLAN— Demek öyle?

1. ADAM— Evet... Ne olur sen bari kal burada... Bizi darda koma...

2. ADAM— Gitmezsın, bizi üzmezsın değil mi?

KADIN— Bizi yalnız, kimsesiz komazsın?

KELOĞLAN— Bilmem ki... Nasıl etsem... Öyle mi yapsam, böyle mi etsem... Sizi bırakıp gitmeye gönlüm razı olmaz” (KYG, s. 32).

Oyunun ilerleyen bölümlerinde birlikte kurtuluş temasının işlenmesiyle, yardımlaşmanın toplumsal bir kazanım olduğu vurgulanır:

“Köylü akıllı köylü...

Köyü beladan kurtardı köylü.

Haydi siz de katılın bize, Kirpileri getirdik dize,

El ele verirse,

Hep güleriz böyle” (KYG, s. 68).

Keloğlan ve köylüler arasında geçen sahnelerde yardımseverlik ve iş birliğinin, zorlukları aşmak için en etkili yol olduğunu gösterir.

1.10.5. Birkaç İyi Çocuk Bir De At

Levent, yaralı atı yalnız bırakmayarak onunla ilgilenmesi ve tedavi için gerekli malzemeleri getirmesi yardımseverliğe örnektir:

“Sonra da hayvanın yarasını tedavi etmek için temiz bez, tentürdiyot getirdi çiftlik binasındaki ilkyardım dolabından” (BİÇBA, s. 47).

Levent, yaralı ve korkmuş Benekli'ye sevgiyle yaklaşarak ona moral verir. Hayvana yardım etme ve onun acısını paylaşma isteği ön plandadır: *“Şimdilik böyle idare edeceğiz Benekli. Sana şimdi biraz ot bulurum. Sakın korkma ve üzülme. Yakında yine sıcak ahırına kavuşacaksın.”*

‘Hayvan başını salladı. Belki de Levent’in söylediklerini anlamış, aynı umudu taşıdığını belli etmek istemişti.’” (BİÇBA, s. 94).

1.10.6. Ermiş Memiş

Karga’nın rüzgârlı günlerde bile insanlara yardım etme isteği bir işten daha fazlası olarak içten gelen bir haz duygusuyla yaptığını gösterir. İş sayesinde başkalarına faydalı olmanın verdiği mutluluk, onun özgeci karakterini ve toplumsal duyarlılığını yansıtır. Bu yönüyle yardımseverlik değerini doğrudan temsil eder:

“KARGA— Fırtına birazdan yavaşlar anne.

BAYAN GAK— Baban da senin gibiydi. Fırtınalı günlerde yangın çıkacak diye ödü kopardı.

KARGA— Onun zamanında kasabada tek bir yangın çıkmadı değil mi?

BAYAN GAK— Evet. Ömrü boyunca işini büyük bir dikkatle yaptı. Sen de öylesin. Tıpkı babansın.

KARGA — İşimi seviyorum. Başkalarına yardım etmek hoşuma gidiyor.

BAYAN GAK— Başkalarına yardım etmek güzel şeydir oğlum ama kendini de düşünmelisin. Bu havada çatılara tünemek tehlikeli olabilir” (EM, s. 6).

Sucu, Karga’nın baygın hâlde olduğunu fark ettikten sonra Karabaş’tan yardım istemekte, onu bir görevle sorumluluk vermektedir. Karabaş’ın sahibinin yanında durması da dolaylı olarak sadakat ve sahiplenme duygusunu yansıtır. Bu sahnede yardıma ihtiyaç duyan birine destek olmak, durumu ilgili kişiye bildirme yönünde harekete geçmek, yardımseverlik değerinin öne çıktığını gösterir.

“KARABAŞ— Hev-hev!

SUCU— Korkma, sahibine bir şey olmamış. Bayılmış o kadar.

KARABAŞ— Hıh! Umurumdaydı sanki!

SUCU— Demek başında bekledin ha? Gördün mü bak karakaçan? Ne sadık hayvanlar var. EŞEK – Ya, ya! Ne demezsin!

SUCU— Bak Karabaş, şimdi doğru Karga’nın kulübesine koşup durumu annesine haber vereceksin” (EM, s. 8).

Sucu’nun, yaşlı bir annenin duygusal durumunu gözeterek onu teskin etmesi ve “ona çok iyi bakarım ben” demesi, doğrudan yardımseverliğe işaret eder. Ayrıca Bayan

Gak'ın “bu iyiliğinizi hiç unutmayacağım” demesi de bu davranışın karşılıksız bir yardımı içerdiğini doğrular. Olayların sıcaklığı içinde, ihtiyaç duyan birine gönüllü şekilde destek olma davranışıyla yardımseverlik değeri somut şekilde yansıtılmıştır:

“BAYAN GAK— Haklısınız. Evimin direği o. Ama bundan sonra hiç olmazsa böyle bir günde izin vermem çatılara çıkmasına.

SUCU— Bakın bu iyi olur işte. Bu fırtınada baca temizlemek akıl işi değil.

BAYAN GAK— Ah, oğlum benim. Daha çok baygın yatar mı dersiniz?

SUCU— Sanmam. İsterseniz siz evinize dönün. Havada iyice bozdu zaten.

BAYAN GAK— Olur mu? Nasıl bırakır giderim oğlumu böyle?

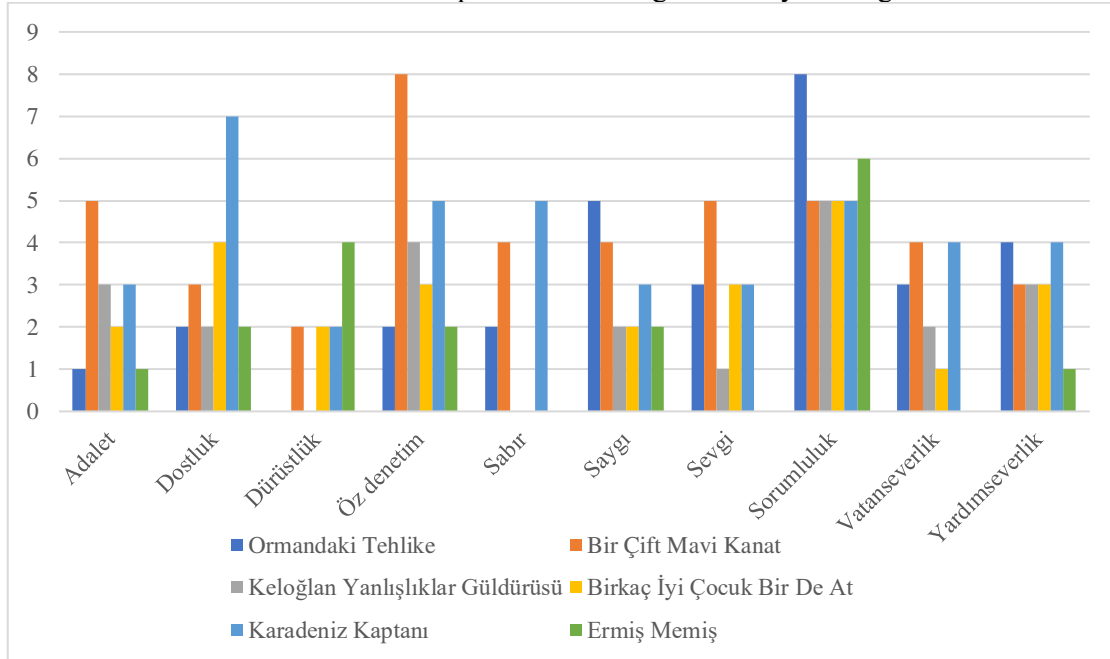
SUCU— Neden gitmeyecekmişsiniz? Oğlunuzun bir şeyi yok işte. Hiç kuşkunuz olmasın yarın koşa koşa eve gelecektir. Hem ben yalnız bir ihtiyarım. Kasabayı bilirsiniz. Sonracığıma sizi oturtacak bir taburem bile yok.

BAYAN GAK— Peki. Dediğiniz gibi olsun.

SUCU— Ha şöyle! (BAYAN GAK'YU GEÇİRİR) Üzülmeyi bırakın artık. Ona çok iyi bakarım ben. (KAPIYI AÇAR)

BAYAN GAK— Teşekkür ederim, bu iyiliğinizi hiç unutmayacağım. Hoşça kalın. (SON KEZ OĞLUNA BAKIP HIZLA ÇIKAR) ” (EM, s. 9-10).

Tablo 8. İncelenen Kitaplardaki Kök Değerlerin Sayısal Dağılımı

Mahmut Tunaboşlu'nun çocuk kitaplarında yer alan on kök değeri genel bir tabloda göstermek mümkündür. Hazırlanan tabloda on kök değerin Mahmut Tunaboşlu'nun altı farklı çocuk kitabındaki dağılımı karşılaştırılmıştır. Sorumluluk hemen her yapıtta sıkça kullanılarak öne çıkar. Öz denetim özellikle *Bir Çift Mavi Kanat*'ta dikkat çekici oranda fazladır. Dostluk ve dürüstlük birçok yapıtta belirgin bir şekilde işlenmiştir. Adalet ve sabır gibi değerlere ise kimi yapıtlarda sınırlı düzeyde yer verildiği görülmüştür.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Mahmut Tunaboğlu'nun incelenen yapıtları arasında üç roman, bir hikâye ve iki çocuk oyunu yer almaktadır. İncelenen söz konusu yapıtlarda çocuk kitapları tanıtılmış ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği on kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) açısından değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitaplarının değerler eğitimi açısından zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

Mahmut Tunaboğlu, kısa yaşamı boyunca daima yazıyla iç içe olmuştur. Gazetecilik mesleğini büyük bir sevgiyle yürütürken çocuklar için de önemli yapıtlar kaleme almış, bu yapıtlar çocuk edebiyatı alanında dikkat çekerek çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitaplarında kullandığı dil, olay örgüsü ve karakterler arası etkileşim, çevreye ve topluma duyarlılık gibi değerlerle öne çıkmaktadır. Bu yönüyle yapıtlarda çocuklar için örnek teşkil eden karakterler yer almaktadır. Yazarın özellikle romanlarında hayvan sevgisinin dostlukla iç içe işlendiği göze çarpmaktadır. *Birkaç İyi Çocuk Bir de At* adlı romanda ata duyulan büyük sevgi, *Ormandaki Tehlike* ve *Karadeniz Kaptanı* adlı romanlarda ise köpeğin sadık bir dost olarak anlatıldığı örnekler dikkat çekicidir. *Bir Çift Mavi Kanat* adlı hikâyesinde ise yazar, hayvanların dünyasından seslenmektedir. Mahmut Tunaboğlu bu yapıtında geleneksel Türk tiyatrosundan izler yer almaktadır. Fabl türüne yakın olan bu yapıtta, geleneksel anlatı unsurlarıyla birlikte güçlü betimlemelerle dikkat çeken hayal unsurları öne çıkmaktadır.

Mahmut Tunaboğlu'nun incelenen çocuk kitaplarında en sık yer alan alan değer “sorumluluk”tur. Yazar *Ormandaki Tehlike* ve *Karadeniz Kaptanı* adlı yapıtlarında sorumluluğun önemine dikkat çeker. Tüm kitaplarda sorumluluğun belirgin bir şekilde öne çıkarılması yazarın çocuklara bireyin topluma karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirerek toplumsal rollerini benimsemelerine özen gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yazarın *Bir Çift Mavi Kanat* adlı yapıtında “öz denetim” bireyin kendi davranışlarını kontrol ederek öz farkındalık becerisinin gelişiminin desteklenmesiyle öne çıkar. Mahmut Tunaboğlu'nun hemen her kitabında yer verdiği ancak özellikle *Karadeniz Kaptanı* ve *Birkaç İyi Çocuk Bir de At* adlı yapıtlarında öne çıkan bir diğer önemli kök değer de “dostluktur. Bu yapıtların olay örgüsü doğrudan arkadaşlık ve sosyal ilişkiler teması çerçevesinde kurgulanmıştır. Yazarın incelenen yapıtlarında on kök değer arasında en az yer verilen değerse “sabır”dır. *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü*, *Ermış Memiş* ve *Birkaç*

İyi Çocuk Bir de At adlı yapıtlarda sabra yönelik herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Bu yapıtlarda sabırlı olma, tahammül gösterme ya da zorluklara karşı direnç gösterme gibi sabırla ilişkilendirilebilecek tutum ve davranış örneklerine yer verilmediği görülmüştür.

Bu araştırmanın sonuçları alan yazındaki çalışmalarla karşılaştırıldığında belirli benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Çini'nin (2020) çalışmasında en çok işlenen değer sevgi olarak belirlenmiş, Yazıcıoğlu'nun (2022) çalışmasında ise saygı, sevgi ve sorumluluk ön plana çıkmıştır. Benzer şekilde, Korkutan ve Kaplan (2022) *Çocuk Kalbi* romanında en çok sevgi, saygı ve vatanseverlik değerlerinin işlendiğini tespit etmiştir. Bu araştırmada ise özellikle sorumluluk ve öz denetim değerlerinin güçlü bir biçimde aktarılması dikkat çekmektedir. Çocuklara, okul hayatıyla birlikte çeşitli ödev ve sorumluluklar yüklenir. Bu süreçte okul, çevre ve arkadaşlarıyla iletişim kurmakla birlikte arkadaşlarına, çevreye ve okula karşı belirli sorumluluk yüklenir. Bu noktada, Mahmut Tunaboşlu'nun çocuk kitapları bir tatil hikâyesi yahut bir okul macerası olarak kurgulandığı için çocukların bu ödev ve sorumlulukları kazanmaları açısından oldukça değerli görülmektedir.

Mahmut Tunaboşlu'nun çocuk edebiyatı alanında ortaya koyduğu yapıtlar, içerik ve tema açısından oldukça önemli ve değerli ürünlerdir. Ancak, kitap baskılarında ve yapıt adlarında bazı karışıklıklar göze çarpmaktadır. Çocuk edebiyatının temel özelliklerini taşıyan bu yapıtlarda dil bilgisi ve anlatım bozuklukları da yer yer görülmektedir. Konusu, teması ve anlatım biçimi dikkate alındığında bu yapıtların bir redaktör ve editör eşliğinde gerekli düzenlemeler yapılarak ve uygun görsel materyallerle desteklenmesi tavsiye edilmektedir.

Mahmut Tunaboşlu'nun çocuk kitaplarına genel bir bakışla değerlendirildiğinde, anlatımın güçlü, sade ve anlaşılır bir üslupla gerçekleştirildiği görülmektedir. Çocuk edebiyatını diğer edebî türlerden ayıran temel özelliklerden biri de olaylara çocuğun bakış açısıyla yaklaşabilmektir. Bu bağlamda Tüfekçi Can (2014a: 64), çocuk edebiyatı yapıtlarında anlatımın sadeliği ve aynı zamanda “olağanüstü güzellikte bir müzikalite” barındırmasının da önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çocuk kitaplarını diğer kitaplardan ayıran bu özelliğin, Mahmut Tunaboşlu'nun çocuk edebiyatı alanındaki yapıtlarında, hem çocuğun dünyasına uygun bir bakış açısının korunması hem de anlatılarına yer yer müzikal bir ahenk kazandırılması, bu yaklaşımın somut bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitapları arasında aynı içeriğe sahip olmasına rağmen farklı adlarla yayımlanmış yapıtları bulunmaktadır. Buna örnek olarak Bay ve Bayan Kaplumbağa'nın hayatını anlatan hikâyeye gösterilebilir. Bu hikâyeye *Bir Çift Mavi Kanat* adıyla Kültür Bakanlığı, *Umudun Mavi Kanatları* adıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi ve *Mavi Kanatlı Kaplumbağa* adıyla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Benzer durum *Dünyanın En Güzel Çocukluğu* ve *Karadeniz Kaptanı* adlı kitaplarda da görülmektedir. Bu iki yapıt aynı içeriğe sahiptir ve aralarından en son yayımlanan *Karadeniz Kaptanı* adlı yapıttır. Bu kitap Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları'na basılmıştır. Aynı içeriğe sahip bir diğer kitap ise *Ormandaki Tehlike* ve *Ay Işığında Ne Oldu?*'dur.

Yapıtlarda olay örgüsü bakımından güçlü ve dikkat çekici sahneler yer verilmiş olsa da sahne geçişlerinde zaman zaman belirgin atlamalar gözlenmektedir. Bu durum, okurun metni takip etmesini zorlaştırmaktadır. Ancak bazı yapıtlarında yazarın anlatıyı bölümlere ayırarak her bölüme dikkat çekici bir başlık vermesi hem zaman ve mekân geçişlerinin anlaşılmasını kolaylaştırmakta hem de okuyucunun metne olan ilgisini artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

İncelenen yapıtlarda yayınevleri tarafından resimleme, dil bilgisi ve anlatım unsurlarına yeterince özen gösterilmemesi, bu yapıtların nitelikli bir çocuk edebiyatı ürünü olma niteliğini zayıflatmaktadır. Bu nedenle, ilgili yapıtların konu ve anlam bütünlüğü korunması gerekli dil, anlatım ve resimlemelerle yeniden basılması ve yaygınlaştırılması tavsiye edilmektedir.

İncelenen yapıtlar, söz varlığı açısından yansıma kelimeler, deyimler, atasözleri, terim ifadeler ve yerel ağız unsurlarının kullanımı dikkat çekicidir. Bu durum, yapıtların dil zenginliği açısından önemli bir kaynak niteliği taşımasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, söz konusu yapıtlarda kullanılan söz varlığı unsurlarının türlerine göre sınıflandırılması, kullanım sıklığının belirlenmesi ve işlevleri üzerine ayrıntılı bir çalışma yapılması tavsiye edilmektedir.

İncelenen yapıtların hem edebî yönü hem de içerdiği değerler bakımından uygulamalı etkinlik kitaplarında, öğrencilerin Türkçe ders ve çalışma kitaplarında okuma veya dinleme metni olarak yer alabilecek niteliktedir. Bu sayede değerler eğitimi aktarmada Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitapları hem içerik açısından hem de pedagojik açıdan bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Drama yaparak ve yaşayarak

öğrenmenin en etkili araçlarından biridir. Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk oyunları, sınıf içi drama çalışmaları için eğitsel açıdan zengin metinler sunmaktadır. Bu oyunlar aracılığıyla öğrencilerin duygu, düşünce ve değerlerle bütünleşmeleri sağlanabilir.

Edebiyatın yeni konusu olan postmodernizm terimi, Mahmut Tunaboğlu'nun yapıtlarında oldukça dikkat çekici bir biçimde işlenmiştir. Bu duruma örnekler, anlatı özellikleri bölümünde aktarılmıştır. *Ormandaki Tehlike* adlı yapıtta, sedir ağacının o yöreye ait efsanevi bir unsur olarak sezdirilmesi dikkat çekicidir. Sedir ağacı, geçmişten günümüze ebediyet ve istikrarın sembolü olarak kabul edilmektedir. Anadolu gibi pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış bir coğrafyada Sedir ağacı, kutsal ve değerli bir ağaç olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, yapıtta çocukların sedir ağacıyla konuşmaları ve bu ağacın zarar görmesinin ormandaki felaketin başlangıcı olarak sunulması, sedir ağacına verilen değerle örtüşmektedir. Yazarın, doğa sevgisini çocuklara aktarmada mitolojik öğeleri bir araç olarak kullanması, yapıtlarında kültürel öğeleri önemsemesi açısından derinlik katmaktadır. Bu yönüyle yazarın anlatı tarzı değerli görülmektedir.

Mahmut Tunaboğlu'nun incelenen çocuk yapıtlarının gerek edebî nitelikleri gerekse de içerdiği değerler bakımından okurlar açısından yararlı oldukları düşünülmektedir. Bu yapıtlar, çocukların karakter gelişiminde etkili olabilecek temalar içermektedir. Söz konusu kitapların Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanması ve okullara tavsiye edilen kitaplar arasında gösterilmesi yazarın çocuk edebiyatı alanındaki yetkinliğinin bir göstergesidir. Mahmut Tunaboğlu'nun incelenen yapıtlarının barındırdığı değerler arasında önce çıkan öz denetim ve sorumluluğun özellikle günümüz kuşaklarında önemli farkındalıklar oluşturabilir. Bu nedenle Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitaplarının gerek veliler ve öğretmenlerce gerekse de öğrencilerce okunması kök değerler açısından önem arz etmektedir. Yazarın günümüzde basımı bulunmayan çocuk kitaplarının yeniden basılması noktasında yayınevlerine, öğrencilere tanıtip okutulması noktasında öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Mahmut Tunaboğlu'nun herhangi bir yayınevi tarafından basılmayıp arşivinde kalan *Ermış Memiş* adlı çocuk oyunu da basılı hâle getirilerek çocuk edebiyatı alanına kazandırılabilir.

Türk çocuk edebiyatı tarihinde adları unutulmuş ancak yapıtları sahaflar ve kütüphanelerde yer edinmiş pek çok değerli yazar bulunmaktadır. Bu alan üzerine çalışan araştırmacılara söz konusu yazarları ve yapıtları gün yüzüne çıkarma noktasında önemli görevler düşmektedir. Mahmut Tunaboğlu'nun çocuk kitapları üzerine farklı ve özgün

konu başlıkları seçilerek bu yapıtların farklı yönlerden incelenmesi Türk çocuk edebiyatı araştırmaları açısından son derece faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbaşı, O. (2004). *Türk Millî Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akın, E. (2019). *Çocuklar İçin Edebiyat Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alaylıoğlu, R. ve Oğuzkan, A. F. (1976). *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.
- Aslan, C. (2019). *Çocuk Edebiyatı ve Duyarlılık Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Avcı, N. (2020). *Toplumsal Değerler: Gençlik*. (İkinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları.
- Aydın, E. (2019). *Türk Edebiyatındaki Ödüllü Çocuk Romanlarında Temalar (1948-2016)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Aytekin, H. (2016). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Baş, B. (2015). *Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bozkurt E. (2020). Yardımseverlik. *Etik ve İnsani Değerler* (Ed: C. Yaşaroğlu, H. F. Ergül) içinde (s. 251-264). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Büyükboyacı, Ş. (2024). Türk Kültüründe Değerler Eğitimi. *Eğitimin Kavramsal Temelleri Karakter ve Değerler Eğitimi* (Ed: A. K. Namlı) içinde (s. 31-54). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Ciravoğlu, Ö. (2000). *Okul Öncesi Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Esin Yayınevi.
- Çek, B. (2008). *Mahmut Tunaboğlu (1954-2002)*. Erişim adresi: <https://mahmuttunaboğlu.blogspot.com/2008/05/hayati.html> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- Çini, Y. N. (2020). *2000 Yılında Yayımlanan Türk Çocuk ve Gençlik Romanlarında Değerler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Demiryürek, M. (2018). *Çorum'da Edebiyat, Edebiyatta Çorum*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Dilmaç, B. (2012). *İnsanca Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dilmaç, B. (2021). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (Ed: M. A. Y. Saraç). Ankara: TÜBA Yayınları.
- Dumanlı Kadızade, E. ve Sakar, C. (2021). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocuk Edebiyatı. *Çağdaş Çocuk Edebiyatı* (Ed: Ş. Demirel ve S. Seven) içinde (s. 39-68). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Duran, V. (2020). Adalet, *Etik ve İnsani Değerler* (Ed: C. Yaşaroğlu, H. F. Ergül) içinde (s. 1-23). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2020). *Karakter ve Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Enginün, İ. (1985). Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış. *Türk Dili*, 49(400), 186-194.
- Eren, M. A. ve Şeker, M. (2024). Osmanlı Maarifinin İlk Basamağındaki Sıbyan Mekteplerinde Ahlaki Değerlerin Eğitimi. *International Journal of Social Science Research*, 12(3), 1-22. <https://dergipark.org.tr/pub/ijssresearch>
- Erol, K. ve Tütak M. (2015). Çocuk Edebiyatı Kapsamında İbrahim Alâettin Gövsa'nın Çocuk Şiirleri'ne Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Bakış. *International Journal of*

- Languages' Education and Teaching*, 3(1), 210-228.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijlet/issue/82530/1418752#article_cite
- Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler İçerik Çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Fichter, J. H. (2012). *Sosyolojiye Giriş* (Çev: N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Foulquié, P. (1994). *Pedagoji Sözlüğü* (Çev: C. Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Franklin, B. (1993). *Çocuk Hakları*. İstanbul: Renk Basımevi.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Haz: B. Onur). (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gil'adi, A. (2024). *İslam'da Çocukluğun Tarihi*. (Çev: S. Korkmaz). İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Gordon, M. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev: O. Akınhay ve D. Kömürcü) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güleryüz, H. (2006). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güven, A. Z. (2014). *Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı*. Konya: Palet Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İHA (2024). *Mahmut Tunaboylu Kabri Başında Anıldı*. Erişim adresi: <https://www.ih.com.tr/corum-haberleri/mahmut-tunaboylu-kabri-basinda-anildi-53053064> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Çocuk Romanları Yarışması. (1988, 29 Ekim). *Milliyet*, s. 4. Erişim adresi: <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarikh=1988.10.29> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- Karabudak, N. (2015). *Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Tarafından Yayımlanan Çocuk Roman ve Çizgi Romanlarının Tematik İncelemesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Karaca, Ş. (2013). *Türk Edebiyatında Çocuk*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karagül, S. ve Şen, E. (2020). *Çocuk Edebiyatı: Okuma Kültürünün Temelleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kocaoğlu, M. (2013). *Ütopya ve Gerçeklik Arasında Adalet Problemi: John Rawls ve Robert Nozick'in Adalet Teorilerinin Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Korkmazgöz, R. (2020). Doğruluk ve Dürüstlük. *Etik ve İnsani Değerler* (Ed: C. Yaşaroğlu, H. F. Ergül) içinde (s. 77-105). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Korkutan, K. ve Kaplan, K. (2022). Çocuk Kalbi İsimli Çocuk Romanının Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Kök Değerler Açısından İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 545-563.
<https://doi.org/10.21547/jss.1013898>
- Kuşdemir, Y. (2021). Çocuk Kitabı Yazma Serüveni. *Çocuk Edebiyatı* (Ed: A. Şahin) içinde (s. 261-294). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kuşdil, M. E. ve Kâğıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwarz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-80.
- Living Values Education Programme. (2020). *Living values education: Nurturing hearts and educating minds* [Broşür]. Association for Living Values Education International. Erişim adresi: <https://www.livingvalues.net/download/> [Erişim tarihi: 28.05.2025].

- MEB (1943). *2. Millî Eğitim Şûrası: 15-21 Şubat 1943*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
Erişim adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/2_sura.pdf.
[Erişim tarihi: 28.05.2025].
- MEB (1972). *Tebliğler Dergisi*. 21 Ağustos, 1750. Ankara: MEB Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü.
- MEB (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Erişim adresi: <https://drive.google.com/file/d/1XZuIqK9VcDYgzTFohjQ-k7OSYxTGjwLX/view> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- MEB (2018) *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*.
Erişim adresi: <https://www.calameo.com/books/00566599097159fac03ed> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- MEB (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Erişim adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- MEB (2024a). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Erişim adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- MEB (2024b). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*. Erişim adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- Nas, R. (2004). *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Neydim, N. (1998). *Çocuk ve Edebiyat*. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Oğuzkan, F. (2021). *Çocuk Edebiyatı*. (11. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öner, Ç. (2000). *Çocuk Yazınında Neler Yapılmalıdır? I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve Çözüm Yolları* içinde (s. 475-490). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Özden, Y. (2020). *Eğitimde Yeni Değerler: Eğitimde Dönüşüm*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özer, B. (2020). Sabır. *Etik ve İnsani Değerler* (Ed: C. Yaşaroğlu, H. F. Ergül) içinde (s. 177-199). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özmen, M. (2020) Sevgi. *Etik ve İnsani Değerler* (Ed: C. Yaşaroğlu, H. F. Ergül) içinde (s. 207-225). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokluğu*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Samurçay, N. (2008). Çocuk Psikolojisi Açısından Tiyatro. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 26(26), 7-38. Erişim adresi: https://doi.org/10.1501/TAD_00000000213
- Sarıyüce, H. L. (2012). *Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Ansiklopedisi 1*. İstanbul: Nar Edebiyat Yayınları.
- Sever, S. (2003) *Çocuk ve Edebiyat*. İstanbul: Kök Yayınları.
- Sınar, A. (2006). Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7, 175-226.
- Stearns, N. P. (2018). *Çocukluğun Tarihi*. İstanbul: Dedalus Kitap.
- Şemsettin Sami (2019). *Kamus-ı Türkî*. (Haz: P. Yavuzarslan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şimşek, T. (2018). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2011). *Dünyadan Büyüktür Çocuk: Çocuk ve Çocukluk Deneme Kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- T.C. Antalya Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü. (2017). *Antalya’da Değerler Eğitimi*. Kutlu & Avcı Ofset Ltd. Şti. Erişim:

- nydurucpl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/07/14/869676/dosyalar/2017_10/2312004_6_DeYerler_EYitimi_KitapYY.pdf?CHK=f95134668340c5232bffe46208c5c7 [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü. (1999). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Ulusal İlk Rapor*. Ankara: Sistem Ofset.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2022, 19 Kasım). *Genel müdürlüğümüzce hazırlanan değerler eğitimi etkinlik kitabı yayımlandı*. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. Erişim: <https://ogm.meb.gov.tr/www/genel-mudurlugumuzce-hazirlanan-degerler-egitimi-etkinlik-kitabi-yayimlandi/icerik/1665> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2017). Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmaları Üzerine. Erişim adresi: https://saraykent.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/05164224_TanYtYm_Kita_pYY.pdf [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- Tekışık, H. H. ve Karabıyık, E. Ü. (b.t.). *Millî Eğitimle İlgili Kanunlar*. Ankara: Üner Yayınları.
- Temizyürek, F., Şahbaz, N. K. ve Gürel, Z. (2016). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2018). *Değerler Eğitimi Sosyolojik Yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tonguç, İ. H. (1953). *Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü*. İstanbul: Bir Yayınevi.
- Topal, Ö. (2012). *Toplumsal Cinsiyetin İnşası: 7-12 Yaş Grubu Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tunaboğlu, M. (1997). *Ormandaki Tehlike*. İstanbul: Bu Yayıncılık.
- Tunaboğlu, M. (2002a). *Bir Çift Mavi Kanat*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tunaboğlu, M. (2002b). *Keloğlan Yanlışlıklar Güldürüsü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tunaboğlu, M. (2008). *Birkaç İyi Çocuk Bir de At*. Çorum: Lider Matbaacılık.
- Tunaboğlu, M. (2009). *Karadeniz Kaptanı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tunaboğlu, M. (2020). *Yeni Yılı Karşılamaya Hazırlanırken/Son Yazısı*. (27 Aralık). Erişim adresi: <https://www.bsgmedya.com/?Syf=22&Mkl=1186708&pt=M%C3%BCslim%20TUNABOĞLU&YEN%C4%B0-YILI-KAR%C5%9EILAMAYA-HAZIRLANIRKEN/SON-YAZISI> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- Tunaboğlu, M. (b.t.). *Ermış Memiş*. (Yayımlanmamış çocuk tiyatrosu metni).
- Tüfekçi Can, D. (2014a). *Çocuk Edebiyatı Giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tüfekçi Can, D. (2014b). *Çocuk Edebiyatı: Kuramsal Yaklaşım*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu, (2023). *Türkçe Sözlük*. (12. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, (2018). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017. Ankara: TİKA. Erişim adresi: <https://www.tika.gov.tr/wp-content/uploads/2018/2017%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/Kalkinma2017Web.pdf> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- Ulusoy, K. (2021). *Karakter, Değerler ve Ahlak Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Ünder, H. (b.t.). Tevhîd-i Tedrisat Kanunu (1924). *Türk Maarif Ansiklopedisi*. Erişim adresi: <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/tevhid-i-tedrisat-kanunu> [Erişim tarihi: 28.05.2025].
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaşaroğlu, C. (2020). Sorumluluk. *Etik ve İnsani Değerler* (Ed: C. Yaşaroğlu ve H. F. Ergül) içinde (s. 225-247). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yaşaroğlu, C. ve Ergül, H. F. (2020). *Etik ve İnsani Değerler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2000). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcıoğlu, S. (2022). *Çok Okunan Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Kök Değerler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ö. ve Tuncer, M. (2020). Dale'in Yaşantı Konisine Göre Yapılandırılmış Ölçme ve Değerlendirme Dersinin Öğretmen Adaylarının Akademik Başarısına Etkisi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 11(21), 39-62.
- Yörükoğlu, A. (1997). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.

EKLER

Bu bölümde yer alan Mahmut Tunaboğlu'nun özel yaşamına, gazeteciliğine ve yazarlık kariyerine ilişkin bilgiler, yazarın oğlu ile yapılan görüşme sonucunda elde edilmiştir.

EK 1: Mahmut Tunaboğlu'nun oğlu ile yapılan görüşmeden alınan notlar

Görüşülen Kişi: Barış Tunaboğlu

Görüşme Tarihi: 1 Mayıs 2025

Görüşme Yeri: Kişisel iletişim/E-posta

1. Mahmut Tunaboğlu yazarlık kariyerine nasıl başladı?

Mahmut Tunaboğlu, küçük yaşlardan itibaren yazmaya meraklıydı. Daha çocukken yazdığı günlüklerin bir kısmı muhafazamız altındadır. Lise ikinci sınıfı terk ederek gazeteciliğe başladı. Çeşitli ulusal ve yerel gazetelerde uzun yıllar muhabirlik, köşe yazarlığı, yazı işleri müdürlüğü yaptı. Bu dönemde yazma yeteneğini fark etti ve hep ilgi duyduğu çocuk edebiyatına yazar olarak yöneldi.

2. Yazma sürecinde ilham aldığı kişiler kimlerdi?

Mahmut Tunaboğlu, babası Müslüm Tunaboğlu'nun köy enstitülü bir öğretmen olması sebebiyle kitaplarla erken yaşta tanışmaya başladı. Şüphesiz babası ilk etkilendiği insanlardan birisidir. Bu konuda tek bir isim vermek doğru olmaz.

3. Yaşam hikâyesinden yazarlık ile ilgili deneyimleri nelerdir?

Yazdığı radyo oyunlarının ulusal düzeyde yankı uyandırması ve *Çorum Haber* gazetesindeki köşesinde “Yazı Üretim AŞ.” başlığıyla yazdığı siyasi mizah konulu yazıları çok ilgi gördü.

4. Yaşadığı şehir ile yazarlığı arasındaki ilişkiye dair detaylar

Çorum'da yaşaması ve 80'li yıllardaki Çorum'daki siyasi ortam, gazeteciliğinin gelişmesine büyük katkı sağladı. Bu dönemde yaptığı haberler ulusal basında büyük yankı uyandırdı (Çorum Olayları). Yaşadığı şehir dışında da aile üyelerini roman karakterleri olarak kullanmayı severdi. Roman karakterlerindeki bazı isimler yakın çevremizdeki tanıdıklarımızdan ve ailemizden oluşmaktadır.

5. Basılmış kitaplarının dışında kalmış, yayımlanmamış ya da özelde kalmış çalışmaları var mı?

Çorumlu ünlü oyuncu Nihat Nikerel ile yaptığı bir senaryo çalışması vardı ancak ikisinin de vefat etmesi sebebiyle senaryonun örneği maalesef elimizde bulunmamaktadır.

Yayımlanmamış hikâye denemeleri vardır.

“Bizim Hikâyemiz” adlı senaryosu vardır.

“Kayıp Kasaba”, “Ermiş Memiş”, “Taklamakan Çölünde İmambayıldı” adlı yayımlanmayan tiyatro yapıtları vardır.

“Madalyon” adlı romanı, vefatından sonra Çorum Belediyesi tarafından basılmıştır.

6. Yaşadığı şehirler nelerdir, özel hayatı hakkında bilgi verir misiniz?

Bulgaristan göçmeni bir ailenin çocuğu olarak ailesinin göç ettiği Çorum ilinin Mecitözü ilçesinin Bayındır köyünde doğdu. Babası Müslüm Tunaboğlu aynı köyde öğretmenlik yapmaktaydı. Eşi Emine Tunaboğlu da yine aynı köylüdür. Babası Müslüm Tunaboğlu Bayındır köyünde öğretmen iken yakın arkadaşı olan Mehmet Yücel’in kızı Emine ile oğlunu evlendirmiştir. Bayındır köyünden sonra babası Müslüm Tunaboğlu’nun Bulgaristan’dan göç ederek yerleştiği Mecitözü ilçesinin Kışlacık köyünde de bir süre yaşadıktan sonra kalan yaşamını Çorum Merkez’de sürdürmüştür.

7. Askerlik hizmetini nerede ve hangi yıllar arasında yaptı? Bu süreçte edindiği deneyimlerin gazetecilik veya yazarlık yaşamına katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?

Askerliğini bir süre Sivas’ta yaptıktan sonra yazma tutkusu onu askerken de bırakmamış, takma isimle gazeteğe mektup yoluyla köşe yazıları gönderdiği tespit edilmiş, Hakkâri’ye gönderilmiş, askerliğini buradaki bir köy karakolunda tamamlamıştır. Bu karakolda komutanlık da yapmıştır. Komutanlık yaptığı sürede köylü ile çok iyi anlaştığını, köylünün kendisini Hakkâri’den evlendirmek istediğini askerlik anıları arasında zaman zaman anlatmıştır.

8. Merhum gazeteci yazar Mahmut Tunaboğlu’yu genç yaşta kaybettik. Ölüm nedeni hakkında bilgi verebilir misiniz?

31 Aralık 2002 tarihinde karaciğer yetmezliği sebebiyle bir süredir tedavi gördüğü o zamanki ismiyle Çorum SSK Hastanesinde hayata gözlerini yumdu.

9. Mahmut Tunaboğlu'nun gazetecilik yaşamı hakkında bilgi verebilir misiniz? Haberci kişiliğiyle öne çıkan yönleri nelerdi? Hangi gazete, dergi veya diğer basın-yayın organlarında çalıştı? Bu süreçte üstlendiği görevler ve halkla kurduğu iletişim hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Gazeteci kişiliğinin çoğunluğunu halkın sorunlarını ya da siyasi ortamı mizahi dille anlattığı köşe yazıları oluşturmaktır. Erken yaşlarda ulusal basında muhabirlik de yapmıştır. 80'li yıllarda Mahmut Tunaboğlu imzalı haberler *Milliyet* gazetesinde yayımlanmıştır. *Çorum Haber*, *Çorum Hakimiyet*, *Çorum Günaydın* gibi yerel gazetelerde yöneticilik ve köşe yazarlığı yaptı. Çorum Hitit TV ve ÇRT (Çorum Radyo Televizyonu)'de TV programları ve yöneticilik yaptı.

EK 2: Mahmut Tunaboğlu'nun Kişisel Arşivinden Fotoğraflar

Fotoğraf 2. Gençlik yıllarında İstanbul'dayken (1977)

Fotoğraf 3. *Çorum Haber*'de muhabirlik yaparken

Fotoğraf 4. TRT 2000'e Merhaba Radyo Etkinlikleri (Çorum Valisi Mustafa Yıldırım ile)

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇOCUK ROMANLARI YARIŞMASI

Altmışı aşkın romanın katılımıyla yapılan Çocuk Romanları Yarışması sonuçlanmıştır.

1.lık ödülünü Altın Dünyalar isimli romanla Ahmet Tural,
2.lık ödülünü Şaşı Mızımsı isimli romanla Hayri Gençosman,
3.lük ödülünü Oğuz Dede isimli romanla Yahya Akengin ve mansiyonları:

Manga Parbat'ın Gizi isimli romanla Gülten Dayıoğlu,
Karadeniz Kaptanı isimli romanla Mahmut Tunaboğlu,
Somo'nun Sırrı isimli romanla Razan Bilmen kazanmışlardır.

Ödül töreni 15 Kasım 1988'de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde yapılacaktır.

Tüm katılanlara teşekkür eder, başarılarının devamını dileriz.

Dr. Burhan ÖZFATURA
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

Basın: 32040-4181

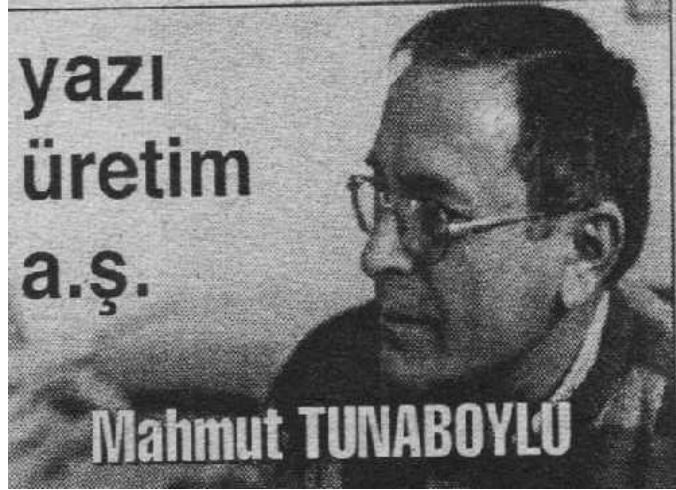
Fotoğraf 5. *Karadeniz Kaptanı* Adlı Yapıtının Ödül Haberi (Milliyet, 1988).

Fotoğraf 6. Çorum Meydanındaki parkta

Fotoğraf 7. Çorum'daki evlerinde oğlu Barış Tunaboylu ile

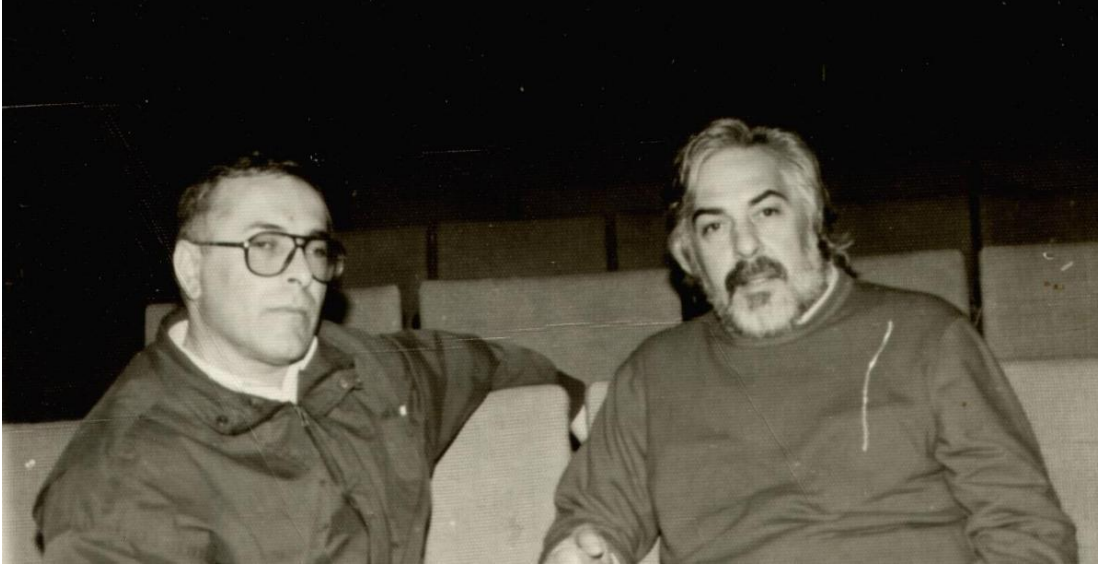
Fotoğraf 7. Mahmut Tunaboylu'nun *Çorum Haber* gazetesindeki köşesi

Fotoğraf 8. Çorum Belediye Başkanı Arif Ersoy ile

Fotoğraf 9. Çağatay Yolda adlı programa demeç verirken

Fotoğraf 10. Rutkay Aziz ile

Fotoğraf 11. Rüştü Asyalı ile

Fotoğraf 12. Hakkâri Jandarma Karakolu'nda askerken

Fotoğraf 13. Nikâh töreninden bir kare (1970'li yıllar)

Fotoğraf 14. *Çorum Haber*'de muhabirlik yaparken

Fotoğraf 15. *Çorum* yerel televizyonunda arkadaşlarıyla

Fotoğraf 16. ÇRT (Çorum Radyo Televizyonu)'de haber yazarken

Fotoğraf 17. Çorum Haber ekibiyle yemekte (1990'lı yıllar)

"Hamama gel ki kükürdetem"

Yapı-Kredi'nin "Müdür beylerin hamam selası" reklamı, bilinçaltımız da muzır turlar atırıp, olmadık çağrı şımlar yapıyor.

Maaşallah, kütürdeten kütürde tene...

Müdür bey, (artık neyin müdü rüyse işte) peştemalı belinde göbek taşında yatıyor...

Tellak Asım, elinde kese, pos bıyıklarını buraraktan hal- dur huldur içeri dâlıyor ve takunyalarının sesi hama mın kubbesinde yankıla narak göbekteşine doğru yürüyor:

"Ooo, müdür bey, hoş geldin" diyor ve manidar bir bakış fırlattıktan sonra müdürün sağ kolunu ince bir manevrayla büküp, kütürdetiyor... "Hani sen bi kart veriydin? Hıı".

Müdür beyin sağ kolu "uf" oluyor.

Tellak Asım, sağ kolu öpüyor ki acısı geçse...

Bir başka hamamda bir başka tellak...

Mizansen aynı...

"Ooo müdür bey, hani Çorum'a demiryolu gelecekti, n'oldu?" diyor ve müdürün sol bacağını geriye doğru kanırtıp, kütürdetiyor...

Yine bir başka gün, bir başka hamamda enflasyon canavarını kütürdetiyor:

"Nedir senden çektiğimiz lan, deve tabanı" diyor...

İse, sise, pusa, pise bulanmış "hava kirliliği", bir kurnanın başına oturmuş, ziftini akıtıyor...

"Bu kış öldürdün bizi imansız... Senin yüzünden tıknafes olduk cümleten..." diyor keseci Asım ve "hava kirliliği"nin ense köküne bir şaplak indiriyor...

Mahmut
TUNABOĞLU

"Pahalılık Hazretleri", "Trafik Canavarı", "Ev Sahibi", "Gerçekleşmeyen Yatırımlar", "Yerine Getirilmeyen Sözler" ve ben zeri durumlardan sorumlu "sorumsuz" müdür beyler, hamamın bir köşe sinde oturmuş, yalancı dolma, lahana turşusu atıştırıyor...

Tellak Asım, onları teker teker göbekteşine davet edip "kütürdetiyor"...

Fantezilerin sonu gelmiyor...

Kısacık reklam filmi beyaz camdan akıp geçerken daha kimbilir ne çağrışımlar yapıyor izleyenlere...

SSK'nın durumu, mezarda emeklilik...

Tellak Asım, kütürdetiyor...

Oğlan kızı seviyor ama namert babası vermiyor:

"Kütürdet Asım abi..."

Ekmeğe, sigaraya, tuza, beze, gaza ha bire zam yapıyor...

Hoşgörüsüzlük almış yürümüş... Ayılar dağdan inip kentleri istila etmiş...

* Devamı *

Fotoğraf 18. Çorum Haber'de kaleme aldığı mizah yazılarından

Müjdelers olsun Türkiye!... İdeal beyin pişirme formülünü buldum

Sora sora Bağdat bulunmuş...
Ama benim Bağdat'la da, Saddam bey, yani Hüseyin'le de bir zorun yok.

O bakımdan ben de n'aapım, İdeal Rafadan Beyin Pişirme Formülü icat ettim. İyi de ettim..

Yoksa, "Bu gidişle senden biçicikler olmaz, a benim haylaz oğlum!.." diyen ananın diline düşecektim. Zaten ben, bu formül bulma işinde epey uzman sayılırdım ama, anama belli etmemekteydim...

'İzafiyet Teorisi'ni benden Anıştayn keferesinin, caddığını asla söyleyemezdim...

Neden dersensiz, anam, beceriksiz olduğum kadar, şaşkaloz olduğumu da anlar, benden büsbütün umudunu keserdi.

Zaten şu günlerde, "Nasıl hayırlı evlat olunur"un formülünü hazırlamakla uğraşmaktayım... Bitirir bitirmez size takdim edeceğim!..

Şimdilik durum bundan ibaret, Aklim Allah'a emanet!..

Kim konuşsa, "Türkiye büyük ülkedir," demektir...

Millet bu lakırdıya bayılmaktadır...

Pembe dizilerden bıkmakta, bu laftan asla bıkmamaktadır...

Doğrudur...

Türkiye Büyük Ülkedir...

Ve fakat, ülkenin bilimadamları da ayrıcana büyüktür.

Mesela, milletin başına YÖK belasını saran İhsan bey'in, yani Doğramacı'nın büyüklüğü, asla tartışma götürmemektedir...

Öte yandan, hastane çöplüğünden yürüttüğü boş Penisilin şişelerine sabunlu su doldurup,

baloncuk yapmayı icat eden ve çoluk-çocuğa kakalayan ünlü Türk Mucidi Fırıldak Faruk bey, aklıma hemen geliveren isimlerdendir.

Bu arada bendenizi de yabana atmamanız rica olunmaktadır...

Ben, vakti zamanında büyük burmayı,

Kızlara ayna tutmayı,

Gölgede yatıp, siesta yapmayı,

Komşunun bahçesinden erik yürütmeyi icat etmiş ve bu buluşlarını halka maletmiş bir kişiyimdir...

Dünkü gazetelerin yazdığına göre,

İngiliz Fizikçi Charles William bey, uzun

süren araştırmalardan sonra, rafadan

yumurtayı ideal pişirme formülünü bulmuştur...

Haber okuyunca sinirimden gümüşümdür...

Bi kere bu icat yeni değildir...

Bendeniz yıllar önce bu sahaya da el atmış,

"Ey millet, yumurtaları alacaksın,

Çatlamamaları için oda sıcaklığında

tutacaksın,

İçine biraz sirke ya da limon suyu katarak

haşlayacaksın," demişimdir...

Şimdi bu İngiliz keferesi, çözümlene...

yazı
üretim
a.ş.

Mahmut TUNABOYLU

bunca yıllık yumurta haşlama teorimizi çürütmüştür...

Né yapmıştır?

Daha ne yapsındır?

Teorisi şöyledir:

"Eğer yumurta

haşlanacaksa, haşlanma

süresi asla dört dakikayı

geçmemelidir!..

Yumurta eğer buzdolabından

alınıp haşlanacaksa, orta büyüklükteki 50

gramlık yumurtanın haşlama süresi 4

dakika 30 saniye olmalıdır...Eğer yumurta

küçük boy, yani 47 gramsa, haşlama süresi

dört dakika 15 saniyeyi geçmemelidir."

Herife göre, tüm marifet, yumurtanın sarısını

tavında pişirebilmektir!..

Bi kere bu formül baştan sona yalandır,

iftiradır, maksatlıdır!..

Bu formülle, birliğimize, bütünlüğümüze

kastedilmiştir...

Bir yumurtaya böylesine bir işkence yapma

sapıklığını, ancak bir Gestapo subayı

düşünebilmiştir...

Hayır, formülü bulan kişi bir İngiliz değil de

Alman olsa, eyvallah diyeceğizdir...

Lakin, adam İngilizdir ve de üçkağıtçıdır...

Çünkü bu formül yine bendenize aittir ve adı

kısaca İRBPF olan, "İdeal Rafadan Beyin

Pişirme Formülü"dür!..

Efeem,

Formülüm şudur:

Z=B kare, (2:3) . log e.

[2(B ısısı-Suyun ısısı:AB-Suyun ısısı)]

Yani:

Z= Zaman, B=Beyin, AB= Altbeyin demektir...

Gerisi de zaten fasaflıdır...

Dışişleri Bakanı İsmail bey'e, yani Cem'e bir

çift lakırdım vardır:

Bizim formül, nasıl olmuş da sınırı delmiş,

İngiliz Fizikçi'nin eline geçmiştir?

Bu konuda bir açıklama yapmasını dört gözle

beklemekteyimdir...

Ayrıca İçişleri Bakanı Murat beye, yani

Başeskioglu'na da sormaktayım:

Bizim formülün yurt dışına kaçırılması ile

Yeşil'in bir ilgisi bulunmakta mıdır?

Ayrıca, polis teşkilatı uyumakta mıdır?

Konu ile ilgili DANASOL Hükümeti'ne de bir

kaç lakırdım olacaktır:

Başbakan Mesut bey, yani Yılmaz istifa

etmeyi düşünmekte midir?

CHP'lileri Deniz beye, yani Baykal'la bu

konuda görüşmüş müdür?

Baykal bey, ne demiştir?

DSP Lideri Bülent bey, yani Ecevit'in her

zamanki gibi bu konuda da ipe un sermesi

muhtemel midir?

İrtica var mıdır, yok mudur?

Lalkılığın tarifi en iyi kim tarafından, ne zaman

yapılacaktır?

Trafik canavarı başıboş gezerken, habire

araba satışları neden pompalanmaktadır?

Yoka bu konularda da bendenizden bir formül

hazırlamam mı beklenmektedir?

Bu memleketin formülcübaşısı ben miyimdir?

Peki şimdi ne olacaktır?

Sıcak bi yandan,

Yeterince pişmemiş beyinler bi yandan,

Durum fevkalade karmaşıktır!..

Yani:

Formülümde gül oya,

Fotoğraf 19. Çorum Haber'de kaleme aldığı siyasi mizah yazılarından

Anam 'Dünyayı Kurtaran Adam' olmamı istemiyor

Bu 'dünyayı kurtarma işi' önemli iştir...
Öyle olmasa, 'kurtaran kurtarana' vaziyetleri olmazdı...
Millet James Bond ayaklarına yatmazdı...
Cüneyt bey, yani Arkın gibi küffara sefer eylemez, kafilere üst üste koyup kesmezdi...
Şevki bey, yani Yılmaz "Pezevenkler...Yahudi uşakları!.." deyu yüksek perdeden maval okumazdı...
Ortağı He-Man'ler, Zaloğlu Rüstem'ler, Yüzbaşı Tom-miks'ler, Batman'ler kaplamazdı...
Köfteci Dursun, "Haydee, cennet taamı bunları!.." deyu, öz be öz dünyalı eşeklerin etinden olma köfteleri millete ka-kalamazdı...
O bakımdan, "Benim başım kel mi?"
Yani, azız okur:
'Dünyayı Kurtaran Adam'lığa elim mahkum!..

Benim naçizane tahminim, çocukluğunda Süleyman bey de, Naz-miye hanım da anaından sopa yemiştir...
Ve fakat, sopa yemek önemli değildir...
Önemli olan, sopa ile bi halit olunup olunmayacağıdır...
Süleyman bey Cumhuriyetin ot-duyuş, bunda sopanın etkisi ne ka-dardır?
Yok eğer, "Sopa yemedim!.." de-niliyorsa, Cumhuriyetin olmak için kendilerine 'darbeci' desillen başka bi-riyetinden mi dayak yemek gerekir?
Hadî bütün bunları da bırakalım...
Pencereci oam camı,
Selam veren 'Dünyayı Kurtaran Adam' mıdır?

Bu, 'dünyayı kurtarma işi' hakikaten önemli iştir...

Emekli postacı Hilmi bey de bu der-ti-günâşlır...
Hilmi bey, emekli olduktan sonra ge-zetelerin 'okuyucu mektubu' köşelerine dünyayı nizam ve intisama sokmak amaçıyla, şehir-zeminelek yarılar yarmış, beklin evinin önünden geçen yolun sa-faltlanmasını bile sağlayamamıştır...
Bu trajik durum sonunda, kalbî ve vicut künyası iflas eden Emekli Postacı Hilmi, 'Dünyayı Kurtaran Adam' olmayı umarken, şehir mezarlığında acısalz bir ceset olabilmıştır...
Fakat yine de, her şeye rağmen, dünyayı kurtaran adam olmak, önemli şeydir...
Öyle olmasa, 'kurtaran kurtarana' durumları olmaz, millet kendi derdine yansardır...
Boşuna mıdır bunca James Bond kâkûlî herifin ortalıkta fişak olması?
Dünyayı Kurtaran Adam Hilmi, ayaklarına yatması?

Ben bu işe uyuz olu-yorum...

Bunları düşünüp dururken, bi yan-da da dünyamın neden kurtulamadığını anlamaya çalışıyorum...
"Acaba Dünya Samanyolu Galaksisi ile uyum sağlayamıyor mu?" diye düşünüyorum...
Bu düşüncelerle yeterince uyuz olun-ca halıyla melankolye buluşup, 'Dünyayı kurtaracağım da n'olacak?' deyiş, fikrimden kaçıyor...
Ve fakat bu çok sürmüyor, yine ge-ytan dertliyor, birilerinin gelip, "Hadî Hocam, şu dünyayı kurtarveri!.." de-mesini bekliyorum...
Bu uzun ve çilekay beklemeye döoemimde bol bol TV seyredip, kabak çekirdeği çiğnatarak, 10'ınu geliyorum...
Tabi bu sırada, "Ülan senden bi bok olmas, teres!.." diyen rahmetli dedemi de anıtmıyorum...
Büyükçe bir çelenk hazırlayıp, mezarı başına koymaya hazırlandım...
Son akdığım haberlere göre, Sa-manyolu Galaksisi zor durumdaki...
Oradaki karadeliğ, her şeyi yut-mektedir...
Bilin adamlarının dediğine göre, bir kaplımıbağı 150 yıl yaşamaktadır...
Durum bu merkeze olunca, kap-lımlıbağı yarı dağda bezen her elat-da benzeşen bendentiz. Dünyayı Kur-taran Adam olabilmeci hayli az görünüyor...

Ben (annem kızı da) dünyayı kurtarmaya mec-burum...

Fakat, kendimi kahraman filan da görmüyorum...
Ünlü Alman tıyatro yazarı ve şair Ber-told Brecht'in "Yazık o ölüye ki, ka-hramanlara gerçekliğine duyart" lafını bi-liyorum...
Ve memleketi kurtarma şevkiyle or-

taya çıkan tüm yapay kahramanlar adına, Seyin Brecht'e namik yapıyorum...
Diyorum ki:
"Ülan Brecht efendi, biz bizi biliriz, en çok da kuruşasulye yeriz...Onu da bulamaz isek, birbirimiz yeriz...
Yine de bunca kahramanı beküp, 'Zirvedeki kahramanlar...
Birbirini buluplar...
Çekin gilin korkakları!.." deyiş or-taya çıkıyay korkuyorum...
Çıkısam bile anamın kızıp, "Ülan oğlum, dünyayı kurtaracak bi sen mi kaldın? Sen önce kendi paçanı kur-tar!.." diyeceğini biliyorum...

Dünyayı kurtarmak ye-rine, memleketi kurtarsak n'oolur?

Yine de aklılanmıyor, "Acaba Dünyayı kurtarmadan önce mem-leketi mi kurtarsam?" diyorum...
Memleketi kurtarmamın daha cazip ve kolay olacağını sanıyorum...
Bunun gerçekleştirilmesini en kestirme yolunun milletvekili seçilip, meclise gi-mek olduğunu apakçı görüyorum...
Ve kendi kendime, Çorum mil-letvekilleri "Haydar Şahin, Hasan Çağlayan, Zulfikar Gazî, Mehmet Aykaç, Yasin Halipoğlu ve Bekir Aksoy beyler memleketi ne güzel kur-tarıyorlar!.." diyorum...
Yalnız demekle kalsam iyi!..
"Helal olsun!.." diye bağırıp, şakada şakada alkışlıyorum...

Belki de, Çorum'u kur-tarmak tiptime daha uy-gundur!

Bir süre sonra, ondan da vazgeçiyorum...
"Acaba Çorum'u Kurtaran Adam olsam daha iyi dîli mi?" diye düşünüyorum...
Ve fakat Arif Hoca'nın manşallah bu işi pek güzel yaptığını görüyor, kaskanıyorum...
Bu 'ile de bi yer kurtarma' fikri beni fazla ilahle rahatsız ediyor...
Oturup düşünüyör, taşınıyor, bir çare bulamıyorum...
Lakin, bula bula belamı buluyorum ve kurdogen oluyorum...

Pekil...Sadece paçamı kurtarsam olmaz mı?

Bu dert beni iflah etmiyor, öldürmüyor...
Ve fakat, pek yakında çok daha fe-laket bi durumla karşılaşacağımı bi-liyorum...
"Ölümden öte köy var mı?" de-miyorum...
Diyenlere solumuyorum...
Sadece kendi kendime:
"Ben bu işi sevmedim, Taşı taş üstüne koymadım, Açık kaldı kıpım, yeterince doy-madım
Savulun millet, dünyayı kur-tarmaya geldim!
ve

Yağmur yağmadan suhar neçar mı?
Hamur olur ekmecek pişer mi?
Bu garip orda-burda yaşar mı?
Savulun millet, paçamı kur-tarmaya geldim!.." diye yüksek per-deden mırıldanıyorum...
Bilmem anlaşılabiliyor muyum?

